

"Nye Mødre"

En antropologisk analyse av
paradokser i norsk moderskap

Torbjørn Torp Nilssen
Hovedoppgave i sosialantropologi
Sosialantropologisk institutt
Universitetet i Oslo
Våren 2007

Sammendrag

Hovedoppgaven er en analyse av *hvordan ulike diskurser om kvinnelighet og moderskap kommer til syne ved "nye" mødres inngang til foreldreskapet, i en norsk urban kontekst.*

Avhandlingen bygger på et feltarbeid i sentrumsnære bydeler i Oslo, og følger noen kvinner tilhørende en "ny" akademisk middelklasse på vei inn i moderskapet. De gravide kvinnene er rundt tretti år som førstegangsfødende, og deres kontroll med reproduksjonen gjør at de får barn når det passer, når alt annet er på plass; jobben, leiligheten og det stabile parforholdet.

Med utgangspunkt i ulike antropologiske og psykoanalytiske personforståelser; "vestlig" vs. ikke-"vestlig", moderne vs. postmoderne, diskuteres paradokser knyttet til kvinnelighet og moderskap. Før svangerskap og fødsel relaterer informantene kvinnelighet til verdier som avgrensethet, kontroll, autonomi og yrkesutøvelse i en offentlig sfære. Moderskapet, på sin side, synes for informantene å handle om åpenhet, "natur", symbiotiske relasjoner og morsutøvelse i en privat sfære. Oppgaven diskuterer de "nye" mødrenes forhandlinger rundt de ulike diskursene, i deres vekselvise motstand og omfavnelse av moderskapet som institusjon og som subjektiv erfaring.

Med et historisk perspektiv belyses 1900-tallets skiftede betingelser for moderskapet og endrede syn på hva et barn er, i den etnografiske regionen Norden. Paradoksene i norsk moderskap kommer dermed til syne både ved en sammenlikning langs en historisk akse, og ved en sammenlikning av ulike diskurser om hva en "kvinne" er og hva som kjennetegner en "god mor".

Forord

For meg har Moderskap de siste årene vært en fulltidsgeskjeft: Når jeg ikke har vært opptatt med ”morsarbeid” på hjemmebane, har jeg forsøkt å finne ut av paradoksene i moderskapsdiskurser på feltarbeid, i litteratur og analyse. Undersøkelser av et i utgangspunktet kjent felt, har ført til uforutsette funn og oppdagelser av nye sammenhenger og paradokser i norske diskurser om moderskap. Etter disse årene er det mange jeg vil takke:

Først vil jeg takke informantene for åpenhet og det dere har delt av historier og levd liv. Takk spesielt for de gangene jeg også fikk del i sprekke i fasaden, der bruddet mellom idealbilder og virkelighet møtes. I avhandlingen er det kvinnenenes møter med moderskapet som kommer fram, takk også til (de kommende) fedrene som har delt sine fortellinger.

Takk til mine to veiledere: Elisabeth L’orange Fürst, for engasjert og innsiktsfull veiledning i siste del av prosessen. Takk for grundig introduksjonen til en tematikk som traff meg midt i magen. Takk til Marianne Elisabeth Lien, som veiledet første del av prosessen, for engasjement og raushet til å dele av dine forråd.

Takk til Anne Karine Lie, for ei åpen dør og for en forbilledlig miks av profesjon og person i gode samtaler.

Takk til Helen og Lill, for det stykket vi har gått i sammen i studiene. Dere fikk meg, etter utallige kaffebarbesøk, til å like kaffe latte, noe som lettet deltakelsen i feltarbeidet betraktelig.

Takk til kloke damer på Holmlia, spesielt Tone, Irmelin og Birgitte, for trofast medvandring. Takk for skrivetur til Koster, Tone, samt tilbakemeldinger på tidligere utkast, som både Tone og Lill har bidratt med.

Mamma og pappa. Å skrive om foreldreskap har rørt også ved vårt forhold. Takk for gode samtaler underveis og hjelp til praktiske ting av alle slag.

Takk til familie, svigerfamilie og venner for avgjørende ”oppbakking” underveis. Takk til akademiske ”storesøstere” som har vist at det er mulig.

Takk til John-Arve; ektemann, venn og samtalepartner helt fra vi møttes ”for et halvt liv siden”. Takk for din innsats og støtte - av alle slag - så jeg har kunnet felte og skrive.

Philip og Inga - dere har lært meg aller mest om å være mamma.

Dere er det største jeg vet!

Holmlia, februar 07

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	II
FORORD.....	III
KAPITTEL 1. INTRODUKSJON.....	1
EN SKISSE: LUNSTID PÅ KAFFEBAREN	1
PROBLEMSTILLING OG BAKGRUNN FOR STUDIEN.....	3
BEGREPSAVKLARING	5
TVERRFAGLIGHET	6
KAPITLENE	7
KAPITTEL 2. HISTORISK OG REGIONAL BAKGRUNN	9
"DET VAR JO NO' HELT ANNA Å FÅ UNGER DA DE VART FØDT"	9
<i>Færre barn og sterkere følelsesmessige bånd</i>	10
<i>Et økende ekspertvelde</i>	12
<i>Styrket statlig ammepolitikk</i>	13
<i>Singelkultur og pardannelse</i>	14
<i>"Tosporet" fødselspermisjonsordning - penger og tid</i>	15
LIKHEIT SOM KULTURELT OMDREININGSPUNKT	17
<i>Fra likhet til valgfrihet?</i>	19
<i>"Statsvennlighet" og "klasseløshet"</i>	20
KAPITTEL 3. TEORETISK RAMMEVERK	21
SVANGERSKAP SOM LIMINAL OG TVETYDIG TRANSFORMASJON	21
<i>Kontinuitet og forandring i psykologisk kjønn</i>	22
MODERSKAPET - GRUNNLAG FOR KVINNENS UNDERORDNING?	24
<i>Subjekt vs objekt</i>	24
<i>Husholdssfære vs offentlig sfære</i>	26
<i>Natur vs kultur</i>	27
<i>Stum vs artikulert</i>	29
"VESTLIGE" PERSONOPPFATNINGER. "SELVET" OG KROPPEN.	30
<i>Kroppen. Ulike forståelser</i>	31
<i>"Selvet". Ulike forståelser</i>	33
KAPITTEL 4. METODISK RAMMEVERK	36

ANTROPOLOGI - GRUNNET PÅ KULTURELL AVSTAND?	36
SKALA OG STEDSFORANKRING.....	38
<i>Informantene - jakten på et samspillende utvalg</i>	40
FORHÅNDSKJENNSKAP OG METODE. POSISJONERING.....	42
<i>Roller</i>	43
<i>Skrivestiler</i>	45
<i>Sammenlikning. Historie og paradokser</i>	45
LIKHEITENS STYRKER OG UTFORDRINGER	46
<i>Nærhet - diskvalifikasjon eller ressurs?</i>	48
INTERVJUENE - TEKNIKK, FORM OG SETTING	49
 KAPITTEL 5: PÅ KANTEN AV MODERSKAPET	 51
ODA OG SOFIE. PÅ KANT MED MODERSKAPET?	52
<i>Å ha et "liv"</i>	56
<i>Moderskap i arbeiderklassen og i "nyere middelklasse"</i>	58
<i>Moderskap, grunnlag for kvinnens underordning?</i>	61
<i>"Det er naturen som spiller meg et puss"</i>	62
<i>"Public"- "domestic", "kultur" - "natur"</i>	65
<i>"Natur" på norsk</i>	67
<i>"Ammehelvete"</i>	68
BRUKBARE DIKOTOMIER?.....	69
 KAPITTEL 6. REDUSERT TIL EN MAGE?.....	 72
JEG - MEG SELV - KROPPEN	74
SIREN; "ET SÅNT GRAVIDOBJEKT I STEDET FOR Å VÆRE MEG"	75
<i>"... jeg er jo egentlig alt det andre også"</i>	78
<i>"I Andres øyne"</i>	82
<i>Diskurser om den gravide kroppen</i>	83
JOHANNE: KONTROLLERTE FORMER	87
<i>Svangerskapet - brudd eller forlengelse av slanke kroppsideal?</i>	89
JOHANNE OG SIREN - Å BLI "SEG SELV" IGJEN.....	90
<i>"Nye" mødres "selv"</i>	93
MARIA OG DEN GRAVIDES AMBIVALENS.....	94
<i>Kvinnekroppen - åpen og tvetydig</i>	96
POSTMODERNE MØDRE?	97

KAPITTEL 7. PÅ DEN ANDRE SIDEN	99
ODA OG SOFIE - TAUSHET PÅ DEN ANDRE SIDEN.....	100
<i>Amming: En bra deal.</i>	101
<i>"Dette er livet!"</i>	102
PÅ "AMMETOPPEN"	104
<i>En skisse: Kurs om amming på helsestasjonen</i>	105
<i>Amming - en ubestridt verdi?</i>	106
JOHANNES BARSELGRUPPE - TAUSE ULIKHETER	109
<i>Den vanskelige maten</i>	110
<i>Mødre i det offentlige rom</i>	113
MARIA: "DET FÅR VÆRE GRENSER!"	114
<i>Valg av omsorgspraksis</i>	115
<i>Amming - arbeid, ernæring og psykologi</i>	117
MOR OG BARN. PSYKOANALYTISKE INNSPILL.....	119
BARNETS BESTE?	121
KAPITTEL 8. "NYE" MØDRE?	125
OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER	125
VIRKER ANALYSEN OBJEKTIVERENDE ELLER FRIGJØRENDE?	130
<i>Forgangne eller aktuelle teorier?</i>	131
<i>Typisk norsk å være god - om "flinke piker"</i>	133
EPILOG. MAMMA.	135
REFERANSELITTERATUR.....	136

Kapittel 1. INTRODUKSJON

En skisse: Lunsjtid på kaffebaren

Snøen knirker under skoene. Jeg skyver vogna foran meg i ny og hvit snø på fortauet, i veibanen ligger snøen brun, kornete. To jenter sover i vogna på vei til kaffebaren; min egen datter på ett år, og naboenes datter på samme alder.¹

Kafeens glassvinduerrekker helt fra gulv til tak over to hele vegger. Utenfor kafeen teller jeg tjueen barnevogner, de fleste i mørke blå, grå, svarte og beige nyanser. Ei dame står ute ved ei barnevogn, rugger håndtaket taktfast opp og ned. Hun flytter blikket fra vogna, inn gjennom vinduet, fortsetter ruggingen mens hun bøyer seg fram og titter inn i vogna.

Jeg parkerer tvillingvogna slik at jeg kan se det om en av jentene skulle våkne, og går inn. Lokalet er fylt av kvinner og babyer. Mange av babyene ser ut til å være rundt et halvt år. De sitter på fanget, reiser seg opp på fanget, står og hopper på fanget. En legges til brystet. En liten hånd griper, slipper morens genser.

Babyene sier "Uuuuueh", "ba-ba", "æææ-æææ-æææ". Det klirrer i skjeer i høye kaffeglass, bestikk skraper mot asjetter, melk til kaffe latte steames bak disken, espressoen tampes. Så mye lyd! Mødrene rundt bordene snakker med høye stemmer for å høres gjennom støyen. Lukta av nykverna kaffe er syrlig, tung. På en sort tavle bak disken er det med kritt skrevet navn på brødene som bakes og selges her: Steinmalt rug, sportsfiber, fransk landbrød, middelhavsbrød, Provencebrød, valnøttbrød, dansk landbrød, 6-kornsbrød, gulrotbrød, jegerbrød, formloff, byggmelsbrød. I disken er kaker dandert med jordbær på toppen.

¹ Jeg er dagmamma for jenta til noen naboer i et halvt års tid, og de to sover ofte i vogna når jeg treffer informanter i lunsjtid. Den ene barselgruppa pleier å komme til kafeen på denne tiden. Jeg har ikke fått noen sms om at de skal treffes i dag, men jeg tar turen allikevel.

Moren som stod ute og rugget vogna i flere minutter, kikker igjen oppi vogna før hun slipper håndtaket, sjekker at vognbremsen er på, og går inn. Hun har ikke jakke på - kanskje tok det lenger tid enn hun hadde trodd? - og hun hutrer på vei bort til et bord hvor det sitter tre andre mødre. Hun plasserer en babycall på bordet mellom kaffeglass, en boks i plast, glass fra Helios, rangler og leker.

En mor sitter rundt samme bord som flere andre, men har vendt kroppen bort fra samtalen. En gutt på rundt fire måneder sitter på fanget hennes, med bakhodet lent mot hennes bryst. Han holder hennes pekefinger i sine kraftige hender. Både moren og babyen ser ut i lufta, ut av det store vinduet. Gutten får et glassaktig blikk over smokken han suger. Øynene glir igjen, og han sovner på morens fang, i samme bakoverlente stilling. Hun stryker ham med en og en finger over hodet, nedover kinnet. Morens lepper sakte fram og tilbake på den sovende babyens hode. Stille.

Damene ved nabobordet har satt hvert sitt barn i høy stol. Barna sitter med hver sin brødbit i hånda, putter den i munnen, slår den i bordet, suger på skorpa.. Den ene moren spør de andre: "Vi blir her ti minutter til, eller?" Damene prater og ler, de kjøper seg en kaffe latte til.

Etter å ha vært i kafeen i omtrent en time reiser jeg meg for å gå hjemover med jentene, som fremdeles sover ute i vogna. På vei ut spør jeg den ene servitøren om dagen i dag er typisk for kundene de har. Han smiler og sier at ja, det er mange barselgrupper her. Den andre servitøren kommer bort og sier engasjert at jeg skulle sett på tirsdager; "da er det fullt her! Sist jeg telte vogner, var det førtito stykker her ute!" Jeg spør hva damene kjøper for å spise og drikke. Det går mye i "enkel kaffe latte", med lettmelk. Og noen kjøper søtt til, andre kjøper salt mat.

Problemstilling og bakgrunn for studien

Hovedproblemstillingen i oppgaven kan uttrykkes i spørsmålet *Hvordan kommer ulike diskurser om kvinnelighet og moderskap til syne ved "nye" mødres inngang til foreldreskapet, i en norsk urban kontekst?*

For å besvare hovedproblemstillingen er oppgaven strukturert ut fra tre ulike nivåer og tolkninger av oppgavetittelen *"Nye mødre"*, med en rekke delproblemstillinger:²

For det første; i et (tre)generasjonsperspektiv, hvordan står den "nyeste" kvinnegenerasjonens overfor særegne utfordringer i møtet med moderskapet, og hvordan kan deres uttrykte motstand til moderskapet forklares?

For det andre handler oppgaven om *førstegangsfødende* kvinner, og moderskapet kan dermed beskrives som en "ny" erfaring i deres eget livsløp, med vekt på deres subjektive psykologiske og kognitive opplevelse. Hvordan tolker kvinnene moderskapserfaringen sett i forhold til deres eget "selv" og den gravide kroppen? Hvordan blir ulike "vestlige" personforståelser utfordret av kvinnelighet og moderskap?

For det tredje, hvordan gjenfinnes *ulike diskurser om "den gode" mor* i de "nye" mødrenes hverdag, som barselkvinner og småbarnsmødre? På hvilke måter framstår og begrunnes enkelte diskurser i denne sammenhengen som mer normative og hegemoniske enn andre?

Diskursbegrepet er hentet fra den franske filosofen og historikeren Michel Foucault, slik han forstår diskurser som *konstruerende*, som "konkrete og produktive praksiser vel så mye som rent språklige fenomener" (Fürst og Nilsen (red.) 1998: 11). Foucaults diskursanalyse søker ikke å evaluere "langs aksene sannhet-falskhet"

² Delproblemstillingene er behandlet i henholdsvis kapittel fem, seks og sju. Allikevel er det ikke vanntette skott mellom problemstillingene, da jeg har valgt å følge informantene tett i stedet for kun å diskutere fenomenene løsrevet fra konteksten.

(Dingstad 1998: 144), men bygger på at ulike diskurser kan eksistere side om side. Foucaults begrep om "normaliseringsdiskurser" innebærer allikevel at enkelte kulturelle og diskursive praksiser tydeligere enn andre etablerer grenser for hva som oppfattes som normalt (Ellingsæter 2005: 375). Moderskapsdiskurser kan sies å være "samfunnets normative metaspråk om mødre" (ibid.: 373). Diskursbegrepet bygger dermed både på mangfold og makt.

Oppgavens problemstillinger spør hvordan ulike diskurser om kvinnelighet og moderskap kommer til syne ved "nye" mødres inngang til foreldreskapet, og hvordan ulike diskurser om "den gode mor" gjenfinnes blant informantene. Diskurser som tilsynelatende er på kollisjonskurs kommer til syne, og som det går fram av oppgavens undertittel, er oppgaven slik en analyse av *paradokser* i norsk moderskap. Paradoksene i oppgaven kan stå mellom politiske, og dermed *intenderte* tiltak, for eksempel likestillingstiltak og statlig ammepolitikk, eller mellom diskurser som framstiller *motstridende budskap om samme fenomen*, for eksempel ulike betydninger av "den gode mor". Jeg vil også argumentere for at diskurser som tilsynelatende står i et motsetningsforhold, kan ligge til grunn for like og sammenfallende praksiser. Den norske antropologen Arne Martin Klausen summerer en kulturell samtidsdiagnose i begrepet *paradokskultur*: "økende spesialisering og verdirelativering fører til et økende misforhold mellom den enkeltes kunnskap og systemforståelse, men også mellom kunnskap, verdier og meningsfull handling" (Klausen 1992, i Vike 1996 [1994]: 550). Ved å fokusere på paradoksene i det norske moderskapet, stiller oppgaven seg innenfor denne forskningstradisjonen.

Diskursene som kommer til syne i oppgaven er på ulike måter direkte relatert til informantene, og analysen legger mer vekt på paradokser i et historisk enn et internasjonalt og interkulturelt perspektiv.

Når jeg i problemstillingen spør hvordan diskurser kommer til syne ved mødrenes *inngang* til foreldreskapet, har dette sin årsak i oppgavens grunnmetaforer for å forklare *endring*. Den første endringsmetaforen er religionshistoriker, folkeminnegransker og etnograf Arnold van Genneps forståelser av *overgangsriter* mellom ulike faser i et livsløp (1999 [1960]). Her kan svangerskap, fødsel og barseltid forstås som en overgang mellom statusen som *kvinne* på den ene siden og statusen som *mor* på den andre, og kvinnen går følgelig inn i moderskapet. Oppgaven vil bare i liten grad gå inn på hvilke "kompetanse" mødrene hevder å bringe tilbake til en "jobbsfære" etter moderskapserfaringen.³

Den andre endringsmetaforen bygger på kjønnsforskerne Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudbergs begrep om at *usamtidighet utgjør forandringens dialektikk* (1993), som jeg diskuterer nærmere i teorikapitlet.

Begrepsavklaring

I oppgaven bruker jeg termen "moderskap" av flere grunner. For det første gjenfinnes ikke "moR" fonetisk i termen "morskap" på min østlandske dialekt, og selv om "morskap" er et hverdagslig begrep, oppfatter jeg det som om "skapet" kommer i forgrunnen for "mor", rent fonetisk. Det har også hendt at folk som har spurt hva jeg skriver om misforstår termen til å handle om "morskap" i betydningen 'humor' eller 'underholdning'. For det andre tydeliggjør det mer formelle eller gammelmodige "moderskap" nettopp den institusjonelle forståelsen jeg ønsker å tillegge begrepet.

Skillet mellom moderskap som institusjon og som subjektiv erfaring later til å stå sterkt særlig i amerikansk feminisme, slik det blant annet gjenfinnes i tittelen "From Motherhood to Mothering" (O'Reilly (red.) 2004) som en bevegelse fra et

³ Begrensningen grunner i lengden på feltarbeidet, som sluttet før kvinnene gikk tilbake i jobb etter et års fødselspermisjon. For videre lesning om temaet, se f.eks. Harding 1990 [1986], Fürst 1995.

statisk og "institusjonelt" bestemt innhold av moderskapet til en mer åpen verbform av fenomenet; moderskapet kan beskrives som et *værende* eller som et stykke mors*arbeid* (Fürst 1995). Jeg vil hevde at det å vente barn og få barn ikke nødvendigvis medfører en identifisering med alt som ligger i begrepet "moderskap". En forenklet måte å få fram forskjellene mellom disse, kan være å si at å bli mor handler om en subjektiv hverdagsvirkelighet, mens "moderskapet" kan forstås som et nettverk av forestillinger, ideer og praksis som man som mamma forholder seg til, et mangfold av diskursivt konstruerte posisjoner og myter om "den gode mor" (Brembeck 1998: 46). Mors*rolle* er et dagligdags begrep på norsk, og i tråd med dette er Erving Goffmans dramaturgiske rollebegreper (1992 [1959]) nyttige analytiske redskaper.

Et annet terminologisk valg handler om hvordan informantene som (blivende) mødre skal betegnes. Kan de kalles "de *gravide*", som en objektivisering av tilstanden? Eller er det mer korrekt å si "gravide *damer*", om enn med den følgen å kommunisere at andre enn damer kan være gravide. I noen sammenhenger passer det best å bruke betegnelsen "jenter" om informantene, men "gravide jenter"? Det sender visst helt gale signaler, som igjen sier noe om dype oppfatninger om hvem som kan være (en god) mor. Jeg velger derfor å bruke de nevnte betegnelsene om hverandre, slik det passer best i konteksten.

Tverrfaglighet

Oppgavens tematikk springer ut fra et sosialantropologisk forankret feltarbeid i Oslo. Samtidig har jeg søkt gode "samtalepartnere" til min empiri i mange andre fag og forskningstradisjoner. For å sette empirien i en videre kontekst med det mål å belyse *endringer* i mors sosiale og økonomiske rettigheter og plikter, har jeg sett det som fruktbart å trekke inn tematikk og tekster fra fag som historie og sosiologi. Videre

trekker jeg inn relevante moderskapsdiskurser både fra naturvitenskapene (medisin) og samfunnsvitenskapene. I tillegg til antropologisk forskning har etnologi, særlig fra Sverige, vært en hjelp for å beskrive Norden som *forskningsregion* (Frykman og Löfgren 1994, Brembeck 1998). For å få øye på, og drøfte noe av *tankegodset* og de premissleverandørene som særpreger feltets "vestlige" karakter, har jeg i tillegg til antropologiske tekster hentet inspirasjon fra kontinental og amerikansk psykoanalyse, filosofi og ulike feministiske retninger.

Som sosialantropolog kan jeg ikke påberope meg å ha en like grundig kjennskap og innsikt i de andre fagtradisjoner jeg trekker inn i analysen. På tross av faren for at en slik eklektisk behandling av temaet kan virke "spredt", anser jeg allikevel en tverrfaglig tilnærming til feltet som fruktbar, som en form for *triangulering* (Denzin 1989) med innhenting av informasjon om "moderskapet" fra andre kilder enn mitt eget feltarbeid (se f.eks. Frøystad 2003).

Kapitlene

Kapittel to beskriver oppgavens historiske og regionale bakgrunn. Her settes prosjektet i en antropologisk sammenheng med Norden som etnografisk region, med en diskusjon av regionens portvaktsbegreper. I dette kapitlet trekkes også noen historiske linjer som belyser endringer i norsk moderskap, og noen paradokser knyttet til kvinnelighet og moderskap introduseres. Kapittel tre presenterer oppgavens teoretiske rammeverk. Kapittel fire befatter seg med oppgavens metodiske rammeverk. Foruten en framstilling av feltarbeidet som ligger til grunn for oppgaven, diskuteres antropologiske metoders særpreg og forutsetninger i nordisk "bakgårdsantropologi".

Oppgavens empirinære analyse gjenfinnes i kapitlene fem, seks og sju, der hvert kapittel tar utgangspunkt i en av de tre delproblemstillingene skissert

innledningsvis. Disse kapitlene er bygget rundt van Genneps overgangsmetafor, der kapittel fem, "På kanten av moderskapet", beskriver høygravide informanter som både står på kanten *av* moderskapet og på kant *med* moderskapet. Her diskuterer jeg mulige grunner til informantenes motstand, på bakgrunn av historiske, kjønnsmessige og teoretiske linjer trukket i de foregående kapitlene. Det midterste analysekapitlet - og man kan kanskje dermed også si det mest liminale? - "Redusert til en mage", viderefører disse perspektivene i en diskusjon av de gravides og småbarnsmødrenes framstilling av "selvet" og "kroppen". Kvinnerens ulike tilnærminger belyses blant annet ut fra om et kvinnelig (nordisk) "selv" kan sies å ha endret seg i løpet av tre generasjoner, og hva dette kan ha å si for kvinnerens opplevelse av moderskapet. Kapittel sju, "På den andre siden", beskriver de "nye" mødrenes hverdagsliv etter fødselen. Her drøfter jeg hvordan ulike og ofte motstridende diskurser om "den gode mor" har blitt *institusjonalisert* i det norske samfunnet. Ulike ammepraksiser og -ideologier relateres til psykoanalytiske modeller av mor og barn, med vekt på motstridende forståelser av morens "selv".

I kapittel 8, "'Nye' mødre?", oppsummeres og konkluderes oppgavens problemstillinger. Kapitlet inkluderer også en refleksjon rundt i hvilken grad analysen virker "objektiverende" eller "frigjørende", med et kritisk blikk på teoriene som er anvendt i oppgaven.

Kapittel 2. Historisk og regional bakgrunn

”Det var jo no’ helt anna å få unger da de vart født”

”Den historiske dimensjonen er viktig for å forstå samtidens moderskapsdiskurser”, skriver sosiologiprofessor Anne-Lise Ellingsæter i artikkelen ”De ’nye’ mødrene og remoraliseringen av moderskapet” (Ellingsæter 2005: 375). Ellingsæter hevder at moderskapsdiskurser er preget av ”naturlighet” og at argumentasjonen ofte framstår som ahistorisk. ”Naturligheten” framstår ikke lenger som så naturlig når det legges for dagen historiske variasjoner i plikter og rettigheter forbundet med ”den gode mor”.

Ideen til å nærme meg feltet historisk kom på en ”trilletur” sammen med min egen mor, langt inne i de østlandske skoger. ”Det var jo no’ helt anna å få unger da de vart født”, sa hun i en bisetning, som en selvfølge. Vi gikk tur inn til et vann noen kilometer fra barndomshjemmet mitt. Hun trillet vogna på en steinete skogsvei, barnebarnet på snart to år ble rugget i søvn under ullpleddet. Hun mente at det på mange måter måtte være mer krevende å bli mor nå enn for tretti og førti år siden, da hennes fire barn kom i rask rekkefølge. Den gangen skulle ungene ligge i ro store deler av dagen. De skulle tas opp og mates til faste tider, prates med og stelles, før de skulle legges ned i senga igjen. Nå virket det mer krevende, mente hun, med ungene mer oppe, ofte inntil moras kropp, og med mange aktiviteter lagt opp for mor og barn. For henne virket det som om det var mye ”styr”.

Min mors argumentasjon likner mye på etnolog Liv-Emma Thorsens *Det fleksible kjønn* (1993), der hun beskriver mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinner fra 1920-1985. I Thorsens tregenerasjonsstudie ser det ut som den midtre generasjonen reagerer negativt på døtrenes morsomsorg; ”det går for vidt”, litt som min egen mor uttrykte det. I løpet av 1900-tallet, også kalt ”barnets århundre”

(Blom 2004: 94) gikk morsrollen over fra å være en selvsagt ting til å bli noe problematisk (Åstrøm 1986 i Thorsen 1993). Forvaltningen av mors *omsorgen* kom i fokus. Det ble viktig å *bruke tid* sammen med barnet. ”Å kose seg med barna’ framstår nå som et forpliktende begrep for mødre, men med et positivt innhold... Dette er et moderne uttrykk”, sier Thorsen (1993: 216), og mener at de eldste informantene hennes ikke ville sett det som et meningsfullt spørsmål om de hadde blitt spurt om de hadde fått tilfredsstilt sitt behov for å kose seg sammen med barna sine. Thorsen legger denne holdningen til bondelivets klasse og kultur, i motsetning til borgerlige miljøer hvor ikke-materiell virksomhet også var akseptert som arbeid. Hun hevder at ”den kjærlige moren” ikke ble et uttalt ideal før for om lag 200 år siden, først for vesteuropeiske, adelige mødre (ibid.: 216-7)

Færre barn og sterkere følelsesmessige bånd

I hvilken grad foreldrene kan vente at *alle barna vokser opp*, er en viktig faktor for å belyse moderskapet. Dette var ikke et uttalt tema blant mine informanter, men er dermed et eksempel på en selvfølgelighet som ikke var så selvfølgelig bare tiår tilbake. Historiker og samfunnsviter Kari Blom (2004) nevner *kontroll over reproduksjonen* som en viktig faktor for fallet i fødselsraten fra begynnelsen av 1900-tallet, og nok en selvfølgelighet kommer til overflaten. Det ser for meg ut som om mine informanter oppfattet prevensjon som ”vanlig”, og hvis man ønsket å bli gravid, sluttet man å bruke prevensjon.

Kari Blom hevder at utviklingen ”fra stua full til tobarnskull” fører til at foreldre nå har *sterkere følelsesmessige bånd til hvert enkelt barn*, og at dette er uttrykk for en mer *individualistisk* tankegang (Blom 2004: 82). Der det før var vanlig at eldre søsken tok seg av og oppdro de minste barna, er dette i dag i større grad foreldrenes ansvar. Samtidig har omsorg, oppdragelse og tilsyn av barn mer og mer blitt et offentlig

ansvar, med framveksten av barnehage og skole. Hjemmet og arbeidsplassen som atskilte enheter har gjort at barn oftest har andre tilsynsordninger enn bare innenfor familien (ibid.: 89). "Passepiken", naboenta som trillet småbarn ute en time eller to mot betaling, blant annet omtalt i Marianne Gullestads *Kitchen-Table Society* (2001a), synes også så godt som fraværende i mitt feltarbeid.⁴ Det ser dermed ut som om det siste århundrets *økende offentlige ansvar for barn*, gjennom et medisinsk ekspertvelde, utbygging av barnehage og skole, foregår samtidig som barnets utvikling og behov for *nærhet til mor og far* settes i fokus, særlig på et psykoanalytisk grunnlag med økt vektlegging av barnets behov for "kos".⁵ Fra en oppfatning om at barn er "små voksne", vokser det i løpet av 1900-tallet fram en oppfatning om barneårenes betydning for resten av livet, med barnets "sjelelige" behov kommer i fokus.

Ifølge Blom (2004) sees en dramatisk nedgang i antall fødsler på 1930-tallet, noe som kan sees i sammenheng med *barnas reduserte nytteverdi* som arbeidskraft i et moderne industrisamfunn. "Barn er blitt *ikoner*, de er symbolsk verdifulle, men har mistet sin reelle økonomiske verdi", skriver historikeren John Gillis (i Ellingsæter 2005: 382). Gullestad skriver at forholdet mellom foreldre og barn i dette århundret "har gått fra krav om 'å være *lydig*' og 'å være til *nytte*' til en større vektlegging av at barn 'skal være *seg selv*'" (Gullestad 1996: 223). Mødrene på 1920- og 30-tallet kom dessuten fra store søskenkull, og nedgangen i fødselstallene kan være uttrykk for et ønske om å gi egne barn bedre kår enn det de selv hadde hatt. Økonomiske nedgangstider i mellomkrigstiden brakte generelt med seg liten framtidstro.

Tida etter 2. verdenskrig er preget av større framtidstro, og en "babyboom" topper seg på midten av 1960-tallet. "Denne etterkrigsperioden er også kalt

⁴ Gullestad 2001a:130. Forskjellen her kan også ha med informantenes klassesilhørighet å gjøre.

⁵ Se for eksempel Flax 1990, Thorsen 1993, Blom 2004.

'husmorperioden', for aldri før har flere norske kvinner hatt hjemmet og omsorg for barna som fulltids arbeid" (Blom 2004: 85). Fra 1960-tallet sees på nytt synkende fødselsrater. Blom forklarer dette med lettere tilgjengelige prevensjonsmidler, som p-pillen, en mer liberal abortpolitikk og at kvinner i større grad tok mer utdanning for å gå ut i yrkeslivet. Ideologier som bygger på "kvinnefrigjøring", "likestilling" og "selvrealisering" stod spesielt sterkt i denne perioden (ibid.: 86), og gjør det sannsynligvis fremdeles.

Et økende ekspertvelde

Etter dette har den normative modellen for hvordan morskjærligheten skulle praktiseres, gjennomgått endringer:

Det viktigste innholdet i denne endringen var at mødre ble gjort til amatører som skulle samhandle med profesjonelle. I dette århundret kan utviklingen kort oppsummeres som et skifte fra at mødre primært skulle være ansvarlige for barnets fysiske utvikling, til en vektlegging av deres psykiske utvikling... Dette skiftet i ekspertenes syn ga morsarbeidet et nytt ideologisk innhold i etterkrigstiden. Mødre skulle ikke bare produsere *sunne barn*, men også *lykkelige barn*: sunne sjeler i sunne legemer (Thorsen 1993: 206-7).

Kari Blom beskriver i boka *Norsk barndom gjennom 150 år* (2004) hvordan familien på ulike måter har blitt utfordret av ulike "eksperter" på barn. Ved inngangen til 1900-tallet trådte først legestanden fram som eksperter på oppdragelse. De vektla renslighet og kontroll av følelser som viktig i barneoppdragelsen. Fra 1930-åra var det psykologer og pedagoger som dominerte oppdragelseslitteraturen, og begreper som "demokratisk oppdragelse" ble lansert. I etterkrigstida kommer barns følelsesmessige utvikling og behov i fokus, ikke minst ved "riktige" leker og barnelitteratur (ibid.). Gullestad hevder i *Hverdagsfilosofier* (1996) at folk har en synkende tillit til såkalte "ekspertuttalelser", og forklarer dette ut fra ekspertenes økende spesialisering og

dermed også økende interne uenighet. Dette fører i sin tur til at eksperter ikke lenger blir ansett som autoriteter, og at *enkeltmennesket må stole på seg selv ved å være sin egen ekspert* (Gullestad 1996: 242).

Styrket statlig ammepolitikk

Et konkret eksempel på et økende ekspertvelde, er framveksten av en styrket statlig ammepolitikk. I artikkelen *De "nye" mødrene og remoralisering av moderskapet* skriver Anne Lise Ellingsæter at ammepolitikk, "det at mødres ammepraksis gjøres til gjenstand for politisering og oppfølging fra myndighetenes side, ikke [er] av ny dato" (Ellingsæter 2005:377). Hun skriver at legestanden helt fra annen halvdel av 1700-tallet har oppfordret mødre til å amme mer for å bidra til å senke spedbarnsdødeligheten. På begynnelsen av 1900-tallet ble det opprettet "barnepleiestasjoner", som et ledd i å institusjonalisere kampanjene for amming. Ifølge Ellingsæter sank allikevel ammefrekvensen i mellomkrigstiden, og var på sitt laveste på 1950- og 60-tallet, i "den hjemmевærende husmorens storhetstid". Multinasjonale barnematprodusenter hadde kommet inn i bildet med nye melkeblandinger, noe som i prinsippet gjorde amming overflødig. Som en motreaksjon, skriver Ellingsæter, kom *Ammehjelpen* i 1968, der kvinnene selv ønsket å "ta kontrollen med spedbarnsernæringen tilbake" (ibid.: 377). 70-tallets dreining mot mer fleksible og "selvregulerende" ammediskurser skjer slik på bakgrunn av 50- og 60-tallets klokkestyrte rutine- og rytmebaserte "ammeregime".⁶

Som første land i verden vedtok Norge i 1976 å integrere anbefalinger om amming i den statlige ernæringspolitikken, og fra slutten av 90-tallet har Nasjonalt kompetansesenter for amming (Ammesenteret) arbeidet for å "fremme amming", blant annet som en formidler mellom Verdens Helseorganisasjon (WHO) og den

⁶ Se f.eks. Heilmann 2000.

enkelte helsestasjon.⁷ Ellingsæter peker på endringene i ammepraksis fra bunnpunktet i 1962, hvor bare 22 prosent av mødre ammet barnet ved tre måneders alder, til i dag, hvor fire av fem mødre ammer når barnet er seks måneder gammelt. I 2001 ble de norske offentlige ammeanbefalingene revidert: Bygget på anbefalinger fra WHO anbefales mødrene å "fullamme"⁸ barnet til seks måneders alder, mot tidligere fire. WHO anbefaler også at alle barn får morsmelk de *to* første årene av sitt liv (Ellingsæter 2005: 378).

Singelkultur og pardannelse

Et paradoks å dvele ved i et "urbant" feltarbeid, er å stille spørsmål ved singelkulturens eksistens side om side ved pardannelse. For oppfattes singelkulturen som noe i seg selv, eller er det slik at singelperioden bare er et skritt i retning av å finne en fast partner? På den ene siden kan det argumenteres for at singelkulturen er en institusjon i seg selv i den grad den er premissleverandør for at "ungdommelighet framstår som et *allment ideal*", skriver sosialantropolog Thomas Hylland Eriksen i *Røtter og føtter* (2004: 147). Han hevder at generasjonen født rundt 1925 la ungdommen raskt bak seg og var gjerne gift, med småbarn, omsorgsoppgaver og forsørgelsesbyrder før de fylte 25. Den neste generasjonen, derimot, ser ut til å (ville) være *evig unge* (ibid.: 148). Dette hevder Hylland Eriksen fører til et press om at voksne mennesker "skal *agere som om de er unge* - åpne, up-to-date, fleksible og tilpasningsdyktige. De må *skape seg selv* om og om igjen, for ingen ting er fast lenger" (ibid.: 149).

Mine informanter beskriver også et samfunn der fasthet og *det å være "etablert"* framstår i et grelt lys. Samtidig er de i faste parforhold. Det kan se ut som om en i et parforhold kan ta med seg noen elementer fra en singelkultur, som for

⁷ Hentet fra Ammesenterets nettsider, under www.rikshospitalet.no (30.01.07).

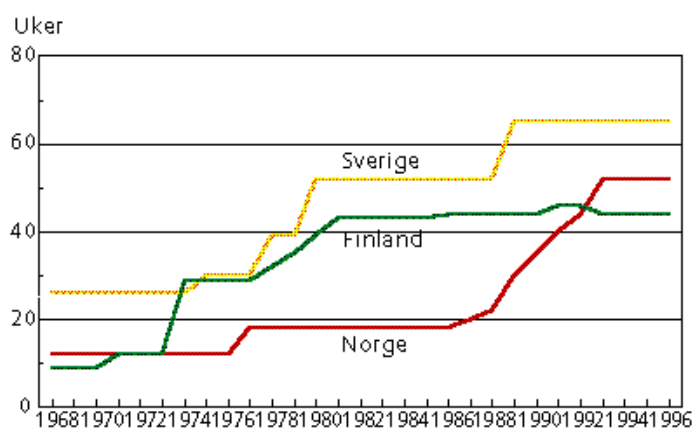
⁸ Fullamming betyr at barnet ikke skal ha annen føde enn morsmelk.

eksempel å "gå ut på byen", noen ganger sammen som par og andre ganger med venninner eller kamerater hver for seg. Flere av informantene uttrykker på ulike måter at dette er noe de ikke lenger kan gjøre, i hvert fall som nybakte mødre. Noen ganger blir hjemmesfæren og det å "sitte i sofaen og være uerstattelig", som en informant uttrykker det, noe som uttrykkes med klart negativt fortegn. På den annen side ser det ut til at par som *velger å ikke få barn* må begrunne eller forsvare dette valget, noe som kan tyde på at dette er et brudd med forventningene til et parforhold; paret *skal* få barn. Slik kan det se ut som om idealer knyttet til en singelkultur lever side om side med idealer om å "slå seg til ro" og få barn, uten vanntette skott imellom de to.

"Tosporet" fødselspermisjonsordning - penger og tid

Et paradoks på et økonomisk og politisk nivå, handler om den norske familiepolitikken unikhet både i skandinavisk og europeisk sammenheng, skriver Berit Brandt, Brita Bungum og Elin Kvande i *Valgfrihetens tid* (2005 (red.)). De argumenterer for at fødselspengeordningen i Norge er - om ikke et paradoks, så i alle fall "tosporet", idet den forener politikken "arbeidslinje" og "familielinje". "Arbeidslinja" bygger på at *individer tjener opp rettigheter til ytelser gjennom arbeidslivet*, noe som på sin side støtter opp om toinntektsfamilien, som igjen er bygd på en ide om likestilling. "Familielinja" bygger ifølge forfatterne på en intensjon om å *styrke familien som omsorgsprodusent* gjennom kontantytelser, uavhengig av mors og fars tilknytning til arbeidslivet. Dermed støtter fødselspengeordningen yrkesaktive mødre gjennom kompensasjon for tapt arbeidsinntekt, samtidig som den bygger på at hjemmebasert barneomsorg er mest viktig det første året (ibid.). Moren i fulltids yrkesaktivitet etter ett års fødselspermisjon kan på sin side komme på kollisjonskurs med ekspertuttalelser om lengre amming, både fullamming og amming ved siden av annen føde.

Samtidig som myndighetene følger opp ammepraksiser, støttes også økte rettigheter til barnets mor og far. Med røtter tilbake til arbeidervernloven av 1956 har gravide hatt økende rettigheter til fravær fra arbeidet under svangerskapet,⁹ og de siste tiårene har lengden på fødselspermisjonen i de nordiske landene økt, som det framgår av figur 1.¹⁰

Kilde: Rønsen og Sundström 1996b

Figur 1: Fødselspermisjonens lengde. Norge, Sverige og Finland. 1968-1996

Fedrekvote (permisjon forbeholdt far), tidskonto og kontantstøtte (permisjon som kan deles av foreldrene) er andre eksempler på økte rettigheter til norske foreldre.¹¹

I et annet kapittel i *Valgfrihetens tid* skriver Anne Lise Ellingsæter og Lars Gulbrandsen at heltidsmoren - i barnets første leveår - synes å ha blitt en *norm*, siden mødre tar ut mesteparten av permisjonen (2005: 170). Ifølge forfatterne har mødre som velger den lengste permisjonsmuligheten økt fra 58 % i 1993 til 79 % i 2000. De peker på at denne trenden kan ha sammenheng med at lange avbrekk fra arbeidsplassen har blitt mer akseptert, at dagens foreldre ser ut til å ha råd til det,

⁹ Svingen 1994.

¹⁰ Samfunnsspeilet nr. 1, 1997.

¹¹ Etter 1. januar 2006 har også fedre i samboerforhold fått styrkede rettigheter i sitt forhold til barnet, på linje med fedre som er gift med barnets mor (www.regjeringen.no/nb/dep/bld).

samtidig som offentlige barnehagers tilbud er svært begrenset for barn under ett år. Mødre ser altså ut til å prioritere *tid* med barnet før det har fylt ett år.

En historisk tilnærming til foreldre- og moderskapet peker altså på noen paradokser: 1900-tallet preges av et økt ekspertvelde som uttaler seg om hva som er barnets beste, gjennom en statlig styrt barnehage og skole, og en styrket statlig ammepolitikk. Samtidig vektlegges viktigheten av barnets tilknytning til foreldrene, og barnets behov for "kos". Et annet paradoks, er singel- og parkulturens tilsynelatende motstridende premisser i foreldrerollen. Et tredje paradoks ligger i selve fødselspengeordningens "tosporethet", ved at den politisk sett bygger på både en "arbeiderlinje" og en "familielinje".

Den antropologiske forskningen i Norden beskriver også noen paradokser, med utgangspunkt i "likhet" som et portvaksbegrep i regionen.

Likhet som kulturelt omdreiningspunkt

"Likhet" er et kjent begrep i nordisk etnografi. Ofte refereres den britiske antropologen John Barnes' studier fra Bømlo i Vest-Norge på 1950-tallet som den første av flere som etter hvert beskriver den nordiske likhetstankegangen som et kulturelt omdreiningspunkt, et portvaksbegrep.¹² Stephen R. Graubards bok fra 1980-tallet med tittelen *Norden: The Passion for Equality*, understreker antagelsen om at nasjonale befolkninger i Norden deler "en felles, grunnleggende verdi: begjæret etter likhet" (Lien, Lidén og Vike (red.) 2001: 12). Man kan skille mellom likhet som *statistisk faktum*, for eksempel i en relativt lik fordeling av materielle goder i den nordiske befolkningen, og likhet som et *følelsesmessig ideal, verdi og motiv* à la Graubards *Passion*. Men kanskje er det slik at de to underbygger og begrunner

¹² Med "portvaksbegrep" menes her de begreper som har preget tidligere studier, som legger føringer for framtidige, og som blir stående som "merkelapper" for bestemte regioner. Lien, Lidén og Vike 2001: 12, Howell og Melhuus 1996 [1994].

hverandre gjensidig? Det norske ordet likhet er dessuten et tvetydig begrep da det tar opp i seg betydningen av både det engelske "*equality*", som kan omtales som "likeverd", og dette å være av samme slag, 'makenhet', som i det engelske "*samenes*" (ibid.: 16). En av dem som tydelig har lansert likhetsbegrepet *som premiss for sosial samhandling* i Norge, er Marianne Gullestad og hennes feltarbeid blant unge familier i en drabantby i Bergen på slutten av 1970-tallet.

Gullestads feltarbeid og teoretiske perspektiver tar opp likhet både som faktum og som ideal. Noe hun synes å få bekreftet i feltarbeidet sitt, er måten nordboere forholder seg til det å "passe sammen", og unngåelse som strategi dersom forskjellene synes store. Det ville være å misforstå Gullestad å si at hun argumenterer for at alle i Norge, og i Norden for øvrig, verken *er* like eller ønsker å framstå slik. Da forstår jeg det heller slik at hun snakker om likhet innenfor en "subkultur" (Gullestad 2001a: 36-7), og at hun gjennom feltarbeidet ønsket å finne ut hvordan kvinnene i Bergen kategoriserte seg selv og andre og baserte sosiale relasjoner på disse kategoriene. Likhets handler på den måten om en samhandlingsstil *innenfor* en viss gruppe eller kategori der det som partene har felles framheves, mens det som skiller dem taktfullt unngås. "Sameness" blir dermed en sosial taktikk der samhandlingspartene gjennom å framstå som like, gjør krav på hverandre som likeverdige (Lien, Lidén og Vike (red.) 2001: 17). Konsensusorienteringen overkommuniserer likhet, og underkommuniserer forskjeller.

Gullestads noe ubestridte tese om "likhet som likeverd" har blitt imøtegått fra flere hold. Boka *Likhetens paradokser* er et eksempel på dette.¹³

¹³ Her settes likhetstankegangen opp mot eksempelvis nødvendigheten av selvhevdelse innen toppidrett, den norske enhetsskolen prøves i møte med en lite enhetlig elevmasse, og tilsynelatende likhet kan virke tilslørende for dyperegående kjønnsforskjeller (Lien, Lidén og Vike (red.) 2001).

Fra likhet til valgfrihet?

Som jeg nevnte kan det være nyttig å skille mellom *likhet som premiss for sosial samhandling* på den ene siden, slik blant andre Gullestad bruker begrepet, og *likhet som regulerende prinsipp for velferdspolitiske institusjoner* på den andre. I Norge har ulike former for institusjonsbygging hatt likhet som mer eller mindre eksplisitte siktemål:

Tilsynelatende kulturell, sosial og økonomisk likhet kan således betraktes som et sluttresultat av tiltak som er iverksatt nettopp for å skape denne formen for likhet. At vi oppfatter Norge som et sted der folk er opptatt av likhet, er derfor ikke nødvendigvis et uttrykk for at kulturell homogenitet er noe tradisjonen har overlevert oss, men kan like gjerne sees som et produkt av nasjonsbygging og utjevningsspolitikk,

skriver antropologene Lien, Lidén og Vike i *Likhetens paradokser* (2001: 18). I den noe politiserte *Valgfrihetens tid* (2005), som tar utgangspunkt i likhet som regulerende prinsipp i velferdsstaten, hevder redaktørene Brandth, Bungum og Kvande at begrepet "valgfrihet" nå er blitt ett av de viktigste honnørord også i den politiske debatten og i utformingen av både velferdsstatens omsorgsspolitikk og arbeidslivsspolitikk. "Mens den politiske målsettingen om likhet har stått mer sentralt i samfunnsutviklingen tidligere, synes det i dag å være *valgfrihet som uttrykker den dominerende verdien*" (Brandt, Bungum og Kvande 2005: 11). Slik er norsk kultur på samme tid preget av en *likhetstankegang*, og en *individualistisk* tankegang preget av *frihet*. "Egalitær individualisme" er én *kulturell diagnose* på det skandinaviske samtidssamfunnet (Gullestad i Vike 1996 [1994]: 548), "folkelig elitisme" en annen (Henningssen og Vike 1999, i Lien, Lidén og Vike (red.) 2001: 23).

"Statsvennlighet" og "klasseløshet"

Et annet paradoksalt kulturelt særtrekk for Norden, handler om en stor grad av "statsvennlighet" (Lien, Lidén og Vike (red.) 2001: 23) i tilsynelatende klasseløse nasjonalstater: Velferdsstatene har på samme tid stor makt og bred tillit i befolkningen (ibid.). De nordiske velferdsstatene står for en politikk som søker materiell og sosial utjevning. Samtidig beskriver de svenske etnologene Frykman og Löfgren (1994) framveksten av nye sosiale klasser, som for eksempel en svensk middelklasse, som påberoper seg "normalitet" og "klasseløshet", men som samtidig markerer avstand fra arbeiderklassen. Gullestads *Kitchen Table Society* (2001a) beskriver ulikheter og spenninger mellom en arbeiderklasse og en middelklasse¹⁴, og Bjerrum Nielsen og Rudberg beskriver framveksten av en såkalt "nyere middelklasse" i *Moderne jenter* (2006). Denne "nyere middelklassen" består av akademikere som ikke har bakgrunn i en tradisjonell middelklasse, men som har ervervet seg klassetilhørighet gjennom å ta høyere utdanning (ibid.: 326). Mange av mine informanter tilhører dette samfunnssjiktet, og som det framgår av oppgavens analyse, tar informantene i stor grad avstand fra arbeiderklassens utøvelse av moderskapet (kapittel fem).

¹⁴ Gullestad nyanserer også middelklassebegrepet ved å snakke om en "utdannet" vs. en "tradisjonell" middelklasse. Hun ender opp med å slå grupperingene sammen til én middelklassekategori, da begge grupper henter identitet fra både de øvre klasser og fra bondeklassen (Gullestad 2001a: 47).

Kapittel 3. Teoretisk rammeverk

I dette kapitlet vil jeg framstille ulike forståelser av "person", og presentere de sentrale begrepene som anvendes i oppgavens analyse (kapittel fem, seks og sju). Hva er en person, og hvordan kan personens kropp og "selv" forstås? Kan en person sies å være den samme gjennom et helt livsløp, eller gjør nye erfaringer at personen endres? I et kjønnsperspektiv; hvordan relaterer kvinnelighet og mannlighet seg til de ulike personforståelsene, og hvordan kan moderskapet sies å være et grunnlag for asymmetri mellom kjønnene?

Svangerskap som liminal og tvetydig transformasjon

Sosiolog Anne Lise Ellingsæter peker på at forskning om moderskap i Norden i mange tilfeller ser ut til å ta for gitt at "kvinner synes bare å *bli* mødre" (Ellingsæter 2005: 376). Noen antropologiske klassikere er tidlig ute med å problematisere denne "selvfølgeligheten". I 1908 utviklet Arnold van Gennep teorien om overgangsritualer (van Gennep 1999 [1960]). I *Rites de Passage* hevder han at overgangsfaser i et livsløp, som fødsel, pubertet, ekteskap og død, følger en struktur og prosess som synes å være *universell* (Gilhus 1999). Å få det første barnet synes å innebære en overgang som markeres på en eller annen måte i de fleste samfunn (Fleisje 2000: 80). Van Gennep karakteriserer overgangsriter som bestående av tre faser: atskillelse, terskel (eller *limen*), og (re)integrasjon. Han trekker fram svangerskap og nedkomst som eksempler på overgangsriter, og regner "selve svangerskapet" som en terskelperiode (van Gennep 1999 [1960]: 43).

Antropologen Victor W. Turner videreutvikler van Genneps teori ved å fokusere på fasen i midten; liminalfasen. Han ser denne mellomfasen som en prosess, en overgang mellom *tilstander* ("en relativt fastsatt eller stabil situasjon"), og

dveler ved hva som er typisk for liminalfasen; at den er *tvetydig* idet "vedkommende passerer gjennom en sone som har få eller ingen av egenskapene til verken den foregående eller den kommende tilstanden" (Turner 1999 [1960]: 132). Turner trekker fram "nyinnvidd" og "neofytt" som begreper som vektlegger selve overgangen mellom det Turner karakteriserer som mer stabile tilstander, og i mitt materiale vil antakelig en "nybakt" mor vekke noen av de samme assosiasjonene.

Liminalitet ser ut til å være godt egnet til å beskrive svangerskapet som fenomen.¹⁵ Overgangen fra å være "kvinne" til å bli "mor" kan forstås som en prosess, eller til og med en *transformasjon*, for å låne et begrep fra Turner (1999 [1960]: 131). Hans liminalitetsbegrep har likheter med begrepet *moratorium*¹⁶, slik det brukes av Harriet Bjerrum Nielsen, professor i kvinne- og kjønnsforskning/pedagogikk, og Monica Rudberg, psykolog og professor i pedagogikk, i artikkelen "Halløj tykke!" (1993).

Kontinuitet og forandring i psykologisk kjønn

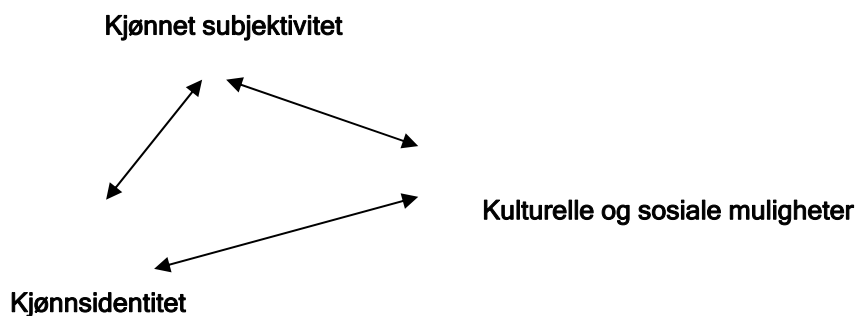
Bjerrum Nielsen og Rudberg (1993) diskuterer hvordan skandinaviske jenters moratorium, forstått som den liminale perioden mellom pubertet og voksenstatus, har endret seg i løpet av tre kvinnegenerasjoner. Endringene relateres til kontinuitet og forandring i *psykologisk kjønn*, som de definerer som bestående av to ulike størrelser: *kjønnsidentitet* (jeg er en kvinne og derfor er jeg slik og sånn) og *kjønnets subjektivitet* (jeg er meg og jeg er slik og sånn). I det første tilfellet er kjønn noe man *har*, i det andre er kjønn noe man *er* (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1993: 119). Forfatterne argumenterer for at kjønnsidentitet er den lettest og hurtigst foranderlige delen av det psykologiske kjønn, mens den kjønnete subjektiviteten er "seigere" og vanskeligere

¹⁵ Svangerskapet kan også betraktes som en tilstand i seg selv; kvinnene er i den "selvstendiggjorte" tilstanden gravid (Larsen 1999 i Ravn 2004: 13).

¹⁶ Etter den amerikanske psykoanalytikeren Erik H. Erikson (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1993: 123).

å endre. Den kjønnede subjektiviteten har å gjøre med hvordan et barn blir til som subjekt; hvordan det oppnår *autonomi* i forhold til andre, samtidig som *intimitet* blir opprettholdt (ibid.: 120). Forfatterne mener at jenters subjektivitet tradisjonelt handler mer om relasjoner og intimitet til andre; de får en *relasjonell kompetanse*, mens gutters subjektivitet snarere bygger på en autonom avgrensning fra andre.

Bjerrum Nielsen og Rudberg understreker at det ikke er vanntette skott mellom kjønnsidentitet og kjønnet subjektivitet. De mener å se at disse to størrelsene har endret seg i ulik takt fra 1940-tallet fram til i dag. I tillegg til dialektikken mellom disse to, trekkes *kulturelle og sosiale muligheter* fram som en tredje faktor. Kontinuitet og forandring i psykologisk kjønn blir dermed avhengig av forholdet mellom tre størrelser:

Bjerrum Nielsen og Rudberg (1993) argumenterer for at det er *usamtidigheten mellom disse tre størrelsene* som utgjør forandringens dialektikk. Ved å ta for seg tre generasjoner unge skandinaviske jenter, med sitt moratorium på henholdsvis 40- og 50-tallet, 60- og 70- tallet, og 80- og 90-tallet, forsøker de å vise dialektikken mellom de tre størrelsene og hva som har vært de største utfordringene for hver enkelt kvinnegenerasjon. For den første generasjonen bestod utfordringene i usamtidighetene mellom deres kjønnsidentitet (femtitallets hjemmевærende husmødre) og kulturelle og sosiale muligheter (individualiseringsmuligheter, for eksempel ved økt mulighet for arbeid blant kvinner under andre verdenskrig). For den neste generasjonen argumenterer Bjerrum Nielsen og Rudberg for at usamtidigheten

stod mellom kvinnes kjønnsidentitet (økte individualiseringsmuligheter, for eksempel gjennom utdanning og yrkesmuligheter) og deres "gammeldagse" kjønne subjektivitet (autonomi gjennom forhold til menn). I kjølvannet av denne generasjonens kvinnebevegelse, vokser det fram krav om muligheter for kombinasjonen av flere former for voksen kvinnelighet, både som hustru/mor og yrkesaktiv (ibid.: 136). Forfatterne anslår at usamtidighetene for unge jenter på 80- og 90-tallet står mellom jentenes kjønne subjektivitet (økende autonomi) og deres kulturelle og sosiale muligheter: den moderne jenta "vil alt og tror hun kan få alt" (ibid.: 139). Bjerrum Nielsen og Rudberg spør seg om dette er mulig, både rent eksistensielt og i møte med "kjønnskjeppen" i ekteskap og moderskap.

Psykoanalysens moratorium og Turners transformasjonsbegrep ser ut til forutsette at personen som passerer "overgangen" kommer ut på den andre siden som en annen. Kvinnen kommer ut som *en annen* etter overgangen til moderskapet. Andre framstillinger av moren, som hos den franske eksistensialisten Simone de Beauvoir, ser ut til å vektlegge at moren ikke skal endres i møte med moderskapet, men at hun i størst mulig grad skal være "seg selv" som et "fritt subjekt".

Moderskapet - grunnlag for kvinnens underordning?

Subjekt vs objekt

Simone de Beauvoirs *Det annet kjønn*, som kom ut i Frankrike i 1949, "er det 20. århundrets viktigste feministiske tekst fordi den gir filosofisk dybde til kvinners dagligdagse erfaringer", skriver litteraturviter og professor, Toril Moi, i innledningen til den norske 2000utgaven (Moi i Beauvoir 2000 [1949]). En av Beauvoirs hovedtanker med verket, skriver Moi, er at kvinners oppdragelse påtvinger dem "kvinnelighet", noe som gjør at de oppfatter seg selv som *den andre*, som *objektet*, i forhold til mannen, *subjektet* (ibid.) På den måten blir "kvinnelighet" og omsorg for barn en hemske, som

gjentakende og *immanente* oppgaver som hinder kvinner i å engasjere seg i prosjekter av en *transcendental* natur.

"Frihet", "valg" og "kvinnen som subjekt" er viktige temaer hos den franske eksistensialisten, og disse tar hun med i diskusjonen av moderskapet. Kvinner som opplever svangerskapets og ammingens gleder så store at de vil oppleve det om og om igjen, betegnes av Beauvoir som "rugemaskiner" (og andre steder "rugehøner") snarere enn mødre (Beauvoir 2002 [1949]: 601). Begrepet "morsinstinkt" forkaster hun på bakgrunn av at hun oppfatter morens holdning til barnet som definert, ikke ut fra *instinkter*, men ut fra hele morens situasjon, og den er "uhyre forskjellig" (ibid.: 611). Beauvoir argumenterer for et samfunn der andre enn barnets mor tar seg av barnet, for om moren fikk hjelp og pleie, ville moderskap på ingen måte være uforenelig med at kvinnen tok seg arbeid (ibid.: 625). Beauvoir tegner et bilde av moderskap der mor og barn ikke utelukkende "tilhører hverandre", og at denne tilhørigheten i virkeligheten utgjør en "dobbel og skjebnesvanger undertrykkelse" (ibid.: 626). Beauvoir maler slik en framtidsvisjon der "den gode mor" framstilles som et aktivt subjekt som ikke nærer seg selv i en symbiose med barnet.

Beauvoirs *Det annet kjønn* fikk stor innflytelse i den feministisk orienterte antropologien som begynte å utvikle seg på 1970-tallet. I tillegg tuftes argumentasjonen i denne feministiske retningen på arbeider av den amerikanske antropologen Margaret Mead, som etter feltarbeid på Samoa på 1920-tallet konsentrerte seg om barneoppdragelse som forklaringsfaktor i møte med kulturell variasjon.¹⁷ I den amerikanske antologien *Woman, Culture and Society* fra 1974 skriver redaktørene Michelle Z. Rosaldo og Louise Lamphere i introduksjonen:

¹⁷ Se f.eks. Mead 1961 [1928].

Biology dictates that women lactate and bear children. But the social and cultural consequences of this fact - that women have been seen as wives, and more particularly as mothers; that their activities have been limited by the responsibilities of child care; that their lives have been defined in terms of reproductive functions; and that their personalities have been shaped by ties with "mothers", who in turn are women - all of these are human products that we feel account for women's secondary status; we suggest, moreover, that they are subject to, and accessible to, change (Rosaldo and Lamphere (red.) 1974: 14).

Rosaldos poeng er at det finnes *en antatt universell asymmetri* mellom kjønnene, men at denne ulikheten kan endres.

Husholdssfære vs offentlig sfære

Med referanse til Mead, og hennes spørsmålsstilling til "naturligheten" ved kvinner og menns evner og adferd, hevder Rosaldo (1974) at asymmetrien kan føres tilbake til en allmenn strukturell og organisatorisk opposisjon mellom en *husholdssfære* og en *offentlig sfære*. Begrepet "husholdssfære" refererer til "de institusjoner og aktiviteter som er organisert rundt en eller flere mødre og deres barn. Den offentlige [sfære] er de institusjoner og aktiviteter som binder sammen, rangerer og organiserer slike mor/barn-grupper" (Klausen 1992:97). På tross av Meads "fristilling" av kjønnsroller, argumenterer Rosaldo, assosieres kvinner med små barn, og dette knytter dem til husholdssfæren, som sees som underordnet den offentlige sfæren. Rosaldos løsning - og *utopi*, hevder hun selv - er etter ilongotenes eksempel å *øke menns deltakelse i husholdssfæren*. Kvinner kan først bli regnet som "true equals" når menn i større grad tar på seg ansvar for barna i hjemmet/husholdet (Rosaldo 1974: 42). Konkret arbeidsdeling mellom kjønnene i "husholdssfæren" blir dermed et forslag fra Rosaldo for å endre asymmetrien mellom kjønnene.

Natur vs kultur

Der Rosaldo som løsningsforslag på kjønnsasymmetrien peker på nødvendigheten av menns deltakelse i den private sfæren, argumenterer Sherry Ortner i samme antologi for at både kvinner og menn i like stor grad må involvere seg i "projects of creativity and transcendence. Only then will women be seen as aligned with culture, in culture's ongoing dialectic with nature" (Ortner 1974: 87). Ortner bygger sin beskrivelse av asymmetrien mellom kjønnene på metaforen "Is Female to Male as Nature is to Culture?"

Ifølge Ortner ser motsetningen mellom "kultur" og "natur" ut til å ha i seg en hierarkisk forståelse der "kultur" alltid står høyere enn den underordnede og materielle "naturen". Naturen skal sosialiseres, skal kultiveres. Ortner hevder det ville være for enkelt å si at kvinner blir betraktet *som* natur, men at det som synes å skje er at kvinner forstås som å stå *nærmere* naturen enn menn på tre måter:

For det første kan kvinnens *fysiologi*, hennes *kropp*, synes å stå nærmere naturen enn menns. Ortner låner her Simone de Beauvoirs utlegging av kvinnekroppen, der mange funksjoner ikke er der for kvinnens egen helses skyld, men for at hun skal kunne få barn; "the woman is adapted to the needs of the egg rather than to her own requirements" (Beauvoir 1953: 24, i Ortner 1974). Hennes oppgave blir å ta vare på barn, en oppgave Beauvoir omtaler som tradisjonelt "repeterende" og "immanent", mens mannen kan holde på med prosjekter av en mer transcendental natur (ibid.).

I forlengelsen av forståelsen av kvinnekroppen som "naturlig", kan kvinnens *sosiale rolle* bli betraktet som nærmere naturen. I og etter et svangerskap produserer morens bryster melk til barnet som blir født. Barnet kan ikke overleve uten denne melka, eller tilsvarende væske. Slik kan man argumentere for at mor og barn hører

sammen, at det finnes et naturlig bånd mellom disse to. De første årene trenger barnet mye tilsyn og beskyttelse fra farer, og moren blir ofte sett som den mest egnede til denne oppgaven.

For det tredje, sier Ortner, blir kvinners *psyke* betraktet som nærmere naturen enn menns psyke. Mens menn ofte blir forbundet med evner til *abstraksjon*, blir evnen til å håndtere det *konkrete*, konkrete mennesker, ting og følelser, forklart som feminine trekk (Beauvoir 1953: 24, i Ortner 1974).

Inspirert av Nancy Chodorows artikkel i *Woman, Culture and Society*, hevder Ortner at forskjeller mellom kvinne- og mannpsyke har alt å gjøre med at det er kvinner som tar seg av barn de første årene. Kort sagt identifiserer både små jenter og gutter seg med moren i begynnelsen. Hos gutten vil det etter noen år forventes et "brudd"; han skal likne mer på faren, som tradisjonelt har hatt en fjernere og mindre konkret rolle i familien. "Bruddet" er ikke så nærliggende for jentene, som tradisjonelt har opplevd en konkret nærhet til sin rollemodell. Siden skal hun selv ha samme rolle overfor sine egne jenter. *Verdier som selvstendighet og avgrensethet vil dermed arte seg ulikt hos jenter og gutter.* Felles for Chodorow, Rosaldo og Ortner er at dette ikke er medfødt eller genetisk betinget, men at det henger sammen med familiestruktur og hvem som har ansvar for de minste barna. Det ser dermed ut som om forfatterne på grunn av dette perspektivet har et ganske optimistisk syn på kvinners underordning, da noen av disse områdene kan endres. Samtidig peker de på at slik situasjonen er nå (i 1974), med kvinnens engasjement i "de nære ting", gjør at hun oftest blir betraktet som *nærmere naturen*.

Ortner åpner i artikkelen for paradoksene som følger med natur/kulturdikotomien. Et av Ortners grep er å betegne kvinner som *kulturelt tvetydige*, et grep som synes å slekte på den britiske sosialantropologen Mary Douglas' *Rent og urent* (1997 [1966]). Ortner argumenterer for at kvinnen har en *mellomposisjon* mellom

natur og kultur, og dermed en tvetydig status: "Middle status, mediating functions, ambiguous meaning" (Ortner 1974: 87).

I lesningen av antologien fra 1974 slår det meg som påfallende hvor ofte det dukker opp uttrykksformer som hos Ortner: "only then will women *be seen*", eller i introduksjonskapitlet: "[women] *have been seen* ... their activities *have been limited* ... their lives *have been defined* ... their personalities *have been shaped*". Verbformen er passiv, kvinnene *er ansett* slik eller slik - utenifra. Og det er også poenget i Ortner og Rosaldos framstillinger; at kvinnene *er ansett* som tilhørende en hjemlig sfære, og *forstått* som nærmere naturen - uten at de dermed *er* det. Over tretti år senere slår det meg allikevel at det ikke ble levnet mye rom for subjektivitet og dynamikk i analysene. Denne fasen i "kvinneantropologi" ser ut til å befinne seg på et gruppenivå. Så sies det også om Ortners artikkel at det under denne ligger en forståelse av at kulturer er uniforme meningsstrukturer som deles av kvinner og menn (Melhuus, Rudie og Solheim 1992). Dette synet problematiserer antropolog Edwin Ardeners i artikkelen *Belief and the Problem of Women* fra 1975.

Stum vs artikulert

Ardeners poeng er at selv om kvinner i antropologi har vært observert på linje med menn, har de ikke kommet til orde som fortolkere av eget sosiale liv; "Det er menns *verdensbilde* og *modeller av samfunnet* vi får presentert i antropologiske beskrivelser og analyser" (Melhuus, Rudie og Solheim 1992: 27, min kursivering). I den grad det er menns definisjoner av samfunnet som er de dominerende og *artikulerte*, vil kvinners virkelighetsoppfatning falle utenfor det dominerende språket, og følgelig vil deres modeller av verden forstumme. De er *stumme* fordi de må uttrykke sin virkelighet gjennom den dominerende gruppes språk, og dermed også meningsstrukturer (ibid.: 28).

I en fotnote i *Antropologien og kjønn* peker Melhuus, Rudie og Solheim på at Ardeners bidrag er tatt opp igjen i de senere årene, særlig fra litteraturvitenskapelig hold. Blant annet synes det å være tydelige linjer til den franske "écriture feminine"-tradisjonen (Irigaray, Cixous og Kristeva), der kvinner representerer en uartikulert erfaringsverden, og teoriene utforsker *det kvinnelige* som fortrent fra den språklige/symbolske *fallogosentriske*¹⁸ orden.

"Vestlige" personoppfatninger. "Selvet" og kroppen.

I essayet "A category of the human mind: the notions of person; the notion of self", argumenterer Marcel Mauss for at vestlige ideer om personen og selvet best kan forstås som *kulturelle konstruksjoner*, som resultatet av historiske prosesser (Mauss 1985 [1938] i Ravn 2004).¹⁹ I sin doktorgrad *En kropp: To liv* beskriver den norske antropologen Malin Noem Ravn hvordan en typisk "vestlig" forståelse av en person ikke "passer" med beskrivelsen av en gravid kvinne og fosteret i magen. Kan hende passer ikke *individ*baserte beskrivelser på relasjonen mellom mor og spedbarn i det hele tatt?

Den vestlige oppfatningen av en person kan beskrives som en idé om en autonom og udelelig enhet, der grensene er markert av individets fysiske kropp. Personen er prinsipielt løsrevet fra særegne og identitetsgivende fellesskap ...; det er ideelt sett et fristilt og autonomt individ (Ravn 2004: 14-5).

En tilnærmingstype til personbegreper kan være å skille mellom *sosial person* og *individ*. Sosialantropologer har i Mauss' ånd pekt på variasjoner i personforståelser i

18 Begrepet fallogosentrisme består av Lacans kritikk av en "vestlig" fallosentrisme, og Derridas kritikk av logosentrisme, se f.eks. Fürst 1998.

19 Resonnementet har likhetstrekk med Margaret Meads forståelse av foreldreskap og sosialisering som kulturelt konstruert, se f.eks. Mead 1928 [1961].

ulike deler av verden, der den *sosiale personen* vektlegges; personen blir til i de relasjoner han eller hun inngår i, og individet er "ingenting" om det står alene (ibid.).²⁰

Et annet særpreg i en "vestlig" personforståelse handler om at forholdet mellom "selvet"/sjelen og kroppen framstilles som *dualistisk*; den "rene" sjelen og tanken står i et hierarkisk forhold til den "skitne" kroppen og kroppsdriftene. I dette hierarkiet har *det mannlige* ofte blitt forbundet med det abstrakte, med tanken og renheten, mens *det kvinnelige* knytter seg til det konkrete, til kroppen og det "skitne" (se f eks Ortner 1974, Bordo 1989, Fürst 1995, 1998). Den vestlige dualismen har dype røtter i den vestlige sivilisasjon, fra Platons huleliknelse, via Augustin og til Descartes' "cogito" (Fürst 1995: 45). En dualistisk framstilling av "selvet" og kroppen er forsøkt overskredet på ulike måter, fra *fenomenologiske*, *feministiske* og *postmoderne* retninger, som jeg eksemplifiserer nedenfor.

Kroppen. Ulike forståelser

Ifølge Thomas Csordas' *The Body's Career in Anthropology* (1999) har kroppen blitt betraktet på ulike måter gjennom antropologiens faghistorie. Fra å ha vært en implisitt tatt-for-gitt-het i bakgrunnen, skriver Csordas, har kroppen siden 1970-tallet vært et uttalt tema. Mary Douglas peker på forholdet mellom den individuelle kroppen og *press fra samfunnet* idet hun argumenterer for at den fysiske kroppen kan forstås som et mikrokosmos av samfunnet: "facing the center of power, contracting and expanding its claims in direct accordance with the increase and relax of social pressure" (Douglas 1973: 101, i Csordas 1999: 176).

Kroppen har i perioder også blitt betraktet som et *teoretisk problem*. Csordas trekker særlig fram noen franske tenkere som representanter for denne tilnærmingen. Filosof Michel Foucault har pekt på hvordan ulike institusjoner, som sykehus og

²⁰ Ravn peker blant annet på antropologiske framstillinger av melanesiske Canaquer, der en relasjonell eller sosiosentrisk modell synes å beskrive personen best (Ravn 2004: 14)

fengsler, har hatt stor innflytelse på befolkningers kroppsforståelse. Fra tidligere samfunnsordninger som straffet ("graverte") befolkningen direkte og kroppslig, hevder han at mer moderne samfunn inngraverer straff i det underbevisste (Fürst 1995: 52-3); *diskursen graverer med sitt "normaliseringens blikk"* (ibid.: 63). Den amerikanske feministen og filosofen Susan Bordo (1989) "annekterer" Foucaults analyse og peker på hvordan kvinnekroppens slankhetsidealer har "inngravert" seg i kvinnes selvforståelse, og som en besettelse i "vestlige" kulturer. Sosiolog Pierre Bourdieus bidrag til forståelsen av kropp tillegges blant annet begrepene praksis og habitus, der *kroppen bærer med seg en taus og automatisert kunnskap* om hvilken atferd som er passende til enhver tid (Bourdieu 1995, Csordas 1999). Den franske filosofen og fenomenologen Maurice Merleau-Ponty vektlegger kroppens tvetydighet, som *både subjekt og objekt* (Fürst 1995: 22-3).

Når Csordas framstiller ulike måter å forstå kroppen på, kan det se ut som om hvilket kjønn disse kroppene er og har, ikke er et eksplisitt fokus. For meg ser det ut som om "kroppen" hos Csordas er en mannskropp, og at denne uproblematisk framstilles som "normalen". Eller, for å si som den amerikanske filosofen Iris Marion Young i hennes kritikk av at medisin som fag implisitt bygger på idealer om en mannskropp: "the normal, healthy body is unchanging" (Young 2005: 57).

Kvinnekroppen, og særlig den gravide kroppen, er i stadige (sykliske) endringer, og stillstand er et tegn på at noe kan være alvorlig galt.

Den norske antropologen Jorun Solheim problematiserer i *Den åpne kroppen* (1998) en autonom forståelse av personen *der grensene er markert av individets fysiske kropp*. Solheim argumenterer for at kvinner har kropp som er *åpne* på andre måter enn menns (ibid.: 130). Kvinnekroppen kjennetegnes med åpenhet; den er inntakelig, åpen for erobring, grenseløs. Solheims beskrivelser av *kvinnens åpne kropp* ser ut til å både utfordre og være utfordret av *den (mannlige) ideelle kroppen*,

beskrevet som "disiplinert, kontrollert, behersket, lukket og autonom" (Ravn 2004: 18).

I de senere årene har medisin/teknologi åpnet mulighetene for å endre kroppen slik at utseendet ikke alltid er i samsvar med ens biologisk alder: "The body/self in this culture of narcissism has become primarily a performing self of appearance, display, and impression management" (Csordas 1999: 179). Den britiske sosiologen Anthony Giddens kan sies å representere en *senmoderne* forståelse av selvet og kroppen (Fauske 1998, Ravn 2004). I hans terminologi "er *kroppen blitt en kjerne* i modernitetens *refleksive selvskapningsprosjekt*, vi er selv ansvarlige for å 'designer' vår egen kropp" (Giddens 1991 i Ravn 2004).

"Selvet". Ulike forståelser

Den "vestlige" oppfatningen av personen som en "autonom og udelelig enhet" og et "fristilt og autonomt individ" (Ravn 2004: 14-5) utfordres fra flere hold. Ikke minst utfordres denne personforståelsen fra en like "vestlig" diskurs, ved Sigmund Freud og psykoanalysens introduksjon av "underbevissthets" og dermed et "splittet selv" (Fürost 1998: 184). Den bulgarskfødte psykoanalytiker, lingvisten og poststrukturalisten Julia Kristevas *heterogenitets*begrep tilhører slik en (post)freudiansk tradisjon.

"Selvet" som fragmentert, oppdelt og i stadig prosess er et tema for Kristeva. "For Kristeva er både identitet og subjekt heterogene størrelser. *Det heterogene subjekt* er et subjekt som *aldri er selvidentisk* og *lukket om en fast kjerne*. Det er hele tiden i prosess", skriver professor ved Sosialantropologisk institutt i Oslo, Elisabeth L'orange Fürost, i artikkelen "Poststrukturalisme og fransk feminisme" (Fürost 1998: 187, min kursivering). I forlengelsen av Hegels, Derridas og Lacans subjektforståelse er et subjekt aldri i stillstand, men alltid i bevegelse. Det heterogene og motstridende

subjektet kan forholde seg relasjonelt til "den andre" nettopp fordi det i Kristevas forståelse "også er en annen for seg selv - en fremmed for seg selv. (...) [o]g hvis jeg er fremmed, finnes ingen fremmede" (Fürst 1998: 194-6). Dette perspektivet viderefører hun også til moderskapet. Selvet som relasjonelt og fragmentert gjenfinnes slik også innen en "vestlig" forståelse.

Den svenske etnologen Helene Brembeck tydeliggjør i boka *Inte bara mamma* (1998) forskjeller mellom *moderne* og *postmoderne* forståelser av "selvet". Mens en moderne selvforståelse kan beskrives som befestet i en persons uforanderlige kjerne med et "sant jeg" innerst inne, er ideen om at en person består av og kan veksle mellom ulike roller og identiteter en typisk postmoderne forståelse av "selvet", for eksempel slik Kristeva beskriver selvet som heterogent.

Den amerikanske sosialantropologen Henrietta Moore forsøker i *A Passion for Difference* (1994) å bringe sammen perspektiver på kjønn, "person" og "selv" fra psykoanalyse og antropologi. I psykoanalysen, hevder Moore, er personen alltid kjønnnet. Samtidig hevder hun at studier av person og selv ofte presenteres som kjønnsnøytrale, men at de bygger på en implisitt modell av en voksen mann. Selv om antropologi aldri har hatt en forståelse av et universelt konsept av person og "selv", skriver Moore, har faget allikevel nesten uten unntak analysert sine arbeidere ut fra en slik forståelse; personen er en mann. Samtidig som antropologi åpner opp for forskjellige forståelser av person og selv, uttrykker flere feministiske forskere ifølge Moore *skepsis mot å beskrive andre i ulike kulturer som annet enn rasjonelle og "hele" individer*. Viktig hos Moore er det at *person og "selv" er knyttet til kroppen* og det er i den forbindelse hun introduserer det anti-dualistiske begrepet *embodied selves*; "selvet" er alltid også (i) en kropp (ibid.).

En "vestlig" forståelse av en person som "prinsipielt løsrevet fra særegne og identitetsgivende fellesskap" (Ravn 2004: 14-5) utfordres av moderskapet.

Moderskap bygger på en relasjon mellom mor og barn, og selve betegnelsen vitner om en *relasjonell status* som i en "vestlig" kontekst absolutt forstås som "identitetsgivende".

I noen framstillinger av mor og barn ser det imidlertid ut som om moren mister sin subjektivitet, sitt selv. Jeg tolker Toril Mois kritikk av Chodorows tilnærming til mor og barn som i en "original, blissful unity" (Moi 1989: 190) som en framstilling av at moren mister sitt "selv". Som jeg kommer tilbake til i analysen, finnes også "fornorskede" diskurser og praksiser som i ulike grad vektlegger mor-og-barn som to atskilte individer eller som sammensmeltet i en ubrutt symbiose (kapittel sju).

Oppsummerende kan jeg slå fast at en "person" kan forstås som autonom og lukket (tradisjonell "vestlig" framstilling, i Ravn 2004), eller som ikke selvidentisk (Kristeva i Fürst 1998), åpen (Solheim 1998). Denne motsetningen har ofte vært satt i sammenheng med mannlighet og kvinnelighet, der kvinner i egenskap av moderskapet har blitt *beskrevet som* objekter (Beauvoir 2000 [1949]), tilhørende en hjemlig sfære (Rosaldo 1974), (nær) naturen (Ortner 1974) og stumme (Ardener 1975). En persons "selv" kan forstås som den "samme" gjennom hele livet (*moderne* personforståelse, i Brembeck 1998), eller som i endring og transformasjon ut fra en psykologisk (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1993) eller en mer strukturell (van Gennep og Turner 1999 [1960]) tilnærmingstype. Personen kan også beskrives som indre fragmentert, motsetningsfull, heterogen (Kristeva i Fürst 1995). Personens tilblivelse og værende kan slik vektlegge individets uavhengighet og selvtilstrekkelighet, eller personen som relasjonell og sosial.

Kapittel 4. METODISK RAMMEVERK

Antropologi – grunnet på kulturell avstand?

Tradisjonelt har sosialantropologi vært et studium grunnet på *geografisk* og *kulturell avstand* mellom antropologen og feltet som studeres, mellom "oss" og "de andre". I løpet av de siste tiårene har imidlertid et økende antall antropologer vendt "hjem" og gjort feltarbeid i "egen bakgård", og den geografiske avstanden mellom forsker og forskningssubjekt har følgelig blitt mindre. "Det særegne ved antropologien i Norden er at den i all hovedsak har blitt utført av innfødte antropologer", skriver Signe Howell og Marit Melhuus i antologien *Fjern og nær* (Howell og Melhuus (red.) 1996 [1994]: 30). Dermed er også grunnforutsetningen om *kulturell avstand* tilsynelatende brutt, noe Howell og Melhuus omtaler som et *problem*. En annen forutsetning redaktørene omtaler som "en nødvendig[het]... for forskningsvirksomheten" (ibid.:17), er et fortsatt skille mellom "oss" og "de andre". Howell og Melhuus nyanserer at forestillingen om "de andre" ikke nødvendigvis er knyttet til *geografisk* avstand, og at mange antropologer som gjør feltarbeid i egen "bakgård" peker på *fremmedgjøring* av feltet som en nødvendig del av feltarbeidet, sammen med forskerens grad av *bevisstgjøring* (ibid.).

I sitt bidrag om Norden i samme antologi problematiserer Halvard Vike redaktørenes synspunkter (Vike 1996 [1994]). Han foreslår at grunnpremisset for antropologisk virksomhet i Norden ikke nødvendigvis er kulturell avstand mellom forsker og subjekt og dermed *fremmedhet*, men at det antropologiske prosjekt dypest sett bygger på *sammenlikning*, krysskulturell og/eller historisk sammenlikning (ibid.: 534). Diskusjonen rundt hva som er grunnpremisset i antropologisk forskning, her tydeliggjort ved Howell og Melhuus på den ene siden og Vike på den andre, har hatt betydning for mitt eget feltarbeid i "egen bakgård", noe jeg kommer tilbake til

nedenfor. Først vil jeg peke på hvordan kritikk av "hjemlig" antropologi har blitt imøtegått.

I *Forestillingen om det "ordentlige" feltarbeid og dets umulighet i Norge*, imøtegår Kathinka Frøystad (2003) noen av Howells "bekymringer" (Howell 2001) for hjemlig antropologi. Samtidig sier Frøystad seg enig i Howells kritikk av bakgårdsantropologi, i den grad *deltakende observasjon ser ut til å tape terreng for diskursive data*.²¹ Mens Howell ser ut til å forklare denne tendensen med det faktum at antropologer gjør feltarbeid i sin egen "kultur", peker Frøystad snarere på den *økte interessen for feltarbeid i storbyer*, i såkalte "komplekse" samfunn, og forskning på "stedløse fenomener" (Frøystad 2003: 45) som en mer sannsynlig årsak til at deltagende observasjon synes å tape terreng for muntlige utsagn og narrativer. Howell og Frøystad er altså enige om at deltagende observasjon som metode i faget må styrkes. Det er i den sammenhengen Frøystad karikerer forestillingene om et "ordentlig" feltarbeid, og avliver dets umulighet i Norge. Hun nevner en rekke verktøy antropologer som forsker i eget samfunn kan anvende for å styrke den deltagende observasjonen i feltarbeidet. Et "ordentlig" feltarbeid, skriver Frøystad, bygger på forestilinger knyttet til fire faktorer: skala og stedsforankring (at feltarbeidet foregår i en liten landsby), antropologens forhåndskjennskap og metode (ibid.) - helst er antropologen "kulturell amatør" som *ser* på grunn av sin radikale annerledeshet. I fortellingen om mitt eget feltarbeid knytter jeg an til Frøystads verktøy i møte med utfordringene knyttet til storbyantropologi. Her fokuserer jeg på de konkrete utfordringene jeg stod ovenfor, og hvordan dette igjen påvirket funnene som diskuteres i de følgende kapitlene.

21 Både Howells og Frøystads kritikk rettes i stor grad mot hovedfagsstudenters, og ikke etablerte antropologers, arbeid.

Selve feltarbeidet foregikk i periodene august-oktober 2003, mai og juni 2004 og med hovedtyngden av informanttreff august 2004-februar 2005. I disse periodene var jeg på utkikk etter *moderskap* med alle sanser og i mange medier.²²

Skala og stedsforankring

Feltarbeidet oppgaven bygger på fant sted i sentrumsnære bydeler i Oslo: Bislett, St. Hanshaugen, Nordre Aker, Torshov, Grønland og Grünerløkka. Områdene er preget av et godt utbygd kollektivnett²³, og handlegater med både kjedebutikker og små spesialforretninger. Områdene består også av boliger, med en variasjon mellom eldre bygårder, bygget ut som boligområde fra arbeiderklassen i forbindelse med industrialiseringen og den sterke byveksten i andre halvdel av 1800-tallet, til nyere lavblokker oppført mer enn hundre år senere.²⁴

Jeg fulgte flere barselgrupper i feltperioden. Gruppene fungerte som et *nettverk* der deltakerne samhandler på bakgrunn av et *tema* (førstegangsfødende, babyer) og *geografisk tilhørighet* (organisert ut fra bydelstilhørighet, samlinger på helsestasjonen og på lokale kafeer); eksempler på *feltunivers* i storbyantropologi (Frøystad 2003: 45-5). Informanttreffene både med gravide og småbarnsmødrene foregikk som regel på *kaffebarer* i informantenes bydel. Fra midten av 90-tallet har det åpnet et titalls kaffebarer i Oslo.²⁵ Kaffebarene er lokalisert på gateplan i sentrale handleområder, ofte med sitteplasser både ute og inne.

Feltarbeidet og prosjektet kan sies å være et studium av en *del-kultur* (Wadel 1991: 19, Gullestad 2001a: 335), selv om det forhåpentligvis også kan belyse

22 Magasiner som Gravid og Foreldre og Barn ble gjennomgått og kommentert "i margen", nyhetsoppslag i dagspresse og på fjernsyn ble fulgt med stor interesse, nettsider som www.barnimagen.com ble besøkt ukentlig i tillegg til treffene og intervjuene med informantene.

23 Med "godt utbygd kollektivnett" mener jeg hyppige avganger i kollektivtrafikken, f.eks buss og trikk.

24 Informasjon fra www.byantikvaren.oslo.kommune.no (hentet 13.02.2007).

25 Informasjon fra samtale med innehaver av Kaffebrenneriet, Bislett, november 2006 og nettsidene www.kaffebrenneriet.no og no.wikipedia.org/wiki/Kaffebrenneriet (hentet 13.02.2007).

dimensjoner av en norsk felles-kultur når det kommer til meningsaspektet rundt *hva det betyr* å få barn.

Jeg kom i kontakt med informanter på et svømmekurs for gravide og gjennom fødselsforberedende grupper og barselgrupper ved en helsestasjon. Høsten 2003 deltok jeg på et svømmekurs for gravide, der jeg som gravid selv deltok i treningen på linje med de andre²⁶. Kurset gikk over seks kvelder utover høsten, og bestod av en instruktør på "land" og om lag ti kvinner i et grunt basseng med behagelig varmt vann. Kursdeltakerne fikk instruksjoner om bevegelser for bekkenet i vann; vi "syklet", tøyde, gjorde knipeøvelser for underlivet og som avslutning på timen "fløt" vi i vannet til behagelig, ofte klassisk, musikk. Jeg fikk tillatelse av kursarrangørene til å legge fram prosjektet og på den måten komme i kontakt med mulige informanter.²⁷

I tillegg til å treffe de første informantene, var det også et mål for høsten 2003 å komme i kontakt med helsestasjoner i Osloområdet for å "felte" der, kanskje dette kunne være min "landsby"? Jeg hadde sett for meg at jeg kunne "fotfølge" en jordmor, og eventuelt også en helsesøster, og på den måten komme i kontakt med gravide og småbarnsforeldre med ulik bakgrunn. Dette viste seg å være vanskelig. På helsestasjonene var responsen enten at de ikke hadde kapasitet til å ta imot meg, ellers at temaer som handlet om kropp og mat var så sensitive at de ville beskytte sine brukere. Etter mange forsøk og telefoner kom jeg i kontakt med én jordmor ved en helsestasjon i Oslo som sa at jeg kunne delta på noen fødselsforberedende kurs hos dem for å presentere prosjektet mitt og avtale møter med interesserte gravide, men at treffene måtte være på andre steder enn på helsestasjonen.

26 Se diskusjon rundt egen nærhet til feltet nedenfor.

27 Fra loggen, som jeg førte i hele feltperioden, leser jeg at det var flere gravide som tok kontakt etter svømmetreningen de første kurskveldene i september.

For å få et visst ”spenn” i funnene, og med et internt sammenlikningsgrunnlag, anså jeg det som viktig å komme i kontakt med kvinner med ulik bakgrunn der forskjellige sosiale og økonomiske klasser var representert. Det at jeg bare fikk tilgang til én helsestasjon satte en stopper for dette, særlig da de som ble med på prosjektet meldte seg frivillig, antakelig ut fra en mer enn gjennomsnittlig interesse for den gravides kosthold og opplevelser rundt moderskapet. Slik la de ytre rammene for prosjektet føringer for selve feltarbeidet og for prosjektets funn. Slik feltarbeidet kom til å arte seg, var kvinnene som ble mine informanter selv-valgt²⁸, og ifølge noen av informantene, representerte de en *ressurssterk gruppe*.²⁹ Et eksempel kan illustrere dette. Det var det første møtet med to av informantene, og vi satte oss ned på en kafé for å starte samtalen. Jeg fortalte at jeg ikke kom til å bruke båndopptaker under intervjuet og hadde nok en forventning om at de på en eller annen måte kom til å reagere med *lette/se*. I stedet for lettelse vil jeg si at jeg møtte *forståelse*, det måtte være mye arbeid i etterkant med transkribering av intervjuer.

Informantene - jakten på et samspillende utvalg

Siden det ikke ble aktuelt å ”felte” på en eller flere helsestasjoner, var det en utfordring å finne fram til gravide som i utgangspunktet hadde noe med hverandre å gjøre, eller *samspillende utvalg*, som Cato Wadel kaller det (Wadel 1991: 23). På svømmekurset utførte gravide kvinner instruksene sammen, men utover dette opplevde jeg ikke miljøet som sosialt og *samhandlende*. Noen gruppesamlinger med

28 Dette later til å være ganske vanlig i kvalitative studier, se f.eks. Martin 1992 [1987].

29 Dette ble uttrykt da informanten kommenterte hvilke av kvinnene fra et fødselsforberedende kurs som møtte opp til en gruppesamtale.

gravide ble derfor satt sammen på mitt initiativ, ut fra de kvinnene som meldte interesse for prosjektet på svømmekurset eller helsestasjonen.³⁰

Barselgruppene jeg deltok i var i større grad samhandlende. Åtte kvinner fulgte jeg både som gravide og fram til barnet var rundt seks måneder. Fem av de åtte kvinnene møtte jeg både som gravide, som barselkvinner og til babyene ble et halvt år eller mer. Disse informantene står i en særstilling fordi jeg har fulgt dem over et lengre tidsspenn når de ser framover og bakover i tid, og jeg har sett hvordan tolkninger av hendelser endres over tid. De fem informantene har jeg valgt å kalle Oda, Sofie, Siren, Johanne og Maria. Etter fødslene var jeg med i flere av disse kvinnenenes barselgrupper, så i alt har jeg møtt 21 kvinner jeg vil betegne som "informanter". I denne siste fasen fikk feltarbeidet preg av å følge kvinnene i *nettverkene* som barselgruppene utgjorde, der noen var antallmessig temmelig åpne og andre mer lukkede. Informanter jeg traff enten bare før fødselen eller bare etter, gir nyttige innspill til hver av fasene. Jeg traff informanter både individuelt og i grupper. To ganger var jeg hjemme hos informanter på kveldstid og traff både den gravide og hennes kjæreste/samboer/mann.

Selve feltarbeidet var situert i sentrumsnære bydeler i Oslo der så godt som alle hovedinformantene bodde ved begynnelsen av feltarbeidet. To informanter var i ferd med å kjøpe hus utenfor byen og var opptatt med salg av leiligheten i byen og oppussing av den nye boligen, mens hovedtyngden av informantene bodde i selveid leilighet i sentrumsnære områder. De fleste informantene hadde, eller var i avslutning av, høyere utdanning på fire år eller mer. Hovedtyngden og gjennomsnittsalderen ved førstegangsfødsel lå på rundt 30 år, med en nedre grense på 25 år, og en øvre grense på 37. Informantenes gjennomsnittlige fødealder gjenspeiler snittet også i

³⁰ Dette var en ny oppdagelse for meg; at gravide kan betegnes som en løs og ikke-samhandlende kategori, mens småbarnsmødre oftere opptrer som gruppe, formelt organisert ut fra bydelenes helsestasjoner eller uformelt sammensatt av venninner som nylig hadde fått barn.

Oslo generelt, som i 1999 lå på 30,1 år, med en jevn økning til 31,2 i 2005³¹. De seks hovedinformantene var alle i heterofile parforhold kategorisert som "stabile" og "nære", som samboende, forlovet eller gift. De uttrykte at *det "passet" å få barn nå*. Bosted, inntekts- og utdanningsnivå plasserer så godt som alle informantene innenfor definisjonen "nyere middelklasse" (Bjerrum Nielsen og Rudberg 2006), som blant annet kan beskrives som at medlemmene *har ervervet seg medlemskap i klassetilhørigheten* ved utdanning, bosted og en tilslutning til verdier tradisjonelt forbundet med middelklassen. "Typiske" medlemmer av en "nyere middelklasse" har altså ikke vokst opp i middelklassen, men har ervervet seg klassetilhørigheten.

Forhåndskjennskap og metode. Posisjonering.

Ifølge Frøystad (2003) henger forestillinger om "ordentlig" antropologi sammen med hvilken forhåndskunnskap antropologen sitter inne med. Helst bør antropologen gjennom et "kultursjokk" som skjerper synet på ulikhetene mellom "oss" og "dem". Slike forestillinger bygger ifølge Frøystad blant annet på forutsetninger om at antropologi befatter seg med radikal annerledeshet og med geografisk og kulturell distanse, slik jeg diskuterte ovenfor. Faren for antropologer som studerer sitt eget samfunn blir følgelig "hjemmeblindhet" (ibid.) idet skillet mellom "oss" og "dem" viskes ut.

Som gravid og (kommende) tobarnsmor på 28 år, bosatt på Oslos vestkant, og i ferd med å ta høyere utdanning, finnes det mange likhetstrekk mellom meg og mine informanter. Jeg kunne ha vært deltaker på svømmekurset kun i kraft av å være gravid, jeg kunne ha vært medlem på linje med informantene i barselgruppene etter at jeg selv hadde født. Jeg gikk i miljøer og grupper der jeg på forhånd kunne mye av gravid- og småbarnsdiskursen. *Var jeg dermed nødvendigvis "blind"? Som jeg*

31 Tall fra Statistisk sentralbyrå, tabell 05530, desember 06.

kommer tilbake til, opplevde jeg kjennskapen til feltet og likheten med informantene både som et fortrinn og som en utfordring. Et av mine viktigste redskaper for å "se", var en bevissthet om hvilke roller jeg tok og fikk på feltarbeidet.

Roller

I begynnelsen av feltarbeidet var det et viktig grep for meg å understreke *forskjeller* mellom meg og informantene. I ettertid ser jeg at dette har å gjøre med hvilken rolle jeg tok - og fikk - i de ulike fora der jeg var deltakende observatør. På svømmekurset tydeliggjorde jeg rollen som annerledes ved å framstå som *forsker*, dette gjorde jeg særlig ved å ta ordet i plenum (det gjorde bare instruktøren og jeg) og invitere kvinnene til deltakelse i prosjektet. Forskerrollen ble her materialisert helt konkret ved at jeg delte ut skjemaer og ferdigfrankerte returkonvolutter. I de innledende intervjuene forsøkte jeg også å framstå som forsker og *ekspert*, ved at samtalene var ganske strukturerte rundt intervjuguiden. Etter hvert som jeg ble med kvinnene i deres barselgrupper, ønsket jeg i større grad å gå inn i en *lærlingerolle* for at informantene skulle lære meg om hvordan det var å bli mor. Men hvordan kunne disse førstegangsfødende kvinnene *lære meg*, som allerede var mor, noe om moderskap? En del av svaret ligger i spørsmålet.

Da jeg ventet mitt første barn kjempet jeg mye med spørsmål rundt hvem jeg ville være som mor. Jeg husker de første ukene med min førstefødte som frustrerende og krevende. Som førstegangsfødende kjente jeg også på en motstand mot moderskapet som institusjon, enda jeg ikke hadde de begrepene for dette den gangen. Jeg opplevde at noen av venninnene mine ble både kjedelige og overfokuserte på babyen sin etter at de hadde født. Slik ville ikke jeg bli! Løsningen for meg den gangen ble å betrakte meg selv som *mor til mitt barn* og ikke som Mor generelt; det var min strategi for å forholde meg til moderskapet. Jeg hadde også

behov for å ha tid for meg selv, og at gutten vår skulle sove i egen seng. Som andregangsfødende og (kommende) tobarnsmor kjente jeg ikke på disse spenningene på samme måten; jeg var allerede mor.³² Disse erfaringene førte til at jeg valgte å fokusere prosjektet mot *førstegangsfødende*, igjen for å skape en viss avstand mellom egne erfaringer og informantene. For selv om jeg selv hadde vært i denne rollen fire år tidligere, kunne jeg framstå som lærling og som genuint nysgjerrig for hvordan det opplevdes å bli mor for første gang. Rollene som forsker/ekspert og lærling ble derfor kombinert på ulike måter. Jeg husker for eksempel et treff på en barselgruppe der en mor virket ganske fortvilet over sønnen som ikke ville sovne om kvelden. I den situasjonen var jeg for det første nysgjerrig på hvilke råd hun fikk fra de andre i gruppa ("lærling"), og jeg valgte også å fortelle om min egen erfaring og peke på ulike tiltak vi hadde prøvd ("ekspert").

Wadels karakteriserer rollen beskrevet ovenfor som en "du-vet-selv-hvordan-det-er" rolle (1991: 42). På feltarbeidet opplevde jeg at dette var en rolle jeg ofte fikk. Både som gravid og i barselgruppene var min nærhet til feltet åpenbar. Allikevel valgte jeg oftest å ikke ha med min egen baby på treffene; hun ble trillet av forskjellige venninner eller mannen min den stunden treffene varte. Noen få ganger lå hun i vogna og sov utenfor kafeen. Jeg tror at jeg på feltarbeidet hadde en oppfatning om at observasjonene som kunne skrives ned i notisboka på en eller annen måte hadde større verdi enn en "fullstendig" deltakelse i gruppa med eget barn tilstede. En side av dette er at jeg hadde motforestillinger om å "bruke" mine egne barn som en måte å få tilgang til feltet, en annen at det å være tilstede med eget barn kunne oppleves så altoppslukende at jeg i grunnen verken hadde *deltatt* eller *observert* andre i gruppa enn meg selv og mitt eget barn. I de fødselsforberedende gruppene

³² Med betegnelsene på ulike omsorgsstrategier (kapittel sju), vil jeg plassere meg selv i retning Parent Directed Feeding som førstegangsfødende, med noe tilnærming til Attachment Parenting med barn nummer to.

og i barselgruppene forsøkte jeg etter hvert å ta en mindre ”styrende” rolle og mer være en *deltakende observatør* enn en *intervjuer*, og på den måten søke en veksling mellom *deltakelse* i aktiviteter og samtaler på den ene siden, og *observasjon* av samtaler og aktiviteter på den andre, igjen inspirert av Wadel (ibid.: 46).

Skrivestiler

En annen måte å løse denne ”hjemmeblindheten” på, har vært å bli oppmerksom på ulike skrivestiler i utformingen av det etnografiske materialet (Frøystad 2003: 58).

Noen ganger har jeg lagt vekt på en *realistisk stil* med beskrivelser av handlingsforløp på et lavt abstraksjonsnivå (Wadel 1991: 67). Et eksempel på en slik stil er

beskrivelsen av Annes gutt som krabber rundt på gulvet på en kafé, og på hennes respons når gutten henvender seg til moren (kapittel sju). Noen ganger har det vært mest nærliggende å tydelig plassere meg selv i samhandlingen i en mer *bekjennende stil* (Frøystad 2003: 58), for eksempel i beskrivelsen av min egen reaksjon i møte med informanternes betegnelser på amming som jeg ikke hadde vært borti før (kapittel fem).

Ved å skrive i en *impresjonistisk stil* (ibid.) har formålet vært å formidle en øyeblikksstemning der det har vært tjenlig, for eksempel i utmalingen av hvordan en baby med glassaktig blick sovner på morens fang midt i støyen som omgir de to i kafeen (skissen i kapittel en).

Sammenlikning. Historie og paradokser

Som det går fram i introduksjonen har det å følge begreper og selvfølgeligheter for de ”nye” mødrene noen tiår bakover i tid vært en tilnærmingssåte som har gitt godt lys over mitt feltarbeid. Denne historiske tilnærmingssåte har vist seg som en fruktbar metode for å få øye på ”selvfølgelighetene” i mitt eget materiale, noe som antakelig har sammenheng med min egen nærhet til feltet. Som Vike (1996 [1994]) poengterer,

er dette dessuten en form for sammenliknende metode som har vært mye brukt i nordisk antropologi.³³

En historisk tilnærmingssmåte har vært nyttig for å få øye på at *betingelsene for moderskapet har endret seg i løpet av noen tiår*. Sosiale muligheter, kjønnsidentitet/rolleforventning og psykologisk kjønn har endret seg i løpet av noen generasjoner, for å bruke noen begreper fra Bjerrum Nielsen og Rudberg (1993). Helsepersonells rådgivning rundt amming, politiske vedtak i favør av mor eller far eller barn eller velferdsstaten, kvinners utdanningsnivå og sysselsetting, til og med idealer knyttet til kvinners og mødres *kropper* endrer seg bare på få tiår. Å se materialet med et historisk blikk skaper på denne måten en *distanse* til eget materiale og muliggjør *komparasjon*. Å kartlegge og tydeliggjøre ulike *diskurser* om kvinnelighet og moderskap har vært en annen måte å drive sammenliknende antropologi på, med "aktiv innhenting av informasjon om det utvalgte temaet fra andre kilder enn ens eget feltarbeid" (Frøystad 2003: 33).

Likhetens styrker og utfordringer

Etter min oppfatning har den norske debatten rundt antropologiske feltarbeid dreid seg mye om det *problematiske* ved deltagende observasjon som metode i "egen bakgård". Emily Martin, en amerikansk antropolog som først gjorde feltarbeid på Taiwan, og siden i sin egen hjemby, med fokus på kjent tematikk, peker også på noen metodiske fortrinn ved sistnevnte (Martin 1992 [1987]: 10). Hun argumenterer for at hun på feltarbeid i sin egen hjemby i mindre grad kunne ta "pause" fra feltet, da hun levde med tematikken både på et privat og offentlig nivå. På den måten var tematikken alltid til stede i feltarbeidet. Martin forteller videre om hvordan hun etter hvert oppdaget sine egne tatt-for-gitt-heter, for eksempel at hun begynte å stille

33 Se f.eks. den danske antropologen Kirsten Hastrup's historiske studier fra Island, Hastrup 1990.

spørsmål ved om medisinske forklaringer kunne passere som ubestridte fakta, eller om de også utgjorde en form for kulturell organisering.

Jeg finner igjen noe som minner om Martins oppdagelser i mitt eget feltarbeid. Den nevnte "du-vet-selv-hvordan-det-er" rollen gjorde at jeg opplevde det som ganske uproblematisk å være tilstede i samtale med kvinnene. Nærheten til feltet og de rollene jeg kunne ha der, gjør at jeg antar at så godt som det samme skjedde i gruppa også uten min tilstedeværelse (Lien i Frøystad 2003). Jeg ser også noen utfordringer ved denne rollen, utfordringer jeg fikk øye på etter omtrent halvgått feltarbeid. I samtaler med kvinnene kunne både jeg og informantene i noen tilfeller henvise til begreper som var kjent for begge parter. I begynnelsen var min glede over gjenkjennelsesaspektet så stort at jeg stoppet å spørre, stoppet å "grave" for fort. Antakeligvis har dette å gjøre med at en i feltarbeid i en kjent del-kultur allerede kjenner til kategorier å putte observasjonene i, og at kategoriseringene dermed blir for "grove", det Wadel kaller "pigeon holes" (Wadel 1991: 66). Eksempler på slike begreper og kategorier i begynnelsen av mitt feltarbeid er "seg selv" og i det hele tatt *hva et barn er*.

Jeg oppdaget dessuten at det utover i feltarbeidet ble vanskeligere å legge merke til observasjoner og samtaler jeg oppfattet som "trivielle" eller kjedelige, som for eksempel en situasjon der en av mødrene i barselgruppa har vært på salg og datteren har fått en "såå søt kjole", som hun drar ut av posen og viser de andre. I motsetning kjente jeg at jeg "våknet til liv" og ble veldig oppmerksom når informantene med et metaperspektiv *reflekterte* for eksempel rundt sin egen rolle, og særlig de informantene som tydelig motsa det "typiske" (kapittel fem bygger på en slik opplevelse). Det var krevende å forsøke å legge merke til det *kjente* og *trivielle* og dermed bruke *naiv observasjon* (Wadel 1991) som redskap, og på den måten ha som mål å "overskride" kategorier jeg hadde felles med informantene (Frøystad 2003).

Nærhet - diskvalifikasjon eller ressurs?

Men er det mulig å "overskride" kjennskap til feltet? Er det mulig å glemme hva man vet om et fenomen? Og er det i det hele tatt et poeng å skape distanse - for å forstå? Disse spørsmålene jobbet i meg under hele feltarbeidet. Var min nærhet til feltet "moderskap" så tydelig både sett fra utsiden og inne i meg at det i bunn og grunn var en uoverskridelig diskvalifikasjon? Til tider har jeg trodd det. Hvem som har vært "oss" og "dem" har av og til blitt et "vi"; *vi* gravide, *vi* småbarnsmødre. Imidlertid har opplevelsen av nærhet endret seg etter selve feltarbeidet var slutt, og empirien begynte å relatere seg til teorier, til historiske endringer i moderskapsdiskurser. Disse verktøyene skapte etter hvert en distanse som gjorde at mitt kunnskapsprosjekt ikke lenger sammenfalt med informantenes (Frøystad 2003).

Sosialantropologi vektlegger antropologens "posisjonering", siden egne forutsetninger og "fordommer" påvirker forståelsen (se f.eks. Delaney 1988). I forlengelsen av dette opplever jeg den amerikanske feministen Donna Haraways begrep "situated knowledge" (Haraway 1988) som et nyttig perspektiv: All viten er situert, forskeren har et "selv" og en kropp situert i verden. Øynene som ser er ikke løsrevet fra denne kroppen: Haraway insisterer på "the embodied nature of all vision" (ibid.: 581). Ut fra Haraways begreper ser jeg min nærhet til feltet snarere som en ressurs. Jeg er kvinne. Jeg er mor. Jeg får innpass blant informantene på en annen måte enn om jeg hadde vært en mann på nærmere femti. Jeg har vært svangerskapskvalm, jeg har vært fortvilet nybakt mor og lurt på hva i all verden jeg skulle gjøre med dette barnet. Jeg har kjent på kroppen hvordan motstridende diskurser om hva jeg som ung kvinne bør gjøre, og hva jeg som mor bør gjøre. Disse erfaringene har jeg brukt aktivt og bevisst i møte med informantene gjennom Wadels "du-vet-selv-hvordan-det-er"-rolle. Jeg har brukt mitt "selv", min kropp, min "situated

knowledge” som en ressurs og har skrevet *ut fra* meg selv (hvem gjør ikke det?), men ikke *om* meg selv.

Intervjuene - teknikk, form og setting

Høsten 2003 benyttet jeg minidiskopptaker under intervjuene. Jeg ville gjerne bruke direkte sitater i oppgaven, og tenkte at dette var den eneste veien å gå. Jeg oppdaget imidlertid at det var veldig tidkrevende å transkribere intervjuer, og jeg var på utkikk etter alternative dokumentasjonsteknikker. Jeg ble rådet til å ta ”journalistiske” notater underveis i samtalen, og for å få ordrette sitater kunne jeg be informantene gjenta enkelte uttalelser. Jeg prøvde ut denne teknikken, og fant ut at den egnet seg under visse forutsetninger. For det første måtte jeg, bokstavelig talt, ha hendene fri under selve intervjuet. Det var ikke alltid helt selvsagt. Til illustrasjon kan jeg spesielt trekke fram ett gruppeintervju på en kafé. Det var lunsjtid, og plutselig befant jeg meg i en situasjon der jeg både skulle lede og ”dra” samtalen, notere - *og* spise med kniv og gaffel. Det ble simpelthen for mye! I de neste intervjuene sørget jeg for å ha stilt appetitten før jeg kom til møtestedet. En annen forutsetning for at notateteknikken skulle fungere, var at intervjuene ble skrevet ut kort tid etter at de hadde funnet sted. Da satt opplevelsen, ordbruken, intensiteten ennå i meg, og kunne skrives ut. Lot jeg notatene ligge i flere dager før jeg tok dem igjen, kunne jeg ikke fylle dem ut på samme måte; de ble ”flatere”. Da husket jeg for eksempel ikke hva vedkommende hadde *gjort* da hun sa noe, eller hvis det var et gruppeintervju, *hvem* som henvendte seg til hverandre i samtalen. I ettertid ser jeg at jeg ved notateteknikken gikk glipp av å sitte igjen med dokumentasjon av *lyd*, som særlig ved treff med babyer hadde vært spennende å lytte til igjen. Babyenes lyd, mødrenes stemmebruk til babyen, det har jeg nok bare i liten grad klart å fange opp i notatene mine. Dessuten har det på noen

av kafeene vi har møttes vært mange barselgrupper samtidig, så jeg har et inntrykk av at lokalet var rikt nettopp på lyder.

Intervjuformen jeg har brukt, ligger i sjiktet mellom det Ottar Hellevik (2002) kaller semi-strukturert og ustrukturert intervju, eller hva Jo Helle-Valle refererer til som "det antropologiske intervju".³⁴ Jeg hadde en intervjuguide som skisserte hvilke temaer jeg har lyst til å snakke om, men uten at rekkefølgen på temaene var viktige. Spørsmålsformen ble nok endret underveis i feltarbeidet på grunn av at jeg erfarte hvilke typer spørsmålsstillinger som førte til uttømmende svar, og hvilke som ikke gjorde det. Jeg hadde nesten alltid med meg notisblokk i feltperioden og skrev ned det som falt meg inn som interessant av verbal og nonverbal kommunikasjon både på avtalte treff med informanter og i tilfelle jeg "så" noe med relevans for prosjektet i hverdagen. Enkelte dager dro jeg til kafeene informantene pleide å gå på når de ikke var til stede, for å skrive om stemningen der og bare observere andre gravide og småbarnsmødre.

Alle informantene har gitt skriftlig informert samtykke om å delta i studien.

³⁴ Forelesning om kvalitative metoder, Jo Helle-Valle 11. 02. 03.

Kapittel 5: PÅ KANTEN AV MODERSKAPET

I dette kapitlet vil jeg undersøke hvordan de "nye" mødrene artikulere *inngangen til moderskapet* og hvilke diskurser/paradokser som ser ut til å aktiveres hos informantene i denne fasen. Som høygravide kan informantene Oda og Sofie sies å stå *på kanten av* "moderskapet"; de "kikker" inn i en fase og et område litt fra utsiden, og jeg vil argumentere for at de også framstår som *på kant med* "moderskapet". Når jeg senere treffer dem igjen med babyer på to-tre og deretter på sju måneder, er det interessant å se hvordan deres argumentasjon har endret karakter (kapittel 7).

For å belyse informantenes "motstand" mot moderskapet vil jeg benytte ulike teoretiske vinklinger. Hvordan "moderskapet" eller morsrollen artikuleres, kan uttrykke et ideal eller noe man ønsker å bli oppfattet som; det blir en del av informantenes *selvpresentasjon* (Goffman 1992). Jeg tolker informantenes krasse karakteristikk av moderskapet også som et uttrykk for en dypere liggende (vestlig) diskurs om kvinnelighet og moderskap, og henter bidrag til analysen fra ulike teorier, med vekt på noen klassikere, som Simone de Beauvoirs beskrivelser av moderskapet (2000 [1949]), Sherry Ortners metafor om kvinnelig og mannlig som natur-kultur (1974) og Michelle Rosaldos distinksjon mellom "public" og "domestic" (1974).

Klassikernes relevans diskuteres opp mot de "nye" mødrenes møte med moderskapet, og deres spesielle situasjon som medlemmer av en urban "nyere middelklasse" (Bjerrum Nielsen og Rudberg 2006). Disse kvinnene utfordres av ulike moderskapsdiskurser, eksempelvis gjennom Gro Nylanders toneangivende framstillinger av svangerskap og barseltid som "biologi" og "natur" (Nylander 2002a, b).

Et annet perspektiv i analysen er Victor *transformasjons*begrep (1999 [1960]), som synes å forutsette at liminalfasen fører til en *endring* hos de involverte personer og grupper; noe nytt kommer til. Møtene med Oda, Sofie og andre informanter problematiserer hva en slik eventuell transformasjon fra "kvinne" til "mor" innebærer. En vinkling som ivaretar og "fornorsker" Turners begreper om endring, er Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudbergs tregenerasjonsstudier, som vektlegger både *forandring* og *kontinuitet* i unge kvinners hverdagsliv og kultur i Norden (1993, 2006).

Det er nyttig å skille mellom det å bli mor som en *subjektiv opplevelse* og moderskapet som *institusjon* (O'Reilly (red.) 2004, Brembeck 1998). I begynnelsen av feltarbeidet var jeg ikke særlig oppmerksom på denne distinksjonen, men hendelsen jeg beskriver nedenfor gav meg en aha-opplevelse³⁵. Møtet med institusjonen "moderskapet" hadde også tidligere vært et tema, men episoden nedenfor fikk prosjektet til å endre fokus, eller i hvert fall ble et nytt perspektiv lagt til. Det er jentene jeg skal treffe som har foreslått å møtes her, i deres nærmiljø. Når jeg kommer til kafeen vet jeg ikke mer om dem enn at de har termin en til to uker fram i tid. Vi har skrevet sms og har avtalt å møtes til lunsj.³⁶

Oda og Sofie. På kant med moderskapet?

Gatene virker smale, med bygårder som reiser seg fem-seks etasjer opp fra fortauene. Gårdene er bygget i mur, malt i lyse toner av grå, rosa, gult bortover kvartalene. Rundt inngangspartier og vinduer er utsmykninger med hvite detaljer, grånet av støv, forurensning, elde. Biler står tett parkert i gata, men det er bare fjern

35 I tidligere samtaler med gravide hadde praten dreid seg mye om matvaner og hva de spiste mer av og mindre av, hvordan kroppen kjentes og hvordan det opplevdes å skulle vokse i omfang.

36 Møtet med de to informantene fant sted sommeren da min yngste datter var sju måneder. Mannen min hadde fri fra jobb for å være hjemme med henne den tiden kafébesøket varte. Jeg hadde latt prosjektet ligge de første månedene av fødselspermisjonen, men på forsommeren tok jeg igjen kontakt med en helsestasjon som hadde åpnet opp for rekruttering av gravide informanter, og deriblant disse to.

bilstøy å høre en formiddag. En motorisert gressklipper lager en jevn dur fra parken like ved, og en fontene mellom noen høye lauvtrær får meg til å oppleve området som ganske landlig, til tross for grå asfalt og steile bygårder. En kvinne kledd i asiatisk salwar kameez leier en liten gutt over plassen foran kafeen der jeg skal treffe jentene. Kafeen og restauranten ligger på gateplan i en bygård, slik mange småforretninger gjør det i denne delen av byen. Det er sol og tidlig sommer, og i uteserveringen sitter et dusin kvinner med barnevogner. De sitter to og tre stykker rundt små bord, på rørstoler i aluminium og lyst tre. Noen babyer sitter eller står på fanget, noen ligger i vogna. "Det er hit småbarnsmødre kommer på formiddagen", sier kaféieren når jeg seinere spør henne om kundekretsen. Her er det plass til vogner ute og inne, og i tillegg har de et stort stellerom inne. Utover dagen kommer "alle slags folk, stamkunder, og mange kunstnere som bor her".

Jeg ser ingen som ser ut som de er gravide utendørs, så jeg går inn døra hvor det er klistra opp fargerike plakater og lapper om musikkurs for babyer og småbarn, og "multi-kulti konserter" for voksne. Jeg kikker rundt i lokalet. På limegrønne vegger henger malerier i sterke farger, og interiøret ellers er for det meste holdt i lyse grønne nyanser, treverk og aluminium. Ved et bord ved vinduet sitter en gravid dame med en kopp kaffe foran seg. Jeg går bort og spør om hun skal treffe noen for å intervjues. Jo da, det skal hun. Snart kommer en gravid til inn døra. Hun går langsomt, det ser ut som hun kontrollerer bevegelsene når hun flytter beina. Det er noe med overleppa som ser hoven ut, noe med ansiktsuttrykket, måten hun går på og hvordan hun langsomt senker seg ned i stolen som får meg til å tenke at det ikke er lenge igjen til hun skal føde. Hun bekrefter dette senere; terminen er om bare få dager. Hun forteller at hun har bekkenløsning, som gjør det smertefullt å bevege seg, og dessuten mye vann i kroppen som gjør at hender, føtter og ansikt er hovne. Vi bestiller kaffe latte og noe å spise.

De to jentene i begynnelsen av trettiåra, Oda og Sofie, kjenner ikke hverandre fra andre steder enn svangerskapskurset på helsestasjonen. De kom fra ulike kanter av Norge til Oslo for å studere, og har siden blitt boende. Begge har mer enn tre års høyere utdanning, Sofie innen helsesektoren og Oda innen estetisk/kunstnerisk retning, og de har vært i stabile samboerforhold med "pappaen" i flere år. Nå har de kjøpt leiligheter i bydelen, og begge har gått ut i fødselspermisjon når jeg treffer dem.

Både Sofie og Oda forteller om samvittighetskvaler i forhold til arbeidsgiverne sine da de oppdaget at de var gravide. Sofie hadde ikke fast stilling på det tidspunktet, og hadde av den grunn ikke lyst til å fortelle at hun var gravid. I begynnelsen av et ellers "ukomplisert svangerskap" som ikke var "planlagt" men som "gikk fort da vi tenkte det var greit å begynne", var hun så *trøtt*, forteller hun, at hun måtte snike seg vekk for å sove litt på jobben. Men så, legger Sofie til, fikk hun heldigvis fast stilling etter hvert. Trøttheten ga seg, og hun forteller at andre trimester³⁷ var fine måneder. De tre siste månedene har hun kjent seg "så tung i kroppen", og hun kjenner seg ikke igjen i bildet av den gravide som energisk og vital:

Mange synes det er så flott å være gravid. Jeg synes nå at det er oppskrytt. Slitsomt.

Oda nikker og forteller at hun ikke engang fikk noen "opptur" i andre trimester, for da fikk hun bekkenløsning. Dette gjorde at hun hadde "store samvittighetskvaler" i forhold til den kvinnelige arbeidsgiveren, som er "ferdig med barn". Oda har jo aldri vært syk, har aldri vært sykmeldt før. Jobben hennes er prosjektbasert, og veldig konkret, med større arbeidsmengder i perioder. Da hun fikk bekkenløsning og det ble "for mye", kunne hun ikke "late som" hun klarte mer enn det hun gjorde. Oda

37 I en del medisinsk litteratur om svangerskap, se f.eks. Nylander 2002b, beskrives de ni månedene som inndelt i tre like store deler; andre trimester betyr altså de tre midtre månedene av svangerskapet. Begrepene brukes aktivt av de gravide.

beskriver arbeidet sitt som en "livsstil", og at hun har vært "så dedikert". Nå har hun forandra seg; nå er hun "klar":

Jeg har forandra meg. Kjæresten min har venta på meg, at jeg skulle roe meg. Det var hans idé å lage barn. Men han har venta på at jeg skulle være klar, og ha noen rutiner. (...) Nå har vi kjøpt leilighet, en toroms, så nå er vi klare.

Mange av de praktiske forberedelsene til å bli foreldre er unnagjort, med kjøp av leilighet og en følelse av å "roe seg". Men hvilke tanker har de to til det å bli mor? Jeg spør Oda og Sofie om deres forventninger. Sofie ler og rister på hodet:

Jeg har flirt av venninner, som har sagt "bare vent, du kan glede deg!" Som om de tror at jeg ikke har noe liv. (...). Jeg har ikke gått og ventet på barn, eller ønsket det.

Venninnene som omtales her, later til å peke mot en slags "andre" kvinner, noen Sofie distanserer seg fra. Når vi etter hvert prater om jentenes egne mødre spør jeg hvordan de vil plassere dem; som seg selv, eller som de "andre"? Oda svarer, med snert og ironi i stemmen:

Mor var av den andre typen. Sånn en ikke vil være, selvfølgelig. Hun er et sånt elskelig vesen, som ser på meg og sier "dette er det aller største".

De svarer raskt, med en for meg uventet kraft i stemmen. På spørsmål om moderskapet hadde jeg regnet med at de i hvert fall innledningsvis skulle bli bløte i stemmen og si noe sånn som at de "gledet seg" eller at det "kom til å bli spennende". Ut fra tidligere samtaler er dette mer "typiske" bemerkninger. Det kan imidlertid se ut som om disse to umiddelbart reagerer med å reise kritikk nettopp mot noe de anser som "typisk". Å uttrykke avstand eller forakt for noe kan jo fungere som en effektiv måte å kommunisere noe om seg selv. Det er kanskje lettere å si noe om hvem og hva man *ikke* er enn hvem og hva man *er*? Det er noe med kraften i responsen, noe

med ironien i stemmen, i karikaturen som tegnes av venninnene/mødrene som gjør meg nysgjerrig. Og bare for å ha det helt klart, så kommer det ellers i samtalen fram at Sofie og Oda også har gode forventninger og drømmer knyttet til det å få barn. Men de tydeliggjør et skille mellom seg selv som mødre, og venninnene som mødre. Selv "har de et liv", de har "ikke gått og ventet på barn" eller i det hele tatt ønsket det. At noen har sagt "bare vent, du kan glede deg", "din tid kommer óg" eller "dette er det aller største" har tilsynelatende virket provoserende. Hvorfor? Hva reagerer de mot? Kan hende er det simpelthen en "test" av meg, som så eksplisitt interesserer meg for moderskapet?

Å ha et "liv"

I svangerskapsterminologi brukes begrepet "liv" i mange sammenhenger. Et litt høytidelig og til tider *moralsk* begrep fra svangerskapslitteraturen kan handle om å "bære på liv". Den som "bærer på liv" må ta ansvar for barnet og for seg selv. Jeg har hørt informanter uttrykke engstelse for om det "er liv" i et tidlig stadium av svangerskapet. Sofie sier det er "morsomt å *kjenne* liv" når barnet rører seg i magen, og at det er "berikende at vi kan *skape* liv sammen". Alle disse begrepene knytter seg til barnet. Men "liv" kan også handle om kvinnen selv, slik Sofie understreker at hun "har et liv".

Det kan se ut som det er viktig for både Sofie og Oda å understreke at de "hadde et liv" før et barn var inne i bildet. Men hva betyr det å "ha et liv"? En rimelig tolkning av begrepet kan handle om situasjonen og rollene disse to kvinnene innehar utover graviditeten. Både Oda og Sofie har høyere utdanning. Begge har jobbet i flere år, og beskriver seg selv som "dedikert" og "engasjert" på arbeidsplassen. Dette har endret seg noe i løpet av svangerskapet, og begge skal ha permisjon fra jobben i et års tid; de skal være "hjemme". I permisjonstida tror de ikke at de blir erstattet av

en annen på jobb. Jentene har passert tretti, og er "klare"; nå har de "roet seg". De har hatt samme partner i en årrekke. Sammen med samboeren har de nå kjøpt seg sentrumsnære leiligheter.

Jentene sier at de "har et liv" uavhengig av barnet. Videre i samtalen kommer det fram at noe av det de reagerer mot, er nettopp dette med at barnet tilsynelatende skal utgjøre hele morens tilværelse; hele "livet". Skrekkeksempelen de trekker fram er venninner som har fått barn rett etter videregående; de som ikke hadde noe særlig utdanning. De er kvinner av "den andre typen. Sann en ikke vil være, selvfølgelig"; de som mener at det å få barn er "det aller største" og at "liv" for en kvinne er knyttet til det å bli mor.

Ulike bilder av å "ha et liv", eller til og med bilder av "det *gode* livet" ser ut til å være på kollisjonskurs. I denne sammenhengen kan "livet" på den ene siden forstås som det å få barn og ens fulle inntreden i moderskapet. Ut fra denne forståelsen kan man si at det er med barnet "livet" blir helt, eller satt på spissen - at kvinnen blir hel først som mor. I kontrast kan "livet" også oppfattes som å være hel, i meningsfull aktivitet og oppfylt - i seg selv, uten barn; "Jeg har ikke gått og ventet på barn, eller ønsket det". Jeg oppfatter det slik at Oda og Sofie kritiserer en *rolleomfavning* av moderskapet, for å bruke Goffmans begreper (1992). Selv uttrykker de *distanse* til denne typen morsrolle. Denne *inntrykkskontrollen* (ibid.) later de til å beherske godt.

Uttrykt motstand til moderskapet og kritikk av en omfavning av morsrollen kan forklares og belyses ved hjelp av flere ulike modeller og analysenøkler. Bjerrum Nielsen og Rudbergs beskrivelser av "psykologisk kjønn" (1993) som noe i stadig endring, kan med et generasjons- og klasseperspektiv kaste lys over noen av mine informanternes "motstand".

Moderskap i arbeiderklassen og i "nyere middelklasse"

Bjerrum Nielsen og Rudberg (1993) forsøker med sin trekantmodell å anslå hvor unge jenter på 1980- og 90-tallet kommer til å oppleve *usamtidigheten* mellom en kjønnnet subjektivitet, kjønnsidentitet og kulturelle og sosiale muligheter. De kan bare komme med antagelser. De slår fast at for denne generasjonen jenter er ikke en heteroseksuell relasjon deres hovedvei til autonomi. For eksempel ser *venninnefelleskap* nå i større grad enn for forutgående generasjoner ut til å være et mål i seg selv, ikke en omvei til en primær mannsrelasjon. Samtidig kan man være *feminin på flere måter* enn tidligere, noe som kan tyde på at det er færre ytre restriksjoner knyttet til kjønnsidentitet. Kjønnsidentitet synes å være knyttet til et større prosjekt, nemlig det å bli bekreftet som individ. Slik sett kan mine informanters generasjon sies å oppleve stor frihet og mange valgmuligheter. Samtidig peker forfatterne på at i takt med friheten og restriksjonenes fall vokser det fram nye utfordringer. Der deres bestemødre og mødre "måtte velge mellom å være enten *søt* eller *klok*, og helst ikke for åpenlyst *sexy*, skal den moderne jenta helst være alt sammen samtidig" (ibid.: 139). Bjerrum Nielsen og Rudberg spekulerer om usamtidigheten blant dagens unge kvinner kommer til å ligge i trekantens tredje akse, mellom kjønnnet subjektivitet og kulturelle og sosiale muligheter: "Den moderne jenta kan være både individ og kjønn (...) [Hun] føler ikke sitt kjønn som noen begrensning - hun vil alt og hun tror hun kan alt. Men er det mulig?" (ibid.), spør Bjerrum Nielsen og Rudberg, eller er *ideen om at man kan få alt* en paradisvisjon som sprekker i møte med virkeligheten?

Beskrivelsen av usamtidighet mellom kjønnnet subjektivitet og kulturelle og sosiale muligheter synes å være en treffende framstilling av Oda og Sofies tilnærming til moderskapet. Kanskje oppfatter de seg selv nettopp mer som individer enn som kjønn? De argumenterer som om de "kan alt", som om de er "likestilt". Men

hvordan og hvorfor ser denne ideen ut til å utfordres i møtet med svangerskap og moderskap? Det kommer jeg tilbake til nedenfor.

Bjerrum Nielsen og Rudberg beskriver i en senere studie, *Moderne jenter* (2006), igjen tre kvinnegenerasjoner, og her er et *klasseperspektiv* vesentlig i analysen. De mener å finne noen særegne trekk hos jenter fra "nyere middelklasse". Klassebetegnelsen bruker de om jenter som kommer fra familier uten sterke akademiske tradisjoner, men som ved hjelp av utdanningen selv erverver seg middelklassetilhørighet (Bjerrum Nielsen og Rudberg 2006: 326). Disse jentene utmerker seg når det gjelder hvor *målrettet* de er i sine utdanningsplaner, og de har en "oppadgående mobilitet" i forhold til sine egne mødre/foreldre (ibid.: 327). Medlemmer av denne nyere middelklassen har ofte flyttet fra land til by for å ta utdanning, og nettopp *utdanningen er deres vei til middelklassetilhørigheten* (ibid.: 346).³⁸

Statistisk øker størrelsen på denne klassen; fra midten av 70-tallet har norske kvinners utdanningsnivå og yrkesaktivitet økt sterkt. De nordiske landene har klart høyest andel yrkesaktive kvinner sammenliknet med andre europeiske land, og det er i dag nesten like mange yrkesaktive kvinner som menn.³⁹ Norge ligger på "toppen" hva angår både utdanningsnivå og yrkesdeltakelse,⁴⁰ og kvinners rett til et selvstendig liv og økonomisk uavhengighet har vært et uttalt mål i den norske "likestillingskampen" (Mile, 2000). Bildet av å være på "sysselsettingstoppen" kan nyanseres. På den ene side er andelen kvinner i typisk lavtlønnede "pleie- og omsorgsykker" fremdeles stor, og det er langt flere kvinner enn menn som jobber

38 Til forskjell er flytting fra land til by sjelden forbundet med oppadgående mobilitet for bestemødrene i Bjerrum Nielsen og Rudbergs studie (2006: 346).

39 I 2002 hadde menn og kvinner en sysselsetting på 74 prosent og 67 prosent (artikkel, www.likestilling.no, hentet 1.2.2007)

40 Data fra statistisk sentralbyrå.

deltid, og av de som jobber *ufrivillig* deltid er det et stort flertall av kvinner.⁴¹ Allikevel har de sosiale og kulturelle mulighetene endret seg mye på dette punktet i løpet av tre kvinnegenerasjoner.

Statistikken og beskrivelsene fra Bjerrum Nielsen og Rudbergs *Moderne jenter* (2006) passer godt om mine informanter, som hovedsaklig består av jenter som har flyttet til Oslo for å ta utdanning, tilflyttet fra mindre steder i landet. Disse viser også en målbevissthet rundt utdanning og karrierevalg, og synes å ha mye av sin identitet knyttet til utdanning og arbeid; for eksempel har Oda og Sofie vært "så dedikert" og "engasjert".

Det ser ut som om mine informanternes mødre og "venninner" har fellestrekk med Marianne Gullestads informanter fra arbeiderklassen, slik hun beskriver dem i *Kitchen Table Society*:

Being a mother, in the Bergen population studied, is a composite role that is all important and directly transformed into an identity becoming a mother is a fundamental, self-evident, and "natural" part of their lives...Most of them had not planned the exact point in time and circumstances under which they became mothers, i.e. becoming a mother was an accident, but that they were at one point in time to become mothers seems to have been self-evident (Gullestad 2001a: 34, 135).

Mine informanter ser ikke ut til å *transformere morsrollen direkte til en identitet*, slik Gullestad beskriver arbeiderklassemødrene. I motsetning til Bergensmødrene, er mine informanternes moderskap planlagt - "det passet å få barn nå". Dette at barnet skal utgjøre hele deres liv, møter de med motstand. Mine informanter relaterer ikke motstanden til klasse⁴², men Gullestads vektlegging av klasseaspektet i framstillingen av ulike moderskapsforståelser ser ut til å være en treffende beskrivelse.

41 Tall fra www.ssb.no (1.2.2007).

42 "Klasse" er dermed et etisk, og ikke et emisk begrep i analysen. Se diskusjon av klassebegrepet i oppgavens konklusjon.

"Venninnene" fikk barn rett etter videregående, og "hengir seg til mann og barn". I kontrast har mine informanter *ikke ventet* på barn, de har *ikke savnet* det å ha barn, de har *lite erfaring* med små barn, og de *har et "liv"* uten barn.

Moderskap, grunnlag for kvinnens underordning?

Sofie og Odas distansering fra å framstå som "bare mødre" vekker assosiasjoner til den franske eksistensialisten Simone de Beauvoir. Beauvoir har hatt en toneangivende stemme i en "vestlig" forståelse av moderskapet⁴³. I *Det annet kjønn* gir hun på den ene siden moderskapet høy status, blant annet ved å sette fokus på paradokset som ligger i at kvinnen i Beauvoirs samtid ble nektet adgang til all offentlig virksomhet og erklært uegnet på alle områder - samtidig som hun ble betrodd "den vanskeligste og alvorligste oppgave som finnes: å forme et menneskelig vesen" (Beauvoir 2000 [1949]: 625). På den annen side framstiller Beauvoir "kvinnelighet" og moderskap som noe som gjør at kvinner oppfatter seg selv som *den andre*, som objektet, i forhold til mannen, subjektet (Moi i Beauvoir 2000 [1949]). Hos Beauvoir er det den frigjorte, utarbeidende kvinnen som omtales i positive ordelag, hun som engasjerer seg i prosjekter av en transcendent natur. Den kvinne som barnet blir "alt" for (med tilhørende repeterende, immanente gjøremål), har hun ikke mye forståelse for; Beauvoir synes å betrakte slike kvinner som både uselvstendige og traumatiserte⁴⁴. På liknende måte er det den gravide som ikke "går helt opp i" svangerskapet som "bærer sin tilstand tappert" (ibid.: 602). Oda og Sofies definisjon av "livet" som fullgodt uten barn, minner om Beauvoirs beskrivelser av "den gode mor" i Beauvoirs forstand, som aktiv økonomisk, politisk, sosialt. Og Oda og Sofies

43 Beauvoirs *Det annet kjønn* fra 1949 gjenfinnes i uttallige referanselister, og brukes eksplisitt av blant andre Sherry Ortner og Michelle Rosaldo (1974).

44 I hvilken grad Beauvoir har et negativt syn på kvinnen som mor kan diskuteres, se f.eks. Larsen 2000.

”venninner” og mødre, de ”andre” kvinnene, synes å likne mye på Beauvoirs uselvstendige og traumatiserte kvinner - de som barnet har blitt ”alt” for.

Det Beauvoirs tilnærming til moderskapet ikke ser ut til å ta høyde for, er muligheten for at kvinnen som mor kan *endres*. Hun har dermed en helt annen tilnærming til feltet enn for eksempel Turner med sitt transformasjonsbegrep, som forutsetter at det er en ”annen” person som kommer ut på andre siden av ”overgangen”. Nå skal det sies at disse to studerer feltet med helt ulike ”linser”; der eksistensialisten argumenterer for kvinnens subjektivitet, går Turner ikke så tett inn på kvinnens subjektive opplevelse av moderskapet, men forsøker heller å beskrive en strukturell likhet hva overgangsriter angår.

”Det er naturen som spiller meg et puss”

Kvinner som får mange barn i tett rekkefølge, og som vil bli gravide igjen så snart barnet er vendt av fra brystet, betegnes av de Beauvoir som ”rugehøner” som egentlig forsøker å fylle et tomrom i seg selv (Beauvoir 2000 [1949]: 601). Jeg vet ikke om informantene er inspirert av Beauvoir når de omtaler ”ruging” i negative ordelag, men Oda uttrykker sin frustrasjon rundt den gravide kroppen slik:

Jeg har kjent på en irrasjonell form for bitterhet; hvorfor skal jeg sitte her? Jeg har aldri kjent på savn av å ruge. Skulle ønske jeg kunne gitt den (tar tak rundt magen) til kjæresten min. ”Nå kan du holde litt”. Så kan jeg gjøre som jeg vil.

Også Sofie har erfart at den gravide kroppen har hindret henne i hverdagslige gjøremål:

Det har vært som en fysisk utviklingshemming. Jeg har måttet sitte på T-banen. Jeg har ikke orket å trene. (...) Nå har det blitt slik at jeg har gjort hjemmeting med venninner. Kjæresten min har hatt et mer aktivt liv. Jeg var jo i dvale til januar. Han merker jo ingenting.

Kjæresten merker ikke svangerskapet på samme måte som Sofie, mener hun, så han har levd et "aktivt liv", mens hun har gått i "dvale" og gjort "hjemmeting".

Hvis kroppen "ikke orker", blir ikke det å vente barn da et slags *kroppslig imperativ*, en *imperativ* rolle, for å bruke et begrep fra etnisitetsstudier? Blir ikke da kroppen det som legger føringer for handling? Hvordan opplever disse gravide kroppene sine nå, bare dager før de skal føde? Og har de fått noen kommentarer fra andre?

Både Oda og Sofie forteller smilende at de har fått "mye bekreftelse" på kroppen av kjæresten, og at *han* synes den er "fin". Sofie forteller at hun har gått opp 8-10 kilo. Hun beskriver kroppen slik:

Jeg synes kroppen min er litt sånn pløsete og uformelig, med altfor store bryster. Alle sier at jeg blir så fin som gravid, men jeg tenkte at jeg kom til å bare ese utover. Det har jeg ikke gjort.

Oda: Jeg har fått masse komplimenter, og har kjent meg fin. Men jeg har lagt mye på meg. Det er ingen klær som passer, mye vann i kroppen. Magen er kul, da. Den er fin. Hvordan blir den etterpå? Knudrete, pløsete? Det går til helvete. Jeg har lagt på meg 25-6 kilo. Det er jo mye vann, sier jordmor.

Begge jentene forteller om komplimenter for hvordan de ser ut som gravide. Kroppen er "fin", og magen er "fin" og "kul". Jeg legger allikevel merke til hvordan "fin" på en måte blir stående i et motsetningsforhold til det å legge på seg; "[jeg] har kjent meg fin. *Men* jeg har lagt mye på meg", sier Oda. Sofie hadde hørt at hun kom til å bli "så fin som gravid, *men* jeg tenkte at jeg kom til å bare ese utover". Å "ese utover" er ikke "fint", og det er ikke det de ønsker som gravide. Oda forteller om hvilke intensjoner hun hadde om hvordan den gravide kroppen skulle se ut, men at hun *mistet kontroll*.

Jeg skulle legge på meg bare på magen, og ha kontroll. Men jeg har ikke kunnet gjøre det annerledes. Jeg har vært påpasselig med sukker og sånn, men det skjedde allikevel. Venninner har sagt at "din tid

kommer óg". 'Men du da, lar deg styre av naturen, blir gravid og feit, hengir deg til mann og unger!' (om venninnene). Så ender du med å bli feit og gravid sjøl. Da er du godt utpå.

"Venninnene" lar seg styre av *naturen*, de blir *gravide og feite*, de *hengir seg til mann og unger*. Og plutselig befinner Oda seg i en situasjon hun til nå har distansert seg fra. Hun ender opp med å bli "feit og gravid" sjøl. Selv om hun ville ha kontroll over kroppen, har hun ikke kunnet gjøre det annerledes; "det skjedde allikevel". Jeg blir nysgjerrig på om jentene er opptatt av å ha *kontroll* generelt. Oda er rask med å svare:

Jeg liker å tro at jeg har kontroll. Jeg skjønner at det å få barn innebærer tap av kontroll. Det er utrygt, jeg mister oversikten. Når skjedde det, liksom, at jeg fikk vondt sånn at jeg ikke kunne gå? (...) Bekkenplagene mine kan få seinvirkninger. Jeg har lært å forstå at aktiviteter har en pris. For eksempel hvis jeg går til byen en dag, kan det hende jeg er helt utafør den neste dagen; at jeg bare ligger i senga og griner, full av hormoner. Hvis jeg gjør det - så må jeg regne med å betale en pris i etterkant. Det er uvant. Vi kommer til å bli som disse andre damene.

Sofie: Jeg tenker av og til at det er naturen som spiller meg et puss, for fokuset blir mer og mer på babyen. Sorgen over å miste kontrollen er mindre nå. (...) Jeg pleide å le av disse svangerskapsblekkene. Kjente meg ikke igjen. Men den siste måneden har jeg ikke klart å føle engasjement på jobben. So what, liksom, om noen uker er jo ikke jeg her lenger. Jeg blir nok litt sånn som jeg frykter.

Jentene spør seg om det er "*naturen* som spiller [dem] et puss" når fokuset blir mer og mer på babyen. Moderskapet, slik det er framstilt i svangerskapslitteratur ("svangerskapsblekkene"), oppleves ikke lenger så fjernt, sier Sofie. Det er med andre ord ikke bare kroppen som i løpet av svangerskapet har endret seg; "fokuset" og tankene er heller ikke de samme. "Vi kommer til å bli som disse andre damene", sukker Oda, og jeg tenker at hun sier det både med sarkasme og en stor grad av selvinnsikt. Kanskje blir de til og med som de frykter.

"Public"- "domestic", "kultur" - "natur"

I introduksjonen til den amerikanske antologien *Woman, Culture and Society* fra 1974, er et av hovedpoengene til redaktørene Michelle Rosaldo og Louise Lamphere at det eksisterer en antatt *universell asymmetri* mellom kjønnene, men at denne ulikheten *kan endres* (Rosaldo og Lamphere (red.) 1974: 12). Med referanse til Mead og hennes spørsmålsstilling til "naturligheten" ved kvinner og menns evner og adferd, hevder Rosaldo at asymmetrien kan føres tilbake til en allmenn strukturell og organisatorisk opposisjon mellom en *husholdssfære/hjemlig sfære* og en *offentlig sfære*. Et annet perspektiv Rosaldo har med i sitt bidrag i antologien, er at hun ikke ser kvinner som en fullstendig ensartet gruppe, men at det blant annet finnes en "female elite" blant kvinnene; de som lykkes i den offentlige sfæren på tross av det vedvarende skillet mellom "public" og "domestic" (ibid.).

Informantene beskriver et motsetningsforhold mellom et ønske om å ha "kontroll" på den ene siden, og "naturen" på den andre. Dette finner jeg interessant med tanke på Sherry Ortners bidrag i den samme antologien, "Is Female to Male as Nature is to Culture" (1974). Hennes analyse av oppfatninger om kvinner som nærmere naturen enn menn gir fylde til forståelsen av informantenes begreper om "natur" som motsetning til "kontroll". Det synes å være informantenes oppfatning at "naturen" er ukontrollert, at "natur" handler om hormoner, om å miste oversikten, om fokuset som flyttes fra engasjement for jobben til at tankene dreier seg rundt babyen. Mens de er vant til å ha "kontroll", beskrives siste del av graviditeten som om "naturen" tar over. For meg virker jentene redde for å miste kontrollen i møte med "naturen" gjennom svangerskap og moderskapet. Når Sofie hevder at det er naturen som spiller henne et puss fordi fokuset flyttes mer og mer over på babyen, likner dette på Ortners beskrivelser av kjønnenes ulike psyke, som handler om overlegne

mannlige evner til abstraksjon, og kvinnelige evner til å håndtere det konkrete (Ortner 1974).

Her møtes noen paradokser. For meg er Sofie og Oda eksempler på kvinner som absolutt har evner til "mannlig" abstraksjon. Gjennom utdanning og arbeidsliv ser de ut til å ha ervervet seg status som del av en "nyere middelklasse", en "female elite", der sentrale verdier er (selv)kontroll, selvrealisering, refleksivitet og autonomi (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1993, 2006, Brembeck 1998). I tillegg ser det ut som om *valgfrihet* er en verdi som informantene omfavner, slik det i økende grad er et honnørord i Norden generelt (Brandth, Bungum og Kvande (red.) 2005, Hylland Eriksen 2004). Kan disse verdiene kombineres med diskurser om moderskap? I noen tilfeller ser det ikke slik ut; det er de "andre" kvinnene som på en måte står for det "typiske" moderskapet - de med lite utdanning, de som har gitt seg hen til "naturen" og som tilsynelatende ikke har kontroll over sin egen kropp og sitt eget "selv". De blir stående i skarp kontrast til mine informanters planlagte moderskap (kontroll over reproduksjonen ved hjelp av prevensjon), klargjøring (oppussing, "roe seg ned") og dermed bevisste *valg* av moderskapet: *Det passer å få barn nå*. Men så foregår altså allikevel ikke overgangen til å bli mor helt problemfritt.

En annen informant uttrykker noe av samme frustrasjon som Oda og Sofie på kanten av moderskapet. Etter et fødselsforberedende kurs utbryter Susanne umiddelbart:

Vi så en ammevideo på helsestasjonen, og jeg lurte på, er dette ironisk? Folk begynte å le, altså, er denne virkelig laget i 95? Jeg blir tatt av en uutholdelig kjedsomhet. Jeg vil ikke gå inn i vakuum, men hvis jeg lar være, så begynner folk å spørre "tenker du ikke mer på det?". Sånn sett er det bra med svangerskapskurs, så har man et sted å få det ut.

"Jeg vil ikke gå inn i vakuum", sier Susanne, men hevder at folk begynner å lure hvis hun ikke tydelig viser at hun hele tiden er opptatt av graviditeten og babyen. "Vi er

inni det, det er det som er normalt nå. Om det er reflektert eller ikke, så er vi inni det”, legger hun til.

Jeg vet ikke hva Susanne tenker at de er ”inni”. Betyr det å bli gravid automatisk å gå inn i noe? Graviditeten? Kroppen, kanskje tenker hun på den gravide kroppen som snakker et tydelig språk, og som ikke er til å ta feil av – i hvert fall ikke nå lenger, med den store magen. Tenker hun på svangerskapet som noe å være ”inni”, i betydningen at de ikke ”slipper ut”? Eller er det videoframstillingen av amming som det å være ”inni” noe hun tenker på, framstilt som en symbiotisk avhengighet mellom mor og barn? Og hvorfor er det ”vakuum”, et tomt rom, der inne? Er dessuten ”vakuemet” noe man kan velge om man vil gå inn i, eller finnes det andre veier? Susanne påstår at hun ikke vil gå inn, men kan hun la være?

”Natur” på norsk

Filmen Susanne kritiserer ovenfor er Gro Nylanders ”Bryst er best”, og hun spør seg leende om den egentlig er ironisk. Ellers er Nylander en forfatter mange av informantene har et forhold til; de fleste forteller at de leser Nylanders bøker *Mamma for første gang* (2002a) og *På vei* (2002b) i svangerskap og barseltid. Med eksempler fra bøkene vil jeg peke på hvordan Nylander knytter moderskap til ”natur” på en annen måte enn Ortnér.

Nylander problematiserer det at mange gravide har en manglende interesse for barn, og under overskriften ”økende ømhet” forteller (beroliger?) hun dem med at dette også er vanlig *hos andre pattedyr*. ”Rotter som er gravide for første gang, blir først interessert i unger helt på slutten av svangerskapet (...) Ekornaper begynner å reagere på andres små unger to uker før de skal føde selv, rhesusaper bare et par dager før” (Nylander 2002b: 222). Om moren som lukter og småkysser på sitt nyfødte barn, undrer Nylander om dette erstatter ”*dyremorens* slikking”, eksemplifisert med

luktbinding mellom *søya* og lammet (Nylander 2002a:14, 24). Og om tiden som "nybakt" mor oppleves vanskelig, har forsøk på *hannrotter* vist at en økning i stoffet oksytosin (stoff som utløser "utdrivingsrefleksen" ved amming) fører til økende interesse og omsorg for nyfødt avkom (ibid.: 17). Nylander argumenterer ut fra en forståelse av et stort sammenfall mellom mennesker og dyrs håndtering av å få barn/avkom for første gang.

Kanskje ikke så rart at Sofie spør seg om det er "naturen" som spiller henne et puss, og at svangerskapet og den gravide kroppen beskrives som ute av kontroll? Og om Nylander forstår mennesket som *pattedyr* (Nylander 2002a: 15), omtaler ikke Oda og Sofie amming som noe "naturlig" for dem.

"Ammehelvete"

Når jeg mot slutten av dette første treffet med Oda og Sofie spør hvilke tanker de som høygravide gjør seg om amming, svarer de også her nokså skarpt og utypisk. Oda sier:

Jeg har melkelekkasje allerede, så det er væske der. Det viktigste er at barnet får mat. Jeg vil pumpe meg mye, i verste fall gå over til morsmelkerstatning for at jeg skal få litt tid. Jeg gleder meg til å gi ungen til ham. Jeg er villig til å ofre morsmelk, hvis det kommer til det. Så han kan mate ungen.

Oda hevder at det viktigste er at barnet får mat, og at hun vil pumpe seg mye for at hun skal få "litt tid". Det å la kjæresten gi barnet flaske, trekkes fram som et godt alternativ. Sofie vektlegger at hun ikke vil være "bare en pupp", og at hun ikke vil være "uerstattelig":

Jeg vil prøve å amme, så fremt det går. Men det er viktig med uavhengighet, at du ikke bare er en pupp. Det er greit at andre tar over. Jeg vil ikke bare sitte hjemme hver kveld og være uerstattelig. (...) Jeg er uansett glad for at kjæresten min har fri når ammehelvete begynner.

"Ammehelvete" er et begrep jeg ikke har vært borti før, og heller enn å be Sofie utbrodere hva hun legger i begrepet (jeg ble nok både litt "paff" og jeg glemte å spørre -), tenker jeg at det blir interessant å treffe jentene igjen om noen måneder, på "den andre siden" (kapittel 7).

Samtalen går mot slutten og kaffen er for lengst drukket opp, bare det brune skummet ligger igjen i bunnen av glassene. "Og det renner og det renner og det renner", sukker Oda når vi er i ferd med å bryte opp. Jeg vet ikke om det er amming generelt hun tenker på, eller om det er sin egen "melkelekkasje". Kanskje er det også en kommentar til hele samtalen, om tap av kontroll i møte med moderskapet?

Etter dette første møtet med Oda og Sofie gleder jeg meg til å treffe dem igjen. Jeg opplever dem som "rett på sak", ordrike og kraftfulle, trygge og utfordrende på samme tid. De utfordrer, slik jeg ser det, myten om moderskapet, og det gjør de med uredde uttalelser og kraftige påstander.

Brukbare dikotomier?

Rosaldo's begreper om en kvinnelig "husholdssfære" virker på en måte arkaisk, men prinsippet er brukbart og gjenkjennelig: det knyttes større status til en "offentlig" sfære enn en "hjemlig", og det å få barn knytter også mine informanter til hjemmet - allerede som gravid forteller Sofie om en aktiv partner, mens hun selv har gått i "dvale" og gjort "hjemmeting" med venninner. *Kvinner som "dobbeltarbeidende"* er et eksempel på et begrep som tilsynelatende forsøker å likestille de to sfærene, et innarbeidet begrep i norsk dagligtale. Allikevel ser det for meg ut som om også dette begrepet definerer hjemme-sfæren på offentlighetens og arbeidslivets betingelser, da det er *arbeidet* som vektlegges og dermed gir grunnlag for status.

Det er et poeng både for Ortner og Rosaldo å "løse opp" i dikotomiene offentlig/hjemlig og natur/kultur. Rosaldo's løsningsforslag er at menn (fedre) er mer

aktive i hjemmesfæren, mens Ortners - i Beauvoirs ånd - argumenterer for nødvendigheten av kvinnes inntog i den offentlige sfære/"kulturen". Slik kan dikotomiene oppmykes. Rosaldo åpner som nevnt opp for en kategori kvinner som lykkes i den offentlige sfæren på tross av det vedvarende skillet mellom "public" og "domestic": en "female elite". Jeg ser Oda og Sofie som eksempler på denne (i Rosaldos 70-tallsretorikk) "kvinneeliten" som ser ut til å beherske "den offentlige sfære". Det er der de har store deler av sitt "liv", som jeg diskuterte ovenfor.

Skillet mellom Rosaldos sfærer utfordres i møte med de "nye" mødrene, der *usamtidighetene* (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1993) oppleves på nye måter: Oda forteller at det at hun har blitt mor faktisk kan vanskeliggjøre arbeidssituasjonen innen hennes estetiske/kunstneriske yrke. Hun opplever at kvinner som har fått barn oftere må yte mer og at de på en nedsettende måte blir betraktet som "banale" og "private" om de forsøker å trekke erfaringer fra moderskapet inn i den offentlige sfæren. Oda er spent på hvordan hun kan framstå både som mor og yrkesutøver på en troverdig måte, og hun er spent på mottakelsen arbeidet hennes kommer til å få. Kan hun være "alt sammen samtidig"? Eksempelet kan tolkes dit at kvinner *til tross for innpass og tilhørighet i den "offentlige" sfæren* frykter at de kan "besmitte" offentligheten ved nærkontakt med barn i den private sfære, og Ortners og Rosaldos dikotomiske framstillinger synes fremdeles relevante.

Liv Emma Thorsen skriver, med henvisning til Germaine Greer, at den vestlige delen av verden er den eneste der det å få barn medfører *tap av status* snarere enn en statusøkning (Thorsen 1993). Dette igjen kan forklares blant annet med at status ofte knyttes til arbeidsliv og *offentlighet*, for å bruke Rosaldos begrep. Motstanden informantene artikulere kan forstås som en protest mot en tradisjonell kvinnes rolle som "bare husmor", en rolle observert hos sin egen mor og/eller bestemor i "den hjemmeværende husmores storhetstid" (Ellingsæter 2005: 377). Motstanden kan

også forstås på bakgrunn av ulike moderskapsdiskurser i arbeiderklassen og (den nye) middelklassen. Slik kommer paradokser om moderskap til syne både i et historisk og et klasse-perspektiv. Om Beauvoirs, Greers, Ortner og Rosaldos beskrivelsen av moderskapet er - nettopp - *beskrivende*, er det ikke rart at kvinner tilhørende den "nyere middelklasse" distanserer seg til moderskapet.

På den annen side er beskrivelsen av moderskapet som statustap ikke et så overraskende perspektiv, dersom man argumenterer for at moderskap også kan tolkes som en form for "ekstrem-kvinnelighet", eller "ekstrem-naturlighet", slik for eksempel Nylander beskriver den gravide og "nybakte" moren på en biologiserende måte. Denne diskursen, der kvinnenens moderskapserfaringer sammenliknes med "andre pattedyr" (Nylander 2002b), blir stående i skarp kontrast til informantenes "kulturelte" tilnærming til moderskapet. Nylanders argumentasjon kan her sies å være grunnet på naturvitenskap heller enn samfunnsvitenskap. Denne diskursen står kan hende i et mindre motsetningsforhold til de "andre" kvinnene, som barnet blir "alt" for? Samtidig er det middelklassekvinner som statistisk leser mest litteratur om barn og barneoppdragelse enn kvinner fra arbeiderklassen (Gullestad 2001a: 133), så Nylander har sannsynligvis flere lesere blant "elitekvinnene". Nylander framstår dessuten selv som en "elitekvinne" (lege).

Hva som skjer når kvinner fra den "nyere middelklasse" selv skal bli mødre, når både kroppen og "selvet" i løpet av svangerskapet ser ut til å "endres", er temaer for det neste kapitlet.

Kapittel 6. REDUSERT TIL EN MAGE?

Min kropp tilhør mig inte längre, den vrider sig, lider, blöder, blir förkyld, får tänder, dräglar, hostar, får utslag och skrattar...Man föder inte med smärta, man föder smärta: barnet representerar smärtan och den installerar sig framdeles, för alltid. Man kan naturligtvis sluta ögonen, hålla för öronen, hålla föreläsningar, handla, städa huset, tänka på objekt, på subjekt. Men en mor är alltid märkt av smärtan, hon dukar under för den. "Och ett svärd kommer att gå genom din själ..." (Kristeva 1990: 40-1).

I dette kapitlet står to *emiske begreper* sentralt. Dette er begreper som ofte dukket opp i samtaler med de gravide og småbarnsmødrene, nemlig *selvet* og *kroppen*⁴⁵. Hos førstegangsfødende, hvordan artikuleres "selvet" og kroppen i overgangen fra "kvinne" til "mor", og hvordan kan denne artikuleringen fortolkes? Hvordan kan ulike oppfatninger av hva en person er, synes utfordret av kvinnelige og moderlige kropp og "selv"?

I analysen vil jeg, ved hjelp av ulike *moderne* og *postmoderne* beskrivelser av selvet og kroppen, drøfte mine informanternes posisjon i forholdet mellom en *voksende kropp* og et *selv i bevegelse*. Her står teorier og beskrivelser av - ofte motstridende og paradoksale - normer rundt kroppen og selvet sentralt. "Vestlige" stereotypiske oppfatninger av en person som et individ; "autonom og udelelig...", der grensene er markert av individets fysiske kropp ... prinsipielt løsrevet fra særegne og identitetsgivende fellesskap" (i Ravn 2004) settes i analysen sammen med moderskapserfaringer som "tvetydige" (Douglas 1966, Fürst 1995), der kroppen er "åpen" (Solheim 1998) og "tilhør mig inte längre" (Kristeva 1990:40). Disse teoriene diskuteres i lys av nordisk forskning rundt "nye" jenters/mødres endringer i eget syn

45 Ved tekstlige elektroniske fildokument i det empiriske materialet fikk begrepene "kropp" og "selv" mange treff.

på "seg selv" (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1993, 2006, Brembeck 1998) og "selvet" sett "i andres øyne" (Solheim 1998).

I diskusjonen rundt "selvet" og "kroppen" oppfatter jeg informantenes beskrivelser av *forholdet mellom de to begrepene* som interessant. Kan den ene forstås som over- eller underterm til den andre? Kan de to forstås uavhengig av hverandre, eller opptrer de alltid sammen? Kan "kroppen" og "selvet" tillegges ulike agendaer, og hvilken av dem er det i så fall som får det siste "ordet"? Med andre ord; om det er et maktforhold mellom de to, hvordan kan det beskrives? Passer beskrivelsen inn i et typisk vestlig dualistisk motsetningsforhold der selvet alltid synes å stå over kroppen? Både "selvet" og kroppen kan sies å være *kjønnede* størrelser. En annen likhet mellom de to "størrelsene" er at de begge kan oppfattes som tatt-for-gitt-heter helt til de synes utfordret. *Kjennes* kroppen bare når noe er galt, godt eller "annerledes"? På samme måte - kjennes "selvet" relevant og atskilt bare om det oppleves som i endring?

Overskriften "redusert til en mage" spiller på flere ting: For det første beklager noen av informantene seg over at det virker som om andre antar at det eneste som opptar den gravide, er svangerskapet og babyen; "magen". På den måten opplever de seg "redusert" og "satt i bås". For det andre kan også normer om den gravide kroppen bokstavelig talt redusere den til en mage; idealet om den gravide kroppen er "kort beskrevet en slank ikke-gravid kropp med en stram, men passe stor mage på" (Ravn 2004:49). Idealet om gravidkroppen som en *mage* på en ellers "vanlig" kropp, ser ut til å vekke bekymring fra flere hold: "Stadig flere gravide norske kvinner har spiseforstyrrelser. Nå advarer eksperter mot skader de kan gi barna sine", slås det fast i dagspressen⁴⁶, og helsestasjoner jeg var i kontakt med mente temaer rundt

46 Verdens Gang, mandag 19. juli 2004.

selvfølelse og kroppsopplevelse i svangerskapet var for "sensitive" for de gravide til at jeg burde ta det opp med dem.⁴⁷

Jeg - meg selv - kroppen

Ansatsen og "øyeåpneren" for å konsentrere meg om "selvet" og "kroppen" kom ganske tidlig i feltarbeidet, første gang i møte med informanten Kaja. Høygravid og med plagsom bekkenløsning fortalte hun at hun var vant til å holde et "høyt tempo", men at hun opplevde at hun ikke kunne det lenger, når kroppen begynte å bli "annerledes", med stor mage, lite pust og en del "vondter". Hun var i avsluttende fase av en høyere universitetsgrad, og sa at hun hadde problemer med å "stoppe seg selv" når hun holdt på med studiene. Hun "burde ikke" sitte så mye, jobbe så mye, rydde så mye, løfte så mye, og "skulle liksom stoppe opp".

Selv om jeg ikke burde sitte så mye fordi jeg får vondt i ryggen eller (latter) så er det vanskelig å, ja, stoppe. Jeg har hatt mye plager med armene og sånt no' når jeg skriver, og da skal man liksom stoppe opp og ta øvelser og pauser hele tiden, og jeg har problemer med å stoppe meg selv når jeg først kommer inn i det.

Jeg synes Kajas begrepsfesting av "seg selv" var bemerkelsesverdig. Det kunne se ut som om selvet var noe som stod i *kontrast til kroppen*. Kroppen kunne "fortelle" noe, for eksempel om smerter i rygg og armer, og da måtte hun ("jeg") be "meg selv" om å stoppe. På den måten ble "selvet" beskrevet som atskilt fra både "kroppen" og "jeg". Jeg opplevde at Kaja uttrykte et ganske positivt og *pragmatisk* forhold til kroppen; den måtte være slik at "man kan fungere og gjøre de tingene man ønsker". Slik har ikke kroppen fungert i den siste delen av svangerskapet. På liknende måte beskrev Sofie i forrige kapittel svangerskapet som en "fysisk utviklingshemming", et kroppslig imperativ som man bare må forholde seg til. Selv om Kaja på noen måter

⁴⁷ Telefonsamtale med jordmor ved en av Oslos helsestasjoner.

så ut til å skille mellom "jeg", "meg selv" og "kroppen", var det noen situasjoner hun beskrev det som positivt at skillene nesten har vært visket ut:

... og så har jeg gått på sånn svangerskapsyoga....Jeg synes det har vært veldig godt å gå på nå fordi da er det bare meg det har handlet om, og du skal ikke forholde deg til noe eller noen andre, du skal bare puste og være der. Kjenne på følelsen av å være gravid og være i din egen kropp.

Med et "vestlig" blikk er det ikke uvanlig at kroppen og "selvet" på dualistisk vis framstilles som atskilte (se f eks Fürst 1995). Samtidig finnes en annen "dobbelthet": Et "splittet" subjekt erkjenner *seg selv* også som *objekt* (Solheim 1998: 13). Og kroppen er både subjekt og objekt, ved samtidig å være et "offer for *de andres blikk*" og "bærer av den subjektivt opplevde sanseligheten og selvbestemmelsen" (Fürst 1995: 56). Jeg forstår informantene *Siren* og *Johanne* til å ha det til felles, at de på hver sin måte opplever seg *objektivisert* som gravide.

Siren; "et sånt gravidobjekt i stedet for å være meg"

Jeg opplever at Siren omgir seg med en slags "skikkelighet". Er det det korte blonde håret, som ser nyklippet ut hver gang vi møtes? Er det klærne, i diskrete farger, som ser ut til å være av bedre kvalitet enn om de var kjøpt på en av lavpriskjedene? Eller er det måten hun bruker den like diskrete sminken, som klippet ut av et motemagasin for et "friskt og naturlig utseende"? "Skikkeligheten" har kanskje noe å gjøre med at hun framstår som stilmessig "gjennomført"; den brune høyhalsede genseren står godt til buksa, skoene og ytterjakka. Antrekket kunne vært hentet fra et utstillingsvindu i en av handlegatene like rundt hjørnet. Det jeg opplever som "skikkelighet" kombinert med manglende selvhøytidelighet og en utstrakt refleksjon over seg selv, gjør at samtalene for meg oppleves åpne og interessante.

Det er vanskelig å vite hva som er min oppfattelse og hva som faktisk er, ja... nå er det rart når jeg snakker om det, for jeg får en sånn aha-opplevelse... er det egentlig jeg som opplever det sånn eller er det faktisk sånn eller?... jeg vet ikke.

Siren rører i kaffe latten, ler av runddansen mellom sine egne umiddelbare utsagn og de påfølgende betraktningene rundt noe hun nettopp har sagt. Det er som om hun ser seg selv både fra innsiden og "utenifra" og kommenterer utsagnene sine på et metaplan. Jeg opplever at hun har en distanse til at noen utsagn oppleves som mer "riktige" enn andre, noe hun reflekterer over underveis. Denne distansen gjør at refleksjonen ser ut til å bevege seg nesten som i et rom, som på en tumleplass der ulike alternativer og løsningsforslag løftes opp og vurderes, forkastes eller bevares. Det at hun ikke bare lirer av seg det "riktige" svaret gjør at jeg opplever henne som en spennende samtalepartner.

Samtalene er preget av hyppige "ikke sant?" og bekreftende nikk. Jeg opplever at vi begge er inneforstått med "gravidsjangeren", for eksempel når det kommer til hvilke plager som kan dukke opp både fysisk og psykisk. På grunn av en del likheter mellom Siren og meg, vektlegger jeg en strukturert intervjuform som understreker rolleulikhetene mellom oss.⁴⁸

Jeg tar initiativ til treffene, og selv om det er Siren som deler sin fortelling og sine oppfatninger og stiller spørsmål tilbake til meg, er det jeg som tar utgangspunkt i en intervjuguide og på den måten styrer agendaen. Det er noen temaer jeg vil innom, og så ønsker jeg å la hennes fortellinger og fokus ta over etter hvert. Vi treffes på gravidsvømming, på kafeer, og hjemme hos henne.

På det første kafétreffet er Siren seks og en halv måned på vei med sitt første barn. Graviditeten var "for så vidt planlagt", sier hun, og hevder at mannen "ville det

⁴⁸ Vi er tilflyttere til byen fra mindre steder, vi bor i tre roms leiligheter i samme bydel, vi har høyere utdanning, og begge er gravide i siste trimester når vi møtes første gang på kafé. Se mer om problematisering av "likhet" i metodekapitlet.

nok enda mer enn meg”. Siren forteller at det ikke gikk lange tida fra graviditeten var et faktum til kvalmen meldte seg. Kvalme og smerter i bekkenet har gjort at hun ikke kan være så fysisk aktiv som hun er vant til, og det beskriver hun som en stor omveltning ved å være gravid. En annen omveltning er at det virker som om andre plutselig har *fått en helt annen oppfattelse av henne som person*.

Jeg tror jeg har en følelse av at folk som jeg har... som jeg kjenner både godt og ikke så godt, at de plutselig får en helt annen oppfattelse av meg som person, da. Men jeg vet ikke om det er min følelse eller om folk faktisk gjør det.

Torbjørn: Hva er det som er endra, opplever du?

Siren: Det er at nå er jeg bare gravid, jeg er den dama som er gravid, og så er jeg ikke noe mer, liksom. Så uansett hvem jeg møter så er det det vi skal snakke om, og alt rundt det. Og alt som vi snakka om før, det blir ikke snakka om mer, på en måte. Og det kan jo hende at det er jeg som leder, men ofte føler jeg at det ikke er jeg som leder samtalen inn på det. Det er kanskje lett for den du møter å gripe tak i det at du er gravid og når du har termin og hvordan går det og alt det der. Men jeg har liksom blitt et sånt gravidobjekt i stedet for å være meg (latter).

Siren er ikke sikker på om folk *faktisk* har fått en annen oppfattelse av henne etter at hun ble gravid eller om det bare er hun selv som har en følelse av det. Hun har uansett en opplevelse av at samtaler med venninner lett dreier seg om svangerskap, enda det ofte ikke er hun selv som leder inn på temaet. Kanskje er det rett og slett det enkleste samtaletemaet for andre å gripe tak i? Jeg ser likhetstrekk med Kaja, som sier at det har vært rart å oppleve å møte folk som ser henne ”ett sekund inn i øya og så ser de ned på magen”; ”så man blir litt sånn redusert til en mage”. Mens Kaja bruker begrepet ” redusert”, forteller Siren hvordan det oppleves å ha blitt ”den dama som er gravid”; ”et sånt gravidobjekt”:

Nei, det er litt kjipt av og til, i alle fall når jeg ikke var så opptatt av det sjøl, da. Altså nå... jeg kjenner jo at jeg blir mer og mer fokusert på det sjøl, men sånn litt til å begynne med, da jeg ikke var så opptatt av at jeg var gravid, at jeg var mer sånn som vanlig så blei det litt slitsomt, rett og slett. (...) Det er lett for å bli det som er samtaleemnet. Det synes jeg er så rart, for når jeg hadde ei venninne som var gravid, så var det liksom sånn at jeg kom hjem og ...”åh... det blir alltid snakk om sånne gravidting når vi møtes og det blir så enspora, og sånn skal i hvert fall ikke jeg bli når jeg blir gravid og får barn”. Men av en eller annen grunn så blir det bare sånn.

Siren har synes at andre gravide har blitt enspora opptatt av ”sånne gravidting”, og hadde bestemt seg for at med henne skulle det bli annerledes. Hun ville fortsatt være ”seg selv”. Imidlertid opplever hun at omverdenen nå ser henne som ”et sånt gravidobjekt”, og det oppleves ”kjipt”, i hvert fall i begynnelsen av svangerskapet mens hun ennå var som ”vanlig”. Siren understreker i samtalen at det på den ene siden oppleves som positivt at magen vokser og blir synlig, og på den andre siden er det også negative opplevelser knyttet til at hun som gravid kan føle seg ”objektivisert”.

”... jeg er jo egentlig alt det andre også”

I den svenske etnologen Helene Brembecks studie av unge mødre⁴⁹, *Inte bara mamma* (1998), skriver hun at noe som slo henne som påfallende hos de unge mødrene, var deres *refleksivitet*. I forhold til tidligere studier hun hadde gjort om 68’ernes moderskapserfaringer, hevder hun at *de yngre informantene reflekterer på en ny måte som henger sammen deres egen selvforståelse*. Et sentralt begrep hos Brembecks eldre informanter var - i likhet med den typisk vestlige oppfatningen av selvet i beskrivelsen fra Ravn (2004) innledningsvis - *autonomi*, de betraktet seg som hele og udelbare, som sammenholdte subjekter med en ”fast identitet”, med et ”sant jeg” innerst inne (Brembeck 1998: 33). En slik forståelse av selvet som befestet i en

⁴⁹ Brembecks informanter ble mødre før de var fylt tjue år, mens mine informanter var rundt tretti.

kjerne av det sanne selvet, beskrives av Brembeck som en *moderne* selvforståelse.

Ikke tilfeldig at ideologier bygget på *selvrealisering* har sitt utspring i denne generasjonen (Blom 2004: 86)?

De yngre informantene, som Brembeck tillegger en *postmoderne* selvforståelse, uttrykker selvet på andre måter. Som det framgår av tittelen er Brembecks yngste informanter "ikke bare mamma". De ser på seg selv som uproblematisk bestående av ulike "personer", "biter", "roller", "bilder", "identiteter", samlet innenfor den helhet som jeg-et utgjør (Brembeck 1998:35). I en slik framstilling ligger en forståelse av at *identitet ikke er gitt en gang for alle*, men at det er i en stadig pågående prosess (ibid.: 36). I Brembecks forståelse har det postmoderne mennesket mulighet til å veksle mellom mange ulike subjektsposisjoner hvor hun kan se sitt "jeg" fra mange ulike perspektiver, for eksempel som ung kvinne, mor og tenåring. Med det foucaultinspirerte begrepet "diskursivt felt" som redskap, diskuterer Brembeck om motsetninger mellom feltene øker mulighetene for refleksivitet (ibid.: 35-9). Liknende beskriver Kristeva "selvet" som fragmentert, oppdelt og i stadig prosess: "*Det heterogene subjekt* er et subjekt som aldri er selvidentisk og lukket om en fast kjerne. Det er hele tiden i prosess", skriver Fürst (1998: 187, min kursivering).

Selv om Brembecks unge mødre stod i en annen posisjon som førstegangsmødre enn mine informanter, for eksempel var alle hennes informanter under tjue år og følgelig uten særlig utdanning og arbeidserfaring, synes Brembecks funn å kaste lys over noen av mine informanters selvforståelse. Sirens beskrivelser av ubehag ved å bli "objektivisert", og at andre ser henne bare som "den dama som er gravid", *fratar henne et valg om å spille på ulike sider ved seg selv*, som kjæreste, venninne, datter, karrierekvinne. Det ser ut som om Siren reagerer med å sette et skille mellom "seg selv" på den ene siden og "gravid" på den andre. Men skiller hun egentlig mellom disse to? Siren ler hjertelig og forklarer:

Ja, det høres nå nesten sånn ut, da. Hm... Nei, altså, jeg er jo gravid nå, men det er liksom det at jeg ikke bare er det. Det er det som er... jeg er jo egentlig alt det andre også, som jeg har alltid vært. Men det høres kanskje sånn ut når jeg sier det... Nei, jeg tror ikke jeg skiller mellom det, men det er litt sånn ... at jeg fikk litt sjokk når jeg så meg i speilet at jeg var gravid, for jeg var ikke helt på det planet, eller... Jeg var ikke der sjøl, liksom. Men det går jo gradvis opp for en, det er jo derfor det varer ni måneder, kanskje (latter). Det blir jo på en måte mindre og mindre belastende at alle samtalene dreier seg om graviditet for du blir mer opptatt av det sjøl også.

Sirens beskrivelse av seg selv som den hun "alltid har vært" peker i retning av at hun på en måte forstår seg selv som uforanderlig, mer ut fra en moderne kjerne-tenkning enn ut fra en postmoderne forståelse av selvet som fragmentert og *heterogent*, for å bruke Kristevas begrep. Samtidig understreker Siren at selv om hun er gravid, er det ikke det eneste hun er; det er ikke den eneste rollen/diskursen/identiteten hun innehar. På den måten virker det som om hun gjerne vil *framstå som postmoderne*.⁵⁰ Men "magen" er det eneste "folk" vil snakke om. I begynnelsen av svangerskapet "var [hun] ikke der sjøl", hun "var ikke helt på det planet". Det kan se ut som om Siren opplevde en "usamtidighet" (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1993) mellom magen hun så i speilet, hvordan hun opplevde "seg selv" som gravid, og hva andre kommenterte og ville snakke om. Denne antatte usamtidigheten ser ut til å ha jevnet seg ut etter hvert som månedene har gått og kroppen og "selvet" er mer på bølgelengde; nå er det ikke lenger noen tvil om graviditetens og barnets realitet verken fra innsida eller utsida.

Som gravid forteller Siren om hva hun har vært redd for å miste:

Altså, jeg er veldig opptatt av det der med at jeg ikke skal miste den jeg var, eller den... det jeg har vært, liksom. Det er jeg veldig opptatt av.

⁵⁰ "Postmoderne" er ikke et ernisk begrep som informanten bruker, men hennes protester på å bli "objektivisert" gjør at jeg tolker i denne retningen.

Torbjørn: Hva gjør du for å ikke miste det?

Siren: Jeg prøver jo å være med på de tingene som jeg har vært med på (...) og at vi reiser litt og at jeg ofte bruker å treffe venninner på kafé og hjemme hos folk og sånn, og jeg prøver å få med meg det som skjer, liksom.

Siren setter ikke ord på *hva* det er hun har vært, *hvem* hun har vært, og jeg kommer ikke på å spørre henne heller. Men jeg legger merke til at Siren som høygravid snakker om den hun *var*, og den hun *har vært* i fortidsform, som om hun allerede er noe annet. Det passer for så vidt godt sammen med beskrivelsen av graviditeten som en objektivisering av henne selv. Handler det om informantens uvanthet med å se seg selv som både subjekt og objekt, som *tvetydig* i utgangspunktet?

Det slår meg at det å bevare den man har vært, det å få med "seg selv" gjennom moderskapet hos flere av informantene ser ut til å henge sammen med *aktiviteter*. I Sirens tilfelle handler det om å *gjøre* det man har gjort før, det handler om å *være med på* de tingene man har vært med på tidligere, og ikke minst å *snakke om* det man snakket om før. I denne opprettholdelsen av selvet artikuleres *kroppen som en hindring*. For selv om Siren prøver få med seg "det som skjer", kan hun for eksempel ikke trene slik hun gjorde før hun ble gravid, og hun orker ikke sitte så mye når de er "ute". På den måten ser den gravide kroppen ut til å hindre henne i å bevare "seg selv", forstått som noe hun *gjør*.

Informantenes måter å artikulere "seg selv" får meg til å tenke på et grep jeg har møtt i kjønnsstudier, der kjønn kan forklares på ulike måter som ikke er gjensidig utelukkende: Man kan *være* kjønn, *ha* kjønn eller *gjøre* kjønn⁵¹. Kanskje kan dette grepet også være nyttig i forhold til "seg selv"? På den måten vil det gå an å skille

51 Se for eksempel Walden 1994, Cockburn og Omrod 1994.

mellom å *være* "seg selv" som mor, og å *gjøre* "seg selv" som mor. Hvordan dette artet seg blant informantene, kommer jeg tilbake til nedenfor.

"I Andres øyne"

I Brembecks (1998) studie av unge mødre synes hun å finne at de unge mødrene i stor grad utmeislet seg selv i forhold til et Andre, noen de ikke ville være lik, for eksempel sin egen mamma. Samtidig satte de unge mødrene ord på en lengsel etter tilhørighet til "seg selv" og andre, til tradisjoner, livsstiler, ideologier og steder.

At subjektet stadig speiler seg i og konstruerer seg selv i forhold til et Andre, forklarer Brembeck som et typisk postmoderne trekk, som hun særlig tillegger Judith Butler (Butler 1993, i Brembeck 1998: 39). Brembeck framstiller *nødvendigheten av den/det Andre som en løsning på subjektets splittethet*, at det bare er i relasjon til dette Andre at subjektet oppfattes (i en ganske moderne beskrivelse) som avgrenset og enhetlig (ibid.). Jorun Solheim beskriver denne "doble dobbeltheten" slik:

Man kan ikke være et erkjennende subjekt uten samtidig å erkjenne seg selv som objekt. Vi forholder oss alltid til vårt eget bilde, til den symbolske plass vi er tildelt i andres øyne, og dette bildet er en del av vårt selvbilde, så vel som utgangspunktet for vår erkjennelse av verden. Skillet mellom det "jeg" som tenker og det "meg" jeg tenker med referanse til (Mead 1972) er alltid tilstede - i denne forstand er subjektet alltid splittet, ubønnhørlig spaltet fra "seg selv" (Solheim 1998:13).

Kan hende Siren er i ferd med å oppdage "den symbolske plass" hun er tildelt i andres øyne? Men hvorfor kan ikke Siren *som gravid* framstå som mangesidig, hvorfor antar "folk" at en gravid/mor kun er opptatt av svangerskapet/barnet? Hva sier det om den gravides "symbolske plass" - og hennes eget "selv"? Dette kommer jeg tilbake til nedenfor.

En annen måte å nærme seg de(n) Andre på, er å vektlegge subjektet som *offer* for de(n) Andres blikk, slik blant annet Fürst skriver det: "Det er nettopp objektsiden ved kroppen som gjør den så utsatt og sårbar, det at jeg er synlig for de andre, det at jeg kan bli offer for den annens blikk" (Fürst 1995: 59).

Informanten *Johanne* står for meg som et eksempel på en gravid som tydeliggjør kroppens "objektside", kroppens utside; det de(n) Andre ser.

Diskurser om den gravide kroppen

Johanne treffer jeg mange ganger i løpet av feltarbeidet. Vi møtes på helsestasjonen, hjemme hos henne, på kafé med andre gravide mens hun selv er gravid, og med andre småbarnsmødre etter at hun har født. Johanne sender SMS for å bekrefte eller avkrefte om barseltreffene blir noe av. Hun kommer presis til avtalene, og jeg opplever henne som både pliktoppfyllende og lyttende. Hun viser interesse for undersøkelsen, for hvordan det går med feltarbeidet, og spør stadig om jeg har kommet fram til noe. På et kafétreff med flere andre gravide fra helsestasjonen er Johanne også med. I de ulike miljøene jeg treffer Johanne kommer hennes forståelse av den gravide kroppen som "ustyrlig" til syne i møte med motstridende diskurser.

På kafétreffet er det Johanne som kommer først. Vi blir stående ute på en stor plass nær sentrum, jeg har tatt t-bane for å komme til denne delen av byen, Johanne bor like i nærheten. Tre andre gravide kommer, og de blir fort enige om hvilken kafé vi skal besøke. Plassen er ukjent for meg. Hadde det ikke vært for røykeloven som trådte i kraft noen måneder i forveien, kan jeg forestille meg at røyken ville ha ligget tjukk i lokalet. Men her er ingen røyk, bare grove brune møbler mot hvitkalkede vegger og en bartender opptatt med å tappe øl i halvlitersglass. Vi bestiller drikke; cola light og farris, litt nøtter, og setter oss ved et langbord innerst i lokalet.

Jentene er ikke vanskelige å be når det gjelder å fortelle om hvordan det oppleves å være gravid, om den gravide kroppen. Historiene deres er ulike, tolkningene av svangerskapet motstridende. Susanne karakteriserer seg selv som "fanatisk", og har benyttet svangerskapet til å *komme i form*. Hun framstiller svangerskapet som en helsekur, som en unntakstilstand, som en "ny sjanse". Ved å velge annerledes og "motstrøms", tydeliggjør hun flere av de andre informantenes fortolkning av svangerskapet. Når samtalen dreies inn på kosthold og opplevelsen av den gravide kroppen, forteller noen om uimotståelig lyst på åtte sorter is i fryseren, mens andre har valgt å holde seg unna melkeprodukter. Noen holder seg til mørk sjokolade framfor lys, mens andre unngår sukker fullstendig. Susanne beskriver svangerskapet som en "helsekur":

Jeg har blitt skikkelig fanatiker, jeg. Før trente jeg aldri og spiste en såå (viser med hånda) stor sjokolade hver dag. Nå trener jeg masse. Jeg tok faktisk kontakt med en ernæringsfysiolog da jeg fant ut at jeg var gravid. Men jeg spiste jo nesten ikke på tre måneder, for jeg var så kvalm (...). Jeg trener på SATS, og fikk skikkelig muskler, vet du (latter). Vi har et nesten vegetarisk kosthold fra før. Tar tran, og drikker vann og spiser frukt. Nå går jeg til og med på yoga. Og sukker, det spiser jeg ikke. Dette er århundrets helsekur for meg.

Torbjørn: Kommer du til å fortsette å leve på den måten?

Susanne: Det er så deilig å trene, å kjenne kroppen. Vil ikke gjøre det for å leve sunt, men at det skal bli en god vane.

Susanne har brukt svangerskapet til å komme i form og sier at hun aldri har følt seg så bra, både fysisk og psykisk. De andre på treffet virker overrasket over hennes energiske utlegging om omleggingen av kostholdet og mengden med trening.

"Kan man det, da?" spør Johanne, som har vært vant til å trene mye før hun ble gravid, men som har trappet ned de siste månedene. Hun gleder seg til å trene igjen etter at barnet er født:

Jeg gleder meg til å sove ordentlig, til å snu meg i senga. Få tilbake min gamle kropp. (...) Jeg tenkte det i hodet, at trening kommer til å gå greit. Men kroppen sier også i fra. Da nytter det ikke hva en tenker.

Jone, en av de andre gravide, nikker samtykkende mens hun strekker ryggen fra side til side. Hun forteller at hun også tenkte at dette ville bli bra, men at det er mye slitenhet og vondt i ryggen nå på slutten. Tanken og intensjonen har måttet gi etter for en kropp som "sier ifra".

Skillet mellom tanken/hodet og kroppen, synes å oppleves som reelt. På en måte ser det ut som om kroppen kommer tydeligst til syne når den forteller om "vondter" og oppleves som en hindring for det "en tenker". Samtidig forteller de fire jentene på kafeen at man som gravid også kan være "komfortabel" med kroppen. Særlig trekkes magen fram som fin, slik også Oda og Sofie gjorde det (se kapittel 5).

Jone: (med en hånd oppå magen, en under, stryker over magen) Jeg håper det med å være komfortabel med kroppen fortsetter etter fødselen. Vil slippe å tenke på slanking etterpå.

Susanne: Henger igjen at kroppen... det er liksom mer naturlig. Får mye oppmerksomhet, da, fra menn som titter på deg og smiler "say no more" (latter). Negative tanker om kropp finnes ikke. Valker eksisterer ikke.

Johanne: Jeg blir gladere i magen. Det har gått fra å være det jeg har vært minst glad i, til det jeg er mest glad i... Jeg har tenkt at jeg er feit. Da sier samboeren min "nei, du er gravid".

Jentene resonnerer forskjellig. Susanne ser ut til å betrakte svangerskapet som en unntakstilstand. Hun har fått en "ny sjanse", og mener at negative tanker om den gravide kroppen slett ikke finnes. Samtidig omtaler hun kroppen som "mer naturlig". Mens valker ikke eksisterer i hennes graviddiskurs, og Jone forteller at hun er "komfortabel" med kroppen, trekker Johanne fram betegnelsen "feit" om at kroppen hennes har vokst. Jeg blir nysgjerrig på hvordan de gravide forholder seg til sin egen

vekt, og ikke minst hvordan de reagerer på å få spørsmålet om hvor mange kilo de har gått opp i svangerskapet. Jentene drar litt på det.

Inger: Neei... 17-18?

Johanne: 15 kilo.

Susanne: Jeg har gått opp 9 kilo.

Jone og Johanne: (i kor) Men det er jo ingenting!

Susanne: Men jeg har høy forbrenning, og så er det trening. Men det er jævlig irriterende når noen henger seg opp i vekta.

De gravide på treffet vet hvor mye de veier, de vet nøyaktig hvor mange kilo de har gått opp i løpet av svangerskapet. Men det virker som om dette tallet er noe de ikke deler veldig villig, kanskje karakteriseres det som *privat*?

I sin doktoravhandling om svangerskap skriver sosialantropologen Malin Noem Ravn om rådende idealer den gravide kroppen skal leve opp til:

Ideelt skal kvinnen legg på seg kun på magen og få større bryster. Ryggen skal være like smal som før, legger, lår og rumpe like stramme. Ansiktet skal helst ikke preges for mye av svangerskapet. Idealet er dermed kort beskrevet en slank, ikke-gravid kropp med en stram, men passe stor mage på (Ravn 2004: 49).

Beskrivelsen synes å være dekkende for flere av informantene, blant annet slik Oda og Sofies beskriver det at de følte seg fine, *men* pløsete, for store; de ville ikke "ese ut". Slik den ideelle gravide kroppen beskrives av Ravn, er det jo nettopp en stram og ikke-gravid kvinnekropp. Og idealene for kvinnekroppen generelt, skriver Jorun Solheim, "er bygd rundt mannskroppen som norm. Vi skal likne ham":

Vår moderne kvinnelighet, 70- og 80-årenes kvinnelighet, er på mange måter en negasjon av den kroppslig utviklede kvinnen. (...) Marilyn Monroe er død. Tilbake står en ung gutteaktig

skikkelse, uten markerte bryst og hofter, bare kjønnet er fremdeles synlig, men også det spinkelt, nakent, uferdig. Hun minner ikke lenger om mor. Hun er et barn (Solheim 1998:116).⁵²

Om resonnementet skal skrives helt ut, vil det med Ravn og Solheims begreper si at den gravide kroppen ideelt er en spinkel ”ung gutteaktig skikkelse” med en ”stram, men passe stor” mage. Johanne, som har en lang ”slankehistorie” bak seg, forteller at hun enkelte ganger har vært *fornøyd hvis hun ikke har lagt på seg* fra den ene svangerskapskontrollen til den andre.

Johanne: Kontrollerte former

”For meg har den største omveltningen kanskje vært at kroppen min endrer fasong uten at jeg selv kan styre det” (Johanne, tre uker før termin, på spørsmål om hva som er den største omveltningen for henne med å være gravid)

Etter å ha møtt Johanne på helsestasjonen og på kafé, avtaler vi at jeg skal komme hjem til henne og samboeren. De bor i et boligkompleks nær sentrum, i en toroms leilighet. Når jeg kommer ut av heisen, er det første jeg får øye på Johannes mage som stikker ut av en døråpning. Håret hennes er satt opp i en stram hestehale. Hun har på seg olabukser, og en rød strikkegenser stramt over magen. I entreen står en nyinnkjøpt vogn, ennå ubrukt. På soverommet, ved siden av dobbeltsenga, er en sprinkelseng redd opp med sengetøy i lyse farger. I entreen lukter det nytt treverk, og Johanne viser de nye skapene med babytøy, stablet med brettekant, som ligger klart i hyllene. Samboeren forteller leende at babyklærne ikke er vasket én, men *to* ganger, så ”nå er de nok helt reine... Hu’ er helt hysterisk”, sier han, rister på hodet og byr på te inne i stua.

⁵² Vel påpeker Solheim i en fotnote at det kvinnelige kroppsidealet nok har forandret seg noe etter at artikkelen ble skrevet; brystene er tilbake, samtidig som den ”slanke, atletiske skikkelsen” imidlertid holder seg uforandret (Solheim, 1998: 116).

Det er ikke mange dager igjen til terminen. Johanne virker kortpustet, som om hun ikke kan trekke pusten så dypt som bare noen uker tidligere. Hun forteller at hun har en lang slankehistorie bak seg. Hun var ”fyldig” som barn, og ble mobbet for det. Hun måtte være ”ganske tøff”. For fire år siden slanket hun seg tjue kilo. Hun sier at hun får ”panikk” når hun blir større. Samtidig unner hun seg mer nå, godteri og kaker; ”Jeg er jo gravid”. Så hun har ikke spist så sunt som hun hadde tenkt. Johanne forteller at det ikke var lett å se at kiloene kom på i begynnelsen av graviditeten. Dette gjorde at hun var veldig misfornøyd, og hun hevder at hun i grunnen er ”den typen som ikke blir fornøyd med vekta”. Når jeg treffer henne hjemme, bare et par uker før terminen, slår hun fast at ”aksepten øker med vekta”. Johannes kjæreste serverer te i stua og setter seg i en lenestol på enden av salongbordet. Han bekrefter at det virker som om vekta har vært et problem for henne også før hun ble gravid; ”det største problemet du har overfor deg selv”. Når hun i svangerskapet har klaget og sagt ”jeg er feit”, har han sagt ”nei, du er gravid”. Slik har han vært et korrektiv til hennes oppfattelse av kroppen. Selv om vektøkningen opplevdes verst i begynnelsen av svangerskapet, forteller Johanne at det fremdeles ikke er problemfritt å bli tyngre.

Jeg har ikke gått opp den siste måneden, men jeg har gått ned 400 gram. Da kjenner jeg at jeg er fornøyd. Jeg gikk mye opp først, og så stanset det. Jeg er jo helt på slutten. Jeg har gått opp 15 kilo nå.

Torbjørn: Hva tenker du om vekten etter fødselen? Tenker du at du har noe mål?

Johanne: Ja, jeg skal tilbake til den gamle vekten min. Helst lavere, det tenker jeg alltid. Jeg tror jeg skal klare det med trening og trilleturer. For noen er det jo lett, for andre er det vanskeligere. Jeg har jo spist normalt i svangerskapet, kanskje kost meg litt mer med godteri enn vanlig. Kanskje jeg har spist litt mer.

Kjæresten rister på hodet og protesterer. Han motsier at Johanne har spist mer enn vanlig mens hun har vært gravid, men Johanne hevder at hun på kafé med venninner

har brukt graviditeten som en unnskyldning for å spise "noe godt", unne seg noe ekstra. Jeg husker at Johanne tidligere har sagt at hun gleder seg til å trene igjen, og "få tilbake [s]in gamle kropp". Jeg spør henne hva slags opplevelse hun har av kroppen nå.

Jeg går langsommere. Rygg og bekken gjør vondt, særlig når jeg sitter rett opp og ned på en stol. Det er OK nå, når jeg kan sitte med beina sånn (viser med hånda at hun sitter nesten sidelengs, med beina slynget opp i sofaen). Hun andre fra det fødselsforberedende kurset (Susanne) sa at hun aldri hadde følt seg så bra. Hun hadde jo begynt å trene og spise sunt etter at hun ble gravid. Jeg spiser jo også sunt når jeg er gravid, for det gjorde jeg fra før.

Kjæresten går inn og ut av samtalen, svarer på direkte spørsmål, henter mer te vann på kjøkkenet. Når samtalen bryter opp, viser Johanne meg rundt i leiligheten. På badet står stellekommoden klar, med håndklær, kluter, bleier, såper og oljer, termometer og klær i skuffene.

Svangerskapet - brudd eller forlengelse av slanke kroppsidealer?

Den amerikanske forskeren Iris Young skriver at hvis en kvinne har hatt mye av sin *selvtillit forankret i en slank og "sexy" kropp*, vil hun lettere synes den gravide kroppen er stygg og fremmed (Young 2005: 53). At kvinner lever med "fettfobi" (Fürst og Widerberg 2001), og at den vestlige kultur er besatt av at kvinner skal være slanke (Bordo 1989), er, slik jeg ser det, ingen nyhet lenger. Idealene om 70- og 80-åras kvinnelighet som en "ung gutteaktig skikkelse" er kjente. Hun "minner ikke lenger om mor" (Solheim 1998). Det som overrasker meg, er at denne diskursen tas med inn i informantenes tolkning av den gravide kroppen, noe både media og helsesøstere slår fast som et økende problem. Men kan ikke svangerskapet tolkes som noe annet, som en "unntakstilstand" og "pause" fra idealene rundt den stramme, slanke kvinnekroppen? Noen informanter gjør det. Som jeg viste ovenfor, bruker Susanne

graviditeten som et påskudd til en "ny start"; til å trene, komme i form og leve (hva hun selv betegner som) "sunt", mens andre "unner seg litt ekstra", spiser ekstra mye og nyter å ikke holde magen "inne". Johanne, på sin side, tar med seg slanke-idealene inn i svangerskapet, og er fornøyd om hun ikke går opp i vekt på slutten av svangerskapet.

Jeg får være med i Johannes barselgruppe i månedene etter at hun har født (kapittel sju), og spørsmål rundt kroppen og "seg selv" kommer opp den siste gangen vi møtes, når dattera er åtte måneder.

Johanne og Siren - å bli "seg selv" igjen

Jenta sitter i en høy barnestol ved kafébordet og slår hendene energisk i bordplata. Lekene Johanne gir henne undersøkes, bites og suges litt på før de smeller i gulvet. Johanne plukker dem opp, gang på gang. Hun gir jenta noen brødbiter å spise på, og jenta svarer med å gape og smatte høylydt. Jeg spør Johanne hva hun tror om dette å "bli seg selv igjen" etter å ha fått barn. Johanne ser tankefull ut, og sier etter en stund:

Jeg tror man aldri blir helt seg selv. Men kanskje mer og mer nå etter hvert? En kveld var jeg ute med noen venninner, og det var litt sånn "nå er jeg meg selv". Men jeg er jo mer fri nå, jeg kan komme meg litt bort nå når jeg skal slutte å amme. Jeg har vært helt låst, helt oppi henne. Jeg har ikke kunnet gå fra henne. Hun har ikke tatt smokk, og har av og til villet ha pupp hele tiden.

Ute med venninner har Johanne fått en følelse av å være "seg selv", men det faktum at amming har tatt mye tid og mye oppmerksomhet, blir stående som en motsetning til utfoldelsen av "seg selv". Johanne beskriver tida som "helt låst, helt oppi henne", særlig fordi jenta ikke har villet ha smokk. Jeg spør Johanne om hun var forberedt på at hun kom til å kjenne det slik som hun beskriver.

Ja, jeg tror jeg var det, men det har vært mer enn jeg trodde.

Torbjørn: Hvilke følelser har du rundt dette?

Johanne: Jeg synes det er to ting jeg føler. Det er jo godt at en er så ... glad i deg. Men så er det slitsomt, man må av og til nesten holde pusten. Det er viktig for meg å ta vare på meg selv, men jeg tenker at jeg burde vært flinkere til det. Jeg burde gått mer ut, for eksempel etter at hun har sovnet klokka åtte, men da er sofaen mer fristende. Da er jeg bare så trøtt.

På en måte forstås det positivt at en "er så glad i deg", samtidig som Johanne nesten har måttet "holde pusten" i det tette forholdet. Selv om hun på den ene siden hevder at hun "burde gått mer ut", melder trøttheten seg etter at barnet er i seng, og da er sofaen det mest fristende alternativet. Johanne trekker fram det å begynne å jobbe igjen som en måte å "bli seg selv":

Det du sa med å bli seg selv, tror jeg forresten har noe med å begynne å jobbe igjen. Få litt voksenprat. Å ha noe å fortelle kjæresten min når han kommer hjem fra jobb. Nå er det liksom hva *hun* har gjort den dagen. Det er ikke alltid så interessant.

Å kjenne seg som "seg selv" kan handle om å være i et miljø med flere voksne, å ha noe annet å fortelle kjæresten om enn hva dattera har gjort. På tampen av intervjuet spør jeg Johanne hvordan kroppen hennes har det nå.

Jeg har et par olabukser jeg har spart, og når jeg kommer inn i dem blir jeg fornøyd. Kanskje. Det er sånn jeg er, jeg blir ikke fornøyd. Jeg prøver å ikke tenke så mye på det, så jeg har satt vekk baderomsvekten. Hvis ikke, hadde jeg gått på den omtrent hver gang jeg var på do. Jeg prøver å ikke tenke på det, og bare se om det kommer av seg selv. Men jeg har hatt en sånn sjokoladegreie etter at hun ble født. Jeg bare *må* ha sjokolade.

For Johanne henger graden av om hun er fornøyd med kroppen sin sammen med vekta, og om hun kommer inn i et par gamle olabukser. Samtidig understreker hun at det slett ikke er sikkert at hun blir fornøyd. Og det er ikke bare olabuksene som er

gamle; Johanne vil få tilbake sin "gamle kropp" og vil tilbake til den "gamle vekta" si. Da blir hun fornøyd; "kanskje". Og det kan jo hende at den "gamle kroppen" bare kommer av seg selv?

Siren spør seg også om det og, liknende Johanne, snakker hun om hvordan det å begynne å jobbe etter permisjonstida også kan gjøre at hun blir "seg selv" igjen. Når dattera er ti måneder gammel sier hun:

Jeg har i hvert fall ikke blitt meg sjøl igjen! Altså, jeg har like holdninger, engasjerer meg for det samme, men nå er jo fokus på ett sted. Om fire uker begynner jeg å jobbe igjen, og jeg synes det blir deilig å skifte fokus.

Torbjørn: Hva synes du blir godt med å skifte fokus?

Siren: For det første gleder jeg meg til å ha tid for meg sjøl. At jeg kan gå ut mens noen andre har henne, uten at hun sover. Og så blir det godt å ha noe annet å snakke med folk om. Gjøre noe fornuftig igjen. Jeg mener barn er fornuftig, men det blir godt å gjøre noe annet.

Siren hevder at hun ikke har blitt "seg sjøl" igjen selv om holdningene og engasjementet hennes er det samme som tidligere. Å ha litt tid alene og gjøre "noe fornuftig" igjen settes i sammenheng med "fokus" og "seg selv". Da blir hun kanskje mer "seg selv" igjen når hun er tilbake på jobb? Også kroppen kan forandre seg når hun ikke lenger skal være hjemme med babyen.

Kroppen har vokst. Jeg veier 4-5 kilo mer enn jeg gjorde før jeg ble gravid. De kiloene vil jeg gjerne ha vekk fort, så jeg ikke blir en sånn som skal slanke seg hele tiden. (...) For min del tenker jeg det har blitt litt mange kaffe latte, så jeg håper kiloene går av når jeg begynner i jobb.

Å komme tilbake på jobb beskrives dermed som en måte å komme tilbake til det "vanlige" livet med den "gamle" kroppen og hvor "seg selv" hører hjemme.

"Nye" mødres "selv"

I likhet med Oda og Sofie (kapittel 5) beskriver Siren og Johanne den "offentlige sfære" (Rosaldo 1974) som mer kjent, og nesten mer "hjemlig" enn den "hjemlige": "Ute" med venninner "var [det] litt sånn 'nå er jeg meg selv'" (Johanne). Og jobben, det er der de er, og igjen kan bli, "seg selv". "Men en mor är alltid märkt", sier Kristeva (1990: 40). Hun kan "lukke øynene, holde for ørene, holde forelesninger, handle, rydde huset, tenke på objekt, på subjekt. Men en mor er alltid merket av smerten" (Kristeva 1990 i Fürst 1995: 93). Og kanskje er det en slags smerte informantene uttrykker over kontrollen som går tapt i møte med moderskapet: Siren opplevde seg kun sett som "den gravide dama", hun ble et gravidobjekt "*i stedet for*" å være seg selv; det ene ser ut til å utelukke det andre. Johannes kropp endret seg uten at hun selv kunne styre det, selv om hun forsøkte; eksempler på tap av *selvkontroll* og *kroppskontroll*.

Bjerrum Nielsen og Rudbergs spør seg om jenter fra "nyere middelklasse" kan beskrives som mer "autonome" og "selvstendige" enn tidligere kvinnegenerasjoner, de har også helt andre muligheter for utdanning, for økonomisk selvoppholdelse uten gjennom relasjonen til en mann (1993, 2006). I tråd med disse forfatternes beskrivelser av færre ytre restriksjoner og større frihet knyttet til kjønnsidentitet (ibid.), hevder Gullestad at bevegelsen har gått fra at jenter tidligere skulle være "lydige", til at de nå skal være "seg selv" (Gullestad 1996: 223). Ansvar for å lykkes (eller frykten for å mislykkes) i prosjektet "seg selv" kan hos den nye jentegenerasjonen føre til økte krav til selvkontroll, som for eksempel spiseforstyrrelser, skriver Bjerrum Nielsen og Rudberg (1993). Kroppen "minner ikke lenger om mor" (Solheim 1998: 116). I det ene øyeblikket oppfattes jentene som hengivne og lekent spillende på flere kvinneveroller; de er kloke, søte og sexy. I neste øyeblikk synes de lammet av kravene om kontroll, skriver Bjerrum Nielsen og Rudberg (1993). Beskrivelsen av disse "nye"

jentene, som følgelig blir de ”nye” *mødrene* vekker assosiasjoner til informanten Marias beskrivelser av graviditeten som selvmotsigende og ambivalent.

Maria og den gravides *ambivalens*

Maria bor med mann og barn et stykke utenfor sentrum. Vi møtes en drøy måned etter fødselen, hjemme hos henne. Området virker landlig med lite trafikk på veiene som snor seg mellom rekkene av lavblokker i mur. Her er det ikke langt til verken ”marka” eller kjøpesentre. Maria og mannen har nettopp kjøpt en treroms leilighet som de ”kunne flytte rett inn i”. Leiligheten er malt i lyse farger, med åpen kjøkkenløsning mot spiseplass og resten av stua. Møblene ser ut til å være fra 70-tallet, med velholdt skjenk og spisestue i teak og sort skinn. Stua er ”rolig” møblert med få gjenstander; ei bokhylle, en lenestol, TV i hjørnet, og en beige sofa med grov, vevd struktur. Salongbordet og noen vegghyller minnes jeg å ha sett i IKEAs sortiment. Det er formiddag og det er stille. Babyen på fire uker sover i sprinkelsenga i naborommet når jeg kommer. Maria vinker meg inn på soverommet så jeg kan se ham. Jeg snakker med lav stemme til babyen, men Maria sier at vi bare kan prate høyt der inne, for de prøver å vende ham til at det ikke trenger å være helt stille når han skal sove.

Vi setter oss i sofaen, Maria byr på te eller kaffe, eller et glass vann. Hun har permisjon fra fast fulltids jobb innen helsesektoren, og mannen jobber på et kontor. Hun forteller at hun hadde masse spørsmål de første ukene etter fødselen. Hvor mye klær skulle han ha på seg, hvordan fungerte en vogn, hvordan skulle hun skifte på sønnen så han skulle føle seg trygg, og hva betydde gråten hans? Hun sier at hun var mye sliten og fortvila i starten, og at hun gråt mye. ”Vi hadde selvfølgelig for mye besøk”, sier hun smilende. Nå går det bedre, hun begynner å kjenne gråten hans og ammingen tar ikke så lang tid som det gjorde helt i starten. Maria forteller at de ble

gravide gjennom assistert befruktning, og bemerker at det på en måte virker som en selvmotsigelse å på den ene siden gjøre så mye for å bli gravid og på den andre siden synes det er dumt å legge på seg:

I begynnelsen syntes jeg det var vanskelig å legge på seg. Jeg er opptatt av ... ikke vekt, og ikke å være så tynn, men hva jeg spiser. Jeg passer på hva jeg spiser, jeg trener; typisk akademiker(...).Jeg gikk på en fem ukers hormonkur, og da la jeg på meg veldig mye i dette området (peker på mage, lår, rumpe). Så da jeg var to måneder på vei, jeg tuller ikke, så begynte jeg med gravid-klær. Det virker kanskje som en selvmotsigelse; "jeg vil ha barn" og "dumt å legge på seg". Det tok 5-6 måneder før jeg godtok det. Helt fra begynnelsen fikk jeg høre "å, så stor du er!" Det synes jeg var veldig uoppmuntrende, at jeg gikk i forsvar. Jeg følte meg anklaget, at det liksom var fordi jeg spiste potetgull hver dag. Jeg skal vokse, jeg er normal, jeg ligger helt fint på kurven. Jeg gikk opp 17 kilo, uten spesielt mye vann i kroppen. På slutten sa folk at jeg var liten. Jeg gikk ned igjen 10 kilo veldig fort. Så nå er det 7 kilo som gjenstår. Jeg vet det er en tåpelig og irrasjonell tanke. Jeg må jo ha noe å tære på.

Først etter noen måneder godtok Maria at kroppen vokste, mens det å høre at hun var "stor" i begynnelsen opplevdes det ubehagelig og "uoppmuntrende". Hun følte seg "anklaget". Jeg tenker at det er som om hun holdt plakater opp for seg selv i møte med kommentarer om at hun var stor: "Jeg skal vokse". "Jeg er normal". "Jeg ligger helt fint på kurven". Maria vet hvor mange kilo hun la på seg i svangerskapet, hun vet hvor mange som "gjenstår" når det har gått en måned etter fødselen.

Maria uttrykker seg veldig eksplisitt når det gjelder en ambivalens til den voksende kroppen, en ambivalens jeg har registrert eller vagt lagt merke til hos flere gravide. De ønsker å få barn, men forteller at det oppleves problematisk at kroppen vokser. Dette forekommer selvsagt i forskjellig grad. Noen later til å plages med kiloene som legger seg på og lengte etter "den gamle kroppen", mens andre, som Susanne, benytter svangerskapet som en ny mulighet for å leve slik hun definerer "sunt". Flere lever med ambivalensen, slik Maria beskriver det.

Kvinnekroppen - åpen og tvetydig

Kroppens ambivalens, eller *tvetydighet*, er et tema i Elisabeth L'orange Fürsts forskning. I *Mat - et annet språk* (1995) skriver hun, med referanse til Frigga Haug (1987) om kroppens tvetydige posisjon som begge-deler: "Kroppen [er] *på den ene siden* ... offer for de andres blikk og dermed kontroll (kroppen som objekt) - og ... *på den andre siden* er [den] bærer av den subjektivt opplevde sanseligheten og selvbestemmelsen (kroppen som subjekt)" (Fürst 1995: 56). Videre skriver hun at kroppens utsatthet nok oppleves sterkere for den som har kvinnekropp, og setter dette i sammenheng med det hierarkiske forholdet mellom kjønnene (ibid.: 59). Fürst henter inspirasjon til tvetydighetsbegrepet blant annet fra Mary Douglas' *Rent og urent* (1997 [1966]), som bruker kroppen som en grunnmetafor for det sosiale: "Kroppen er en modell som kan stå for et hvilket som helst avgrenset system" (ibid.: 121). I forordet til den norske utgaven av Douglas' bok, skriver Solheim at "pollusjonsideer generelt sett synes å ha en primær referanse nettopp til kvinnekroppens åpninger - med særskilt adresse til kvinnelig seksualitet og reproduktive funksjoner" (Solheim 1997: 16). I motsetning "framtrer mannskroppen som lukket og inneholdt i seg selv - dvs. som 'ren'" (ibid.), eller som definisjonen på en "vestlig person", for å bruke Ravns begreper (2004: 14).

Idet kvinnekroppen i Douglas' forståelse beskrives som "åpen", kan den gravide kroppen anses som "åpnet". "Noe" utenfra har kommet inn gjennom kroppens grenser, og har tatt bolig inni den gravides kropp. Hun favner denne andre, og "kropp[en] tillhör mig inte längre" (Kristeva 1990; 40). Kan hende kan Douglas' og Kristevas tilnærming til kvinnekroppen kaste lys over mine informanters frykt og frustrasjon over å bli ansett som "objektivisert" og "reduisert"; de har blitt "åpnet" (aktiv) og deres kropper har mottatt substans utenfra (passiv). Dessuten kan de som gravide og småbarnsmødre verken beskrives som "autonome", "udelelige"/"individer"

eller "løsrevet fra særegne og identitetsgivende fellesskap" (i Ravn 2004: 14-15). De bryter på denne måten med beskrivelsen av en "vestlig person".

Kvinnekroppens "åpenhet" gjør at den må *kontrolleres*. Douglas' "to kropper" ("two bodies"), den fysiske og den sosiale⁵³, peker på forholdet mellom den individuelle kroppen og press fra samfunnet (Csordas 1999: 176). Informantene setter ord på en slik type "press" både ved å henvise til normer for hvordan den gravide kroppen bør *se ut* ("fin, men -"), og indirekte ved å kontrollere antall kilo de går opp i vekt.

Postmoderne mødre?

Jorun Solheim spør seg om "morsfiguren danner selve modellen for det grenseløse - det sakrale - som må ofres og forstøtes for at et 'selv' overhodet skal ta form" (Solheim 1998: 71). Solheims begreper om "ofring" og "forstøtelse" oppfatter jeg som en *negativ beskrivelse* som vektlegger det som *mistes* eller *tapes* for "morsfiguren". Som sagt synes mange av mine informanter også å vektlegge et *taps-* eller *bevare-som-det-samme-aspekt*, blant annet ved å bruke uttrykk som å ville "bli seg selv igjen" og ønsker om å få tilbake sin "gamle kropp". En alternativ framstillingsmåte kunne være en *positiv* beskrivelse der morsfiguren tilføres *noe nytt* i møte med barnet; som om en dør til nye og spennende opplevelser ble åpnet. Kanskje er møtet med moderskapet for mange nettopp preget av denne ambivalensen og *tvetydigheten* mellom hva som "tapes", hva som "vinnes" og hva som eventuelt forblir "det samme"?

Ved inngangen til feltarbeidet hadde jeg en forventning om å sitte igjen med noenlunde like funn som Brembeck (1998). Hun beskriver de unge mødrene i sin

⁵³ Det er noe uvisst om hun med de "to kroppene" legger vekt på kroppen som både naturlig og kulturell, eller om hun har fokus på den individuelle kroppen ("corporal") og en samfunnskropp ("corporate").

studie som typisk "postmoderne", uproblematisk bestående av ulike "personer", "biter", "roller", "bilder", "identiteter" (Brembeck 1998: 35). Mine informanter framstår allikevel som annerledes, ved deres vektlegging av (på moderne vis) å "bli seg selv igjen" og *gjøre* "seg selv" i arbeidslivet.

Om svangerskap og barseltid tolkes som en overgangsrite og en transformasjon (Van Gennep og Turner 1999 [1960]), kan det også beskrives som en *krise* der både "selvet" og kroppen er i en endringsprosess. I liminalitetens kaos og alvor er det ikke så ubegripelig om informantene frykter å "miste" og søker å beholde "seg selv" som den samme, uforanderlige, hva både kroppen og selvet angår. En moderne selvforståelse er på den måten en mer dekkende beskrivelse av mine informantere kriseperiode enn en postmoderne, "lekende". Kan hende er postmodernitetens "lek" med roller og identiteter mer begripelig som teori enn i den faktisk opplevde liminaliteten, krisen?

Det nærmeste jeg finner en postmoderne selv-forståelse blant mine informanter, er Sirens frustrasjon over å bli *objektivisert*, grunnet i at hun ønsker å framstå som bestående av mange bestanddeler, som *heterogen*, for å bruke Kristevas begrep. I andres øyne synes ikke dette som en mulighet, de betrakter henne tilsynelatende som allerede i en tilstand av "symbiose" med barnet.

Paradokser knyttet til ulike framstillinger av "den gode mor" og hvilken plass morens subjektivitet har i relasjonen til barnet, er et tema jeg tar med inn i neste kapittel.

Kapittel 7. PÅ DEN ANDRE SIDEN

I dette kapitlet vil jeg undersøke hvordan informantene, Oda, Sofie, Siren, Johanne og Maria, opplever moderskapet "på den andre siden", som barselkvinner og småbarnsmødre. Hvilke diskurser er gjeldende for dem nå? Jeg anser Nasjonalt kompetansesenter for amming (Ammesenteret) som en viktig premissleverandør i den norske moderskapsdiskursen, og diskuterer hvorvidt amming er noe informantene kan stille spørsmålstegn ved, eller om morsmelk er en ubestridt verdi knyttet til nåtidens forestillinger om "den gode mor". Og kanskje handler amming ikke bare om at barnet skal få i seg mat?

Informantenes praktiske kunnskap om moderskapet er også et tema i dette kapitlet. Da jeg spurte høygravide Siren om hvilke tanker hun gjorde seg om amming, svarte hun leende at hun ennå ikke hadde "kommet så langt i boka". Foreløpig var det den forestående fødselen hun var i ferd med å "lese seg opp på". Møter informantene i den "nye" akademiske middelklassen moderskapet med ei bok i hånda, som om det var pensum til en eksamen?

I den "nye" offentlige iscenesettingen av moderskap, synlig på kafeer og kaffebarer, undersøker jeg hvordan ulike ammepraksiser håndteres i informantenes barselgrupper; fører ulikhetene til diskusjoner og konflikter? De ulike amme- og omsorgspraksisene relaterer jeg så til forskjellige psykoanalytiske framstillinger av relasjonen mellom mor og barn, i en diskusjon av mors beste og barnets beste.

Som høygravide, "på kanten av moderskapet", ytret Oda og Sofies høylydt motstand og avstandtagen til moderskapet (kapittel fem). Den gangen framstilte de amming som et "helvete" og vektla nødvendigheten av sin egen uavhengighet. I dette kapitlet treffer jeg dem igjen, med barn på rundt tre måneder. Nå synes de tausere enn sist.

Oda og Sofie – taushet på den andre siden

Vi har avtalt å møtes på den samme kafeen som vi gjorde tre måneder tidligere, da Oda og Sofie var høygravide.⁵⁴ Oda kommer først, trillende på ei mørk barnevogn opp bakken. Når jeg ser på Oda, tenker jeg at hun ser trøtt ut, litt ”dradd” i ansiktet. Jeg spør henne hvordan det går og hun sier bare ”det går da bra”. Oda tar jenta opp fra vogna så jeg kan holde henne mens hun selv går inn og kjøper seg kaffe og et glass vann. Jenta har på seg strikket mørk brun bukse og jakke med lys rosa kantbånd. Smokken hennes er også lys rosa. Jeg blir stående ute med babyen på armen, prater litt til henne. Sofie kommer i rask gange med en mørk blå ”sportslig” vogn. Oda kommer ut og kikker oppi Sofies vogn. ”Nei, se her er en liten kar”. Vi setter oss ned, og de nybakte mødrene innleder samtalen med at de kjenner seg ensomme i storbyen.

”Det er sånne små øyer av kjernefamilier”, sier Oda og forteller om sitt eget barndomshjem ”med hage og ei grind som stod åpen”. Hun savner det; ”noen som kan se etter en”. Sofie forteller også at hun føler seg aleine i storbyen, at hun kjenner seg veldig klar til å flytte tilbake, ”hjem”. Praten går rolig, jentene spiser litt, ungene sitter på fanget noen minutter, legges ned i vogna, og tas opp igjen hvis de lager lyd og ikke vil ha smokken de blir tilbudt. Jeg holder sønnen til Sofie på fanget en stund så hun ”kan få spist”. Han ligger med kroppen vendt mot meg, med hodet mot min skulder. Han løfter hodet selv, men kan ikke helt kontrollere bevegelsene. Hodet ”rykker” plutselig framover, plutselig bakover. Han ligger med hodet litt den ene veien, løfter det igjen og kikker til andre sida. Oda kommenterer at han ser ut som om han skal få med seg alt. ”Ja, han er veldig nysgjerrig”, ler Sofie.

⁵⁴ Min jente er nå 10 måneder gammel og hjemme med pappaen sin den stunden intervjuet varer.

Amming: En bra deal.

Jeg spør Sofie hva hun synes om å amme, og ymter frampå om at de brukte ganske sterke ord om amming mens de var gravide. Er det et "ammehelvete"?

Ja, det står jeg ved. Jeg syntes det var ille til å begynne med. Han sugde og sugde, og jeg ble så sår og sprakk og blødde. Det var helt forferdelig. Og så sa de på sykehuset så forskjellige ting. Noen sa "bare pupp", andre gav ham mye tillegg. (...) Det var frustrerende at de sa forskjellige ting på de ulike avdelingene på sykehuset. Det var en jordmor som ville ha meg til å love at jeg bare skulle gi ham bryst da jeg ble flyttet til en annen avdeling. "Vi får vel se det an", sa jeg. "Det viktigste er jo at han får i seg nok mat". Men hun bare stod på sitt; "nei, du må bare gi ham bryst".

Etter at ammingen "kom i gang", beskriver både Oda og Sofie det i positive ordlag, slik Oda forteller:

Jeg synes puppen er en trygg havn. Vi har vært på jobben min to ganger, og andre steder der hun har blitt tydelig stressa. Da roer hun seg ved puppen. Det er tilfredsstillende å kunne gi morsmelk. Hun får pupp 6-8 ganger i døgnet. (...) Det renner ikke, slik jeg hadde trodd. Melka kommer jo bare når hun suger og setter det i gang. Jeg er veldig fornøyd med den ordningen, det er en bra deal.

Amming er en "trygg havn", en "bra deal", barna "roer seg ved puppen", og det beskrives som "tilfredsstillende" å kunne amme. "Og utrolig praktisk", legger Sofie til. Hun forteller at hun vil *amme så lenge som mulig* på grunn av mye allergier i begge familiene. "Hvis han griner er det en veldig trøst", forteller hun. Med det forrige intervjuet i bakhodet, spør jeg jentene om de har vært noe særlig "ute" uten barna, slik at andre har gitt flaske. Oda forteller at hun har vært ute to ganger "men da var det sånn sprengamming før og etter". Sofie har ikke vært noe ute på kvelden ennå, men sier at det er noe hun gleder seg til.

"Dette er livet!"

På tampen av intervjuet snakker vi om hvordan jentene tror de siste månedene har vært for pappaene.

Det hender Einar løfter ham opp og sier "Åh, dette er livet! Dette er det gode livet!" Han er sånn tullemann som får ham til å le masse, mens jeg er mer et koseobjekt, en pupp.

Sofie beskriver seg selv som "et koseobjekt" og "en pupp", i motsetning til kjæresten, som er en "tullemann". For meg virker det som om det ikke er med bitterhet hun sier det, selv om hun på forhånd kraftfullt hevdet at det var *viktig med uavhengighet*, og at hun ikke ville være nettopp "bare en pupp". Nå er hun der, på den andre siden, og hun virker helt tilfreds med det hun før kritiserte. Kjærestens utsagn om at "dette er livet" blir for meg stående i kontrast til hvordan "livet" ble beskrevet før jentene fødte, der utdanning, yrkesaktivitet, "uavhengighet" og det å være "ute" var viktige verdier (kapittel 5). Jeg klarer ikke helt å sette fingeren på hva det er, men jeg oppfatter at informantene har endret seg siden jeg møtte dem forrige gang. Mye har selvfølgelig med *oppmerksomheten* deres å gjøre, at den nå hele tiden er på babyen også.

På en liknende måte forteller Siren (på et annet treff), når dattera er fem måneder, om hvordan en av de største forskjellene mellom før og nå handler om hvor hun har *fokus*:

Jeg har ikke tenkt på eller drømt om noe annet på fem måneder - før i natt. Så jeg har vært veldig fokusert (...). Jeg har hele tiden en klokke på henne. Dagen er oppdelt i intervaller. Telling og telling og telling. Slik tror jeg ikke mannen min tenker. Sove *så* lenge, våken *så* lenge. Sove *så* lenge, våken *så* lenge. Den klokka har jeg inni her (peker på hodet). Hvis hun er våken har jeg alltid noen prosent oppmerksomhet på henne.

Babyens søvnrytme og måltider har styrt Sirens dager, som en "klokke" i hodet som regner ut og teller timer med søvn, timer siden forrige måltid. Fokuset har vært på barnet. Det er den nye hverdagen "på den andre siden".

Under dette andre møtet med Oda og Sofie, virker begge mødrene trøtte, kanskje er nattesøvnen forstyrret av amming? Praten går bemerkelsesverdig roligere enn forrige gang jeg traff dem, stemmeleiet ligger lavere. Kraften i det jeg tidligere kategoriserte som *rolledistanse til moderskapet* synes borte.

Den tilsynelatende tausheten som omgir informantenes moderskapserfaringer kan belyses ved teorier som hevder at det *kvinnelige* (her: det *moderlige*) faller utenfor gjeldende begrepsskjema (Fürst 1998). Sandra Harding presenterer Dorothy Smiths begrep "bifurcated consciousness" ("todelt bevissthet") som en annen forståelsesnøkkel til informantenes taushet rundt moderskapet. Anvendt mot mitt materiale, kan Smiths begrep peke på situasjonen blant kvinner som har erfaringer fra både den offentlige sfære, "the world of science" (Smith i Harding 1990 [1986]: 157) og fra kvinnearbeid/morsarbeid. Harding hevder at kvinne/mors-virksomheten mangler begreper innen vitenskapens og offentlighetens konseptuelle skjema, og dermed fremmedgjøres kvinnene fra opplevelsene knyttet til morsarbeidet.⁵⁵ På en liknende måte skriver Kristeva i *Stabat Mater* at den vestlige kulturen ennå bare har *jomfrudiskursen*, og ikke *moderskapet* som diskurs (Kristeva 1990, Fürst 1995: 91). Har informantene simpelthen ikke ord for erfaringen? Jeg stiller meg litt kritisk til det - disse kvinnene har da ordet i sin makt? Snakker deres "todelte bevissthet", fra den offentlige sfære vs. morsarbeidets sfære, to ulike språk? Kanskje var motstanden de uttrykte som gravide rettet mot *institusjonen* moderskap, mens deres *subjektive erfaring* av å være mor til et lite barn ikke framkaller larmende motstand? Gjør

⁵⁵ Nå skal det sies at Smith og Harding ser ut til å forutsette at kvinnene først har en tilknytning til hjemmesfæren, og at de senere får erfaringer fra en offentlig sfære.

simpelthen Oda og Sofies egne morserfaringer den tidligere uttrykte motstanden, gruingen og protesten til skamme? Dette er mulige innspill til den nye tausheten. Én åpenbar endring hos Oda og Sofie er deres omtale og praksis av *amming*, men så er de også mødre i det landet som ligger på "ammetoppen".

På "ammetoppen"

Nasjonalt kompetansesenter for amming ("Ammesenteret") ble offentlig åpnet i 1999 av WHO's daværende generalsekretær, Gro Harlem Brundtland. Ifølge ammesenterets nettsider er deres funksjon blant annet å "styrke samfunnsmessige forhold som muliggjør optimal amming", og deres uttalte agenda er å "gi råd og faglig støtte til helsetjenesten" ved å drive "forskningsbasert arbeid for å fremme amming".

⁵⁶ "Vi ligger på ammetoppen", sier leder for ammesenteret, Gro Nylander, i et intervju med Aftenposten⁵⁷, men ser ingen grunn til å "hvile på laurbærene": Målet er å få mødre til å amme barna lengst mulig, begrunnet med *ernæringsbaserte* argumenter om at dette er "det beste for barnet" og dessuten "det beste for mors helse".⁵⁸

Dessuten er det langt igjen til "helsemyndighetenes og WHO's mål om at alle barn skal fullammes ... hele første halvår, og deretter få morsmelk i tillegg til fast føde resten av første leveår, er oppnådd".⁵⁹ Ellingsæter problematiserer i artikkelen "De 'nye' mødrene og remoraliseringen av moderskapet" (2005) de tette båndene mellom WHO's målsettinger, Ammesenterets agenda, og senterets funksjon som rådgiver og støttespiller overfor helsepersonell/den enkelte helsestasjon ut fra deres rolle i den *institusjonaliserte* omsorgen for mor og barn:

⁵⁶ Fra Ammesenterets nettsider, se www.rikshospitalet.no (hentet 30.01.07). På nettsidene går det fram at 99 % av alle nyfødte i Norge får morsmelk, at 80 % ammes ved seks måneders alder, mens andelen ved ettårsalderen er på 36 %.

⁵⁷ Aftenposten nettavis 10.02.01: "Nye vekstkurver for verdens barn", se <http://tux1.aftenposten.no/nyheter/iriks/d191248.htm> (30.01.07)

⁵⁸ Fra ammesenterets nettsider, www.rikshospitalet.no (30.01.07)

⁵⁹ Intervju med Nylander, i Dagbladet nettavis 22.10. 2003: "Norske kvinner på ammetoppen", se <http://wap.dagbladet.no/dinside/2003/10/22/381613.html> (30.01.07).

Det som gir ammeanbefalingene en helt annen status enn andre kostholdsråd, er at de inngår i kunnskaps- og handlingsgrunnlaget for den institusjonaliserte omsorgen for mor og barn. Barselavdelinger og helsestasjoner over hele landet er forventet å iverksette den offisielle ammepolitikken, og det drives et aktivt informasjonsarbeid overfor helsepersonell (Ellingsæter 2005: 378).

Ammeopplæring fra den enkelte helsestasjon begynner mens jentene er gravide, gjennom kurs innbakt i svangerskapsomsorgen. "Iverksettingen" fortsetter på barselavdelinger, eksemplifisert med jordmoren som ville ha Sofie til å "love at [hun] bare skulle gi ham bryst", samtidig som andre på sykehuset gav gutten hennes mye tillegg på grunn av vansker med ammingen. Senere er amming og barnas ernæring et viktig tema i barselgruppene, både når gruppene treffes på helsestasjonen med helsesøster til stede, og når de er sammen på privat initiativ.

Skissen nedenfor beskriver en del av et kurs på en helsestasjon jeg var innom for å rekruttere gravide informanter.

En skisse: Kurs om amming på helsestasjonen

På helsestasjonen kommer jeg først inn i et fellesområde med en resepsjon, der mange bord er satt sammen som en øy i midten av rommet. På bordene ligger fargerike, blomstrete stellematter av skumgummi og plast som barna kan legges på for skifte bleie eller ta av og på klær. En dame i resepsjonen leder vei til kurset for de gravide damene gjennom en smal og buktende gang med kontorer på begge sider.

Kurset har vart i en og en halv time når jeg kommer. Rundt et avlangt stort bord sitter om lag ti gravide. Lokalet er ikke stort, det er sensommervarmt. Lyden av bildur utenfra, blomstrete gardiner i grønne og rosa sjatteringer beveger seg knapt foran åpne vinduer. I dag handler kurset om amming, og deltakerne har sett Gro Nylanders "Bryst er best". Ved bordenden står ei jordmor. En av kursdeltakerne spør hvor lenge jordmora anbefaler å amme. Før jordmora svarer, trekker en av de andre

damene fram et program på TV om ei som ammet jenta si til hun var 3 ½ år. "Det var litt for mye av det gode, synes jeg". Noen nikker, andre rister på hodet og stønner "æsj!". "Det blir sånne unger som aldri flytter hjemmefra", sier en med avsky i stemmen. En av deltakerne forteller om ei venninne som ammet, men at ungen ikke la nok på seg allikevel "fordi melka hennes ikke var næringsrik nok". Jordmor sier at hun ikke har hørt om noe liknende som det.

"Jeg kjenner ei som amma jenta si lenge, i hvert fall et par år, og de to har et helt unikt forhold", skyter en av de gravide kvinnene inn. Hun argumenterer for at denne moren klarte å "balansere" forholdet mellom avhengighet og selvstendig; at det å amme lenge ikke nødvendigvis betydde å få "uselvstendige" barn. Jordmor lytter, nikker. "Vi bruker å si at det er flott med hver dråpe morsmelk som babyen får", sier hun, og legger til at mødrene så fort blir eksperter på sitt eget barn at dette er opp til dem å vurdere.

Neste samling blir det mulighet til å se en film om fødsel. Jordmor forteller at filmen kan være en god forberedelse før man selv skal føde, men at det selvfølgelig er frivillig å se den. Noen av kvinnene skjærer grimaser til hverandre over bordet, noen ler litt. Noen sitter helt stille og ser ut i lufta foran seg. Flere ser slitne ut i ansiktet, de gjesper og rugger kroppen fra side til side, noen holder hendene bakpå korsryggen og strekker på ryggen. Et par av dem går på toalettet.

Amming - en ubestridt verdi?

Ammesenterets/WHOs agenda om å "fremme amming" ser ut til å nå fram til mine informanter, eksemplifisert med Oda og Sofie. På tross av Sofies utsagn som gravid, om "ammehelvete" og at hun ikke ville være "bare en pupp", vil hun nå amme "så lenge som mulig" både på grunn av allergier i familien og fordi det er "praktisk". Oda

betrakter ammingen som en "trygg havn" som roer datteren, og en "god deal", da det ikke er slik at melka "renner og renner". Men kunne disse informantene ha valgt annerledes, eller henger bilder av "den gode mor" unektelig sammen med morsmelk i landet på "ammetoppen"?

Spørsmålene har i det senere blitt problematisert fra flere hold. Diskusjoner mellom småbarnsmødre på nettsider⁶⁰ vitner i økende grad om at det er "lov" å gi opp amming dersom det ikke fungerer godt for moren selv. Magasinet "Foreldre og barn" tematiserer "ammepress" og "flasketabu" blant kvinner som av ulike grunner ikke ammer, både fra helsestasjoner og ute blant andre ammende.⁶¹ Også innen kjønnsforskning har flere bidragsytere i løpet av de siste årene problematisert innholdet i begrepet "barnets beste" som et (amme)argument som tilsynelatende ikke trenger noen nærmere begrunnelse (se for eksempel Ellingsæter 2005, Andenæs 1996, 2007). Ellingsæter kritiserer dessuten Ammesenteret og helsestasjonens tilnærming til det nye "ammeregimet" (Ellingsæter 2005: 378) fra 2001, med utvidelsen av "ammeplikten" fra fire til seks måneder. "Jeg lurte på det der, skjønner du", sier informanten Kathrine ettertenksomt. Hun fikk sitt første barn før 2001, og sitt andre etter, og hadde bitt seg merke i at helsestasjonen med barn nummer to anbefalte overgang til fast føde først når barnet var et halvt år. Hadde hun ikke begynt å gi førstemann grøt tidligere? Ellers diskuterte ikke informantene seksmånedersregelen i særlig grad, de førstegangsfødende lot til å tenke "det er slik det er". I barselgruppene blir helsestasjonens råd ofte omtalt som "de sier"; "*de sier* det er best at - ", "*de sier* at det ikke er bra - ".

"Noviser", kaller Fleisje de nybakte mødrene i møte med helsestasjoner, i sin hovedoppgave bygget på feltarbeid i en bydel i Oslo (Fleisje 2000). Inspirert av van

60 Se f eks www.babyforum.no/forum og www.dinbaby.com.

61 Se f eks Foreldre og Barn nr. 1, 2006: "Norske mødre sliter med ammepress", og nr. 3, 2006: "Nektes flaske fakta".

Gennep og Turner beskriver hun de førstegangsfødende i stor grad som usikre og prisgitt helsestasjonens råd og veiledning i en sårbar og "liminal" periode. Hennes beskrivelse passer inn i bildet Liv Emma Thorsen tegner av endringer i morsrollen i et mye lengre historisk perspektiv, der 1900-tallet kjennetegnes som det århundret der mødre ble "amatører som skulle samhandle med profesjonelle" (1993: 206-7). Blant mine informanter ble helsestasjonen som maktinstans oftest ikke utfordret, i tråd med antropologiske beskrivelser av en særpreget nordisk oppfatning om statsmaktens godsinnethet og "vennlighet" (Lien, Lidén og Vike 2001(red.): 23). Allikevel er det noen av mine informanter, som Kathrine⁶², som stiller spørsmålstegn ved helsestasjonens ammepolitikk og dermed tydeliggjør det dynamiske forholdet mellom "maktens hevdvunne og hegemoniske verdier ... og enkeltmenneskets anstrengelser for å skape mening i sitt eget liv" (Gullestad 1996: 13). Kathrine bestemmer seg til slutt for å begynne å gi dattera fast føde før helsesøsters anmodning om å vente til seksmånedersalderen: "Æsj, bare ikke si noe. Jeg trenger ikke fortelle det til *henne*". Latter og uttrykk jeg tolker som mistro sprer seg i gruppa når ryktene om at helsestasjonen inntil 2001 anbefalte mødrene å innføre fast føde når barna var *fire* måneder. *Det* har ikke helsestasjonen opplyst om, sier medlemmene i gruppa til hverandre.

"Ammeekspertene" har med ett fått flere stemmer med introduksjonen av et historisk perspektiv på amming, bare fra 2001. Uenighet mellom ekspertene ser ut til å øke proporsjonalt med mistilliten til "ekspertveldet" blant informantene på dette treffet, slik Gullestad forklarer folks synkende tillit til såkalte "ekspertuttalelser" ut fra ekspertenes økende spesialisering og dermed også økende interne uenighet. Følgen blir at *enkeltmennesket må stole på seg selv ved å være sin egen ekspert* (Gullestad 1996: 242). "Nylander har en kjempeviktig kunnskap og sloss for permisjonsordninger

⁶² Kathrine er ikke en av mine nøkkelinformanter, men er med i en barselgruppe jeg besøker mange ganger.

og andre viktige ting på 70-tallet, men ett sted går grensen... Alt hun sier blir sant!", utbryter Oda (på et annet treff). Hun er oppgitt over venninner som *leser* seg til alt de vet om moderskap. Hun beskriver en synkende tillit til bøker om moderskap, og tror på *samtaler* med sin egen mor og med helsestasjonen for å bli sin egen ekspert. I Johannes barselgruppe er det flere "egne eksperter", som med ulik ammepraksis allikevel ikke utfordrer hverandre eller diskuterer ulikhetene eksplisitt.

Johannes barselgruppe – tause ulikheter

Johanne er med i en "barselgruppe" som ikke er organisert ut fra helsestasjonen, men som består av venninner som har fått barn i løpet av en periode på omtrent ti måneder. Noen av damene kjenner hverandre godt fordi de har jobbet sammen, eller de bor nær hverandre, mens andre har kommet til underveis som venners venner. Slik er gruppa ganske løst sammensatt, med babyer fra fireukersalder til nærmere ett år. Antallet damer som kommer varierer fra tre-fire til ti-tolv, og de møtes om lag hver fjortende dag, på formiddagstid ulike ukedager.⁶³ Hvem som tok initiativ til at gruppa skulle samles, varierte. En i gruppa sendte sms til dem hun kjente best, som igjen sendte meldingen videre så alle til slutt fikk beskjed.

Flere ganger ruslet Johanne og jeg sammen mot kafeen. Ofte hadde hun gått hjemmefra, en tur som tok cirka 50 minutter, og dattera hadde sovna i vogna under skinnposen og ullteppet. Johanne fortalte at hun i tillegg til å gå mye på formiddagen, også hadde begynt å trene sammen med noen venninner. Treningen var lagt opp slik at de kunne ha med barna, som i starten av treningen lå på rekke langs den ene veggen. Om ungene ble utålmodige, tok mødrene dem opp og brukte dem som "vekker".

⁶³ På disse treffene hadde jeg ikke med min egen datter, som nå var i ettårsalderen. Noen ganger var det ei venninne eller mannen min som trillet henne, og på slutten av høsten var hun hos dagmamma noen dager i uka.

Framme ved kafeen utbryter en av Johannes venninner: "Å nei, kroken vår er opptatt!". Elisabeth, venninnen, parkerer vogna med gutten sin mellom andre vogner utenfor kafeen, går inn og skyver raskt flere bord sammen og samler stoler fra lokalet for å få nok til alle som kommer. "Besluttsom gjeng", tenker jeg, og plasserer meg på en bordende, med notatblokka på bordet foran meg. Det er høye stemmer, mange bevegelser, barn som løftes og flyttes på. Det er bare bryst, opptatte fang, grøtpulver, halvfulle middags- og fruktglass til barna, sølete smekker, kaffeglass og tallerkener.

Den vanskelige maten

Johanne forteller at "det går mye bedre nå". Jenta hennes gråter ikke så mye som hun gjorde til å begynne med, da "hang hun i puppen" på kveldene. Om Johanne gikk og pusset tenner, gråt dattera, og når hun gikk på do, gråt hun. Johanne opplevde det slitsomt, følte seg "låst", forteller hun. Hun spurte alle om råd, leste Gro Nylanders "Mamma for første gang" og strevde med å finne ut hva dattera ville. En annen venninne, Anne, som har med seg gutten sin på sju måneder, skyter inn at det særlig er dette med mat som er vanskelig. Moren hennes reagerer på at hun gir gutten "så mye, så ofte?". Johanne nikker. Noen ganger spiste jenta hennes fryktelig sakte, hevder hun, og brukte førti minutter på et måltid. "Da bare lå hun og kosespiste".

Damene diskuterer bøker om faste ammetider. "Bøkene er vel skrevet i god tro", sier Anne, men selv betrakter de det bare som en *veiledning*, i motsetning til deres egne mødre, som ifølge informantene så på ammetidene som en *lære*, hver tredje time skulle barna ha mat den gangen:

Noen bøker vil sikkert si at førti minutter er unormalt lang amming, mens mødrene [nå] sier at det er helt normalt. Er de sultne får de mat, mener nå jeg. Min gutt får mat når han spør om det, og han er veldig fornøyd.

Annes gutt krabber rundt bordet, finner ting på gulvet som han smaker på og spytter ut igjen. Det er lite gulvplass å krabbe på, og moren følger ham med blikket så han ikke skal sette seg fast under noe eller bli klemt om noen skyver på stolen sin. Når gutten kommer bort til morens stol, løfter hun ham opp på fanget og tilbyr ham pupp. I løpet av kafébesøket på en time og et kvarter teller jeg fem slike små amminger.

Hun gjør i stand et grøtmåltid ved å blande pulver og varmt vann, som hun får av ekspeditøren, i en kopp. På begynnelsen av måltidet holder hun gutten på fanget, men han vrenger seg bakover og blir vanskelig å holde fast. Anne plasserer ham etter noen minutter i en høy barnestol framfor seg. Hun gir ham en skje med grøt i hånda, og mens han spiser innholdet på skjea, snur han hodet til den ene og den andre siden og vrir seg bakover. "Det er verst det her med maten, vi bruker av og til en time. Jeg kan ikke ha mange avtaler da!", sier Anne oppgitt. Hun forteller at hun begynte å gi gutten grøt da han var fem måneder, og at hun begynte veldig forsiktig. Nå får han grøt to ganger om dagen, middagsmat og pupp morgen og kveld. I tillegg til amming hvert femtende minutt, funderer jeg.

Mødrene på treffet prater om smokker. Noen av ungene liker å suge på smokk, mens andre bare spytter den ut igjen. Noen av mødrene har prøvd mange forskjellige smokketyper uten å "lykkes". Johanne beskriver at ammingen går "bedre og bedre", men at det var krevende at dattera "hang i puppen" i begynnelsen; hun følte seg "låst", særlig fordi dattera "ikke tok smokk". En annen mor i Johanne og Annes barselgruppe, Silje, hevder at for henne er det ikke aktuelt å bli en "levende smokk". Jeg tolker kommentaren som en protest på Annes hyppige amminger, men jeg ser ingen åpen konflikt.

"Men hvordan håndterer dere det i barselgruppa, at dere gjør så forskjellige ting?", spør jeg Maria når hun forteller om ulike praksiser i barselgruppa si. "Blir det mange heftige diskusjoner?", spør jeg. Hun svarer.

Nei, vi gjør jo noen ting forskjellig, for eksempel det med amming. Men det er mer sånn stilltiende, unngåelse. "Det er greit at du mener det". I gruppa er det ett kolikkbarn, og så er det jeg og ei til som er enige om at det er bra at barn får en rytme ganske tidlig. Og så er det en som går og bærer mye, som gir babyen pupp veldig ofte.

Det virker som om Maria synes det er rart at jeg spør om hvordan gruppa håndterer ulikhetene, hvorfor skulle det bli noe problem? De er da ikke der for å krangle?

I løpet av feltarbeidet utfordrer ikke mødre med ulike ammepraksiser hverandres valg, de spør ikke om bakgrunnen for å velge den ene måten framfor den andre. Allikevel, forteller Siren, har hun hatt lyst til å hjelpe noen i sin gruppe, særlig de som ser ut til å "slite med amminga". Men hun kan ikke hjelpe, hevder hun; "ikke før de spør om hjelp, i hvert fall". Ulikhetene er tydelige, men er ikke et tema.

Denne dynamikken, at ulikhetene mellom deltakere i en gruppe "dysses ned" er ikke ukjent i antropologisk forskning fra Norden (se kapittel to). Blant annet argumenterer Gullestad (1989, 2001b) for at likhet ofte blir definert som *likeverd*, og da er det ikke langt unna å tenke at å "passe sammen" i stor grad betyr å være lik. I barselgruppene ser temaer som bryter med denne likheten ut til å være omgitt av taushet. Siljes kommentar om at hun slett ikke vil være en "levende smokk" er det nærmeste Johannes barselgruppe kommer en konflikt under min tilstedeværelse i gruppa, og til og med denne kommentaren kan forklares på andre måter enn som en åpenbar protest mot Annes ammepraksis. Det er *greit* at andre mener og gjør noe annet enn en selv, likhetene framheves. Et annet likhetsvalg handler om *hvor* informantene velger å treffes, som jeg skriver om nedenfor.

Mødre i det offentlige rom

Barselgruppene treffes på *kafeer* og *kaffebarer*, en fellesarena som også kan tolkes som et likhets-valg. Om de hadde møttes hjemme, ville forskjellene mellom dem trolig komme til syne på andre måter. Barnevognene og "vinterposene" er også, med små variasjoner, temmelig like; grå, svarte, beige, mørke blå, sportslige eller klassiske av kjente og anbefalte merker. Mødrene triller vogner rundt i gatene, parkerer utenfor kaffebarene, spør betjeningen om varmt vann til grøt og om mulighet for oppvarming av glass med ferdigmiddag. De ammer på kafé, ommøblerer kafélokalet, fyller det offentlige rom med mor-og-barn på måter tidligere mødre generasjoner sannsynligvis rister på hodet av. For denne "nye" mødre generasjonen ser det ut som *å være "hjemme" også er å være "ute"*. En diskusjon i Johannes gruppe tydeliggjør dette.

En av Johannes venninner spør hvor det har blitt av Helene, en felles venninne som også nylig har fått barn. "Hun har blitt helt isolert", svarer en i gruppa. "Hun sitter bare hjemme med den ungen", sier en. "Hun blir ikke med på noe lenger", sier en annen. Stemmene og uttrykkene forteller at denne morens måte å være mor på, ikke er særlig attraktiv for dem. Når jeg spør gruppa direkte hvorfor det er viktig for en ganske nybakt mor å "være med" på sosiale ting, svarer de at det er viktig at hun "tar vare på seg sjøl, at hun kommer ut blant folk." Det er ikke så viktig de første ukene, men etter noen måneder er det en forventning om at det ville være bra for moren å være med i gruppa, og på trening - slik at hun ikke skulle *sitte hjemme* alene med babyen, "isolert".

Hvordan de "nye" mødrene *gjør* moderskap i det offentlige rom blir en slags "front stage" (Goffman 1992 [1952]) utøvelse. Tabuet, slik det kommer fram i denne gruppa, blir å *bare være hjemme*. Beskrivelsen og avstandtagen ligner Oda og Sofies framstilling av å være "bare mamma" som noe foraktelig (kapittel fem). Moren må *ta vare på seg selv*, og dette innebærer at hun bør være med i utøvelsen av

moderskapet i offentligheten. Hun skal *gjøre morsrollen* sammen med de andre mødrene på kaffebaren. Denne diskursen trekker jeg inn igjen mot slutten av kapitlet, men først til Maria, som synes *grenser* er en god ting helt fra sønnen er ganske liten.

Maria: "Det får være grenser!"

Det var over to måneder siden jeg hadde vært hos Maria.⁶⁴ Jakob lå på et teppe på gulvet i stua da jeg kom inn. Maria utbrøt entusiastisk: "Han har blitt så stor, du kommer til å bli så overrasket!" Jeg opplevde henne som energisk, begeistret, og kjente at det smittet over på meg. Jeg satte meg på gulvet med Jakob, pratet med ham, han svarte tilbake, jeg strøk han over magen. Han hadde virkelig vokst i løpet av ukene som hadde gått siden sist. Nå var han 5 måneder ("på mandag i forrige uke"). Maria hadde bakt grovbrød og laget te, så vi satte oss i sofakroken med fulle kopper, og nybakte skiver.

De tre gangene jeg har truffet Maria hjemme hos henne, har hun fortalt at det går bedre og bedre med ammingen. I begynnelsen tok hver amming veldig lang tid, oppimot en time, men nå går det fortere, forteller Maria. Nå har de begynt med grøt, veldig gradvis, fordi Jakob begynte å våkne på natta. "Da ville sikkert noen si 'du må bare amme ham mer, kjør på', men jeg ammer allerede 6 ganger hver dag. Det får være grenser!", sier hun bestemt.

Allerede da Jakob var én måned gammel, fortalte Maria at hun og mannen har valgt å følge ei bok bygget på teorier og prinsipper kalt "Parent Directed Feeding", (PDF).⁶⁵ Maria forteller om boka og teorien:

⁶⁴ Jeg hadde med meg både min egen datter og hun jeg var dagmamma for, de sovnet i vogna på vei til Marias bosted og sov under hele samtalen.

⁶⁵ Boka heter "On Becoming Baby Wise" og er skrevet av amerikanerne Ezzo og Bucknam.

Teorien er en mellomting mellom at barnet styrer når det skal spise, selvregulering, og å la klokka bestemme når han skal spise, sånn som våre foreldre gjorde det... Rytmen i pdf skal være sove - spise - våken - sove. Så skal barnet finne søvnen selv, fra første dag... Det er viktig for meg med struktur, og jeg tror det er godt for barnet også. Man skal ikke gi det mat hver gang det gråter. Forfatterne av boka mener at det kan føre til blant annet trøstespising og overvekt senere i livet, så de trekker linjene ganske langt.

Boka problematiserer at barn som får bryst når de er for trøtte, sovner etter bare å ha spist lite grann, og "da får de bare den drikkemelka, og ikke den gode melka, og så våkner de kanskje etter en halv time og vil ha mat igjen", sier Maria.

Maria gir Jakob pupp mens hun snakker, og han sovner ved brystet. Hun vekker ham, og han spiser et par minutter til før han sovner igjen. Dette gjentar seg to ganger. Så lar hun ham sovne ved brystet. Etter noen minutter våkner han brått med et skrik. Maria reiser seg, holder ham inntil kroppen, hans mage mot hennes bryst. Hun går fram og tilbake over gulvet, bysser, stryker og småsnakker med ham med lys, lav stemme: "Neimen, hva er det lille venn? Er det magen? Har du vondt i magen? Uff da, var det så vondt?" "Jeg tror jeg prøver å skifte på ham litt", sier hun, henvendt til meg, stadig strykende over ryggen hans, fram og tilbake over stuegulvet. Jakob raper høyt, vi ler, og kroppen hans ser ut til å roe seg inntil hennes.

Valg av omsorgspraksis

Jeg tror man kan se det på to måter. Jeg tror at det å bli født er det som skal til for at barnet skal forstå. Det er meningen at vi skal ut, derfor vil jeg ikke "pakke deg inn" for liksom å late som om du fremdeles er i magen. Det motsatte blir da å gjøre overgangen veldig myk, å være mye inntil mors kropp, å bruke bæresele så barnet kjenner morens puls og lukten av pupp. Jeg er litt nysgjerrig på hvordan de tenker, de som velger å gjøre det slik. Det vet jeg ikke så mye om, men det er sikkert gode grunner for det óg (Maria).

Maria tegner et skille mellom ulike omsorgspraksiser. Innen PDF-metoden, som Maria og mannen har valgt å følge, er det viktig at barnet skal "finne søvnen selv" og at måltidene skal være faste og avgrensede, selv om også Maria går vekk fra prinsippene av og til, for eksempel ved at hun lar sønnen sovne ved brystet eller ammer med tettere intervaller enn teorien anbefaler. I tillegg er det viktig for Maria at det er *fødselen* som skal til for at barnet skal "forstå". Jeg tolker utsagnet i retning av at det hun snakker om, er at barnet ved fødselen blir atskilt fra moren: Det forstår at det er "seg selv". Maria tegner også et bilde av en annen omsorgspraksis, ganske ukjent for henne, men som hun møter med nysgjerrighet. Denne praksisen forsøker å "gjøre overgangen veldig myk" for barnet, karikert med å "pakke inn" barnet og dermed "late som om [barnet] fremdeles er i magen"⁶⁶. Denne sistnevnte omsorgspraksisen kan knyttes til en institusjonalisert bevegelse som har vokst i Norge de siste årene (medlemstall?). Bevegelsen oppstod i USA, hvor den går under navnet "Attachment Parenting" (AP). Ettersom den har fått feste i Norge har den fått navnet "Tilknytningsomsorg".

AP er et forsøk på å gjeninnføre en måte å se barn på/oppdra barn på som har forsvunnet fra vår moderne, vestlige verden. AP er et forsøk på å finne igjen de gode tingene fra gamle tiders barneoppdragelse, samtidig som man vil beholde det som er bra i vår moderne måte å leve på.⁶⁷

Prinsippene innen tilknytningsomsorg går ut på å legge til rette for en sterk tilknytning mellom foreldre og barn. Dette medfører at barnet skal bæres mye, at barn og foreldre gjerne deler seng ("samsoving"), og at barnet skal ammes "så ofte og lenge som det selv føler behov for". Foreldrene - eller *moren*, på grunn av vektleggingen av amming - bør ifølge AP også unngå separasjon fra barnet mens det er lite. Andre sentrale begreper i AP er "intuisjon" og "lytte"; man skal følge sin

⁶⁶ Dette kan beskrives med betegnelsen "det sosiale svangerskapet".

⁶⁷ Fra APs nettsider, www.ap-norge.com (9.11.06).

intuisjon og lytte til sitt barn og til seg selv (ibid.). Selv om AP vil "beholde det som er bra i vår moderne måte å leve på", vil bevegelsen også gjenfinne/gjenføre gode ting (diffust tidsfestet) "fra gamle tiders barneoppdragelse" som "har forsvunnet".

Av informantene i barselgruppene er det Annes ammepraksis som ligger tettest opp til tilknytningsomsorgens prinsipper.⁶⁸ Hun ammer barnet "så ofte og lenge som det selv føler behov for"; "Min gutt får mat når han spør om det, og han er veldig fornøyd". Maria vil gjerne finne ut hvordan de som velger å amme ofte og bære barnet mye "så barnet kjenner morens puls og lukten av pupp" tenker. Samtidig er hun skeptisk til at barnet skal få mat "hver gang det gråter", siden hun tror at dette kan føre til trøstespising og overvekt seinere i livet. "Det er viktig for meg med struktur, og jeg tror det er godt for barnet også", forteller Maria, og anvender dette i egen ammepraksis.

Amming - arbeid, ernæring og psykologi

Sofie holder fast på betegnelsen "ammehelvete" også etter fødselen; det *var* smertefullt og langtekkelig i begynnelsen. Samtidig er det de helsemessig positive sidene (for barnet) ved amming som vektlegges "på den andre siden", og hun omtaler seg selv som "en pupp" når hun sammenlikner *sitt* forhold til sønnen med kjærestens farsrolle. Som gravid nærmet Oda seg også amming med et kritisk blikk, men beskriver det som en "trygg havn" og en "bra deal" når dattera er to-tre måneder (s. 101). Jeg spør henne om amming igjen når dattera er sju måneder, og hun har begynt å få fast føde i tillegg til pupp. Når Oda ser tilbake, hvordan har hun opplevd det å være *tilgjengelig* for dattera i disse månedene? Oda svarer: "Det har hendt at jeg har lagt henne til puppen, og bare blitt så kvalm. Henrik har måttet hente vann til meg, og springe fram og tilbake. Så jeg har rett og slett blitt kvalm av og til." Og dette

⁶⁸ Anne var ikke en av mine hovedinformanter, så jeg hadde ikke anledning til å spørre henne om hun var direkte inspirert av prinsippene bak tilknytningsomsorg.

på tross av beskrivelser av at det er "tilfredsstillende" å kunne gi morsmelk. Hun og kjæresten har løst fordelingen av oppgaver i hjemmet etter at de ble foreldre ved at han tar klesvasken, og han handler og lager middag: "Han insisterte, *siden han ikke har pupper*". I deres forhold anerkjennes amming, med andre ord, som et *arbeid* som krever mye av moren. Oda undrer seg over at hun ikke har "kjøpt seg mer tid" til seg selv, for eksempel ved å kjøpe ferdigprodukter til dattera da hun begynte å spise fast føde. "Men jeg har så stor glede av å lage maten fra grunnen selv", ler Oda: "Jeg har blitt litt rar".

De ulike diskursene om foreldreskap som AP eller PDF ser ut til å leve side om side i landet på "ammetoppen". Representanter for begge "retningene" begrunner ammingen med vekt på *ernæringsaspektet*, for eksempel viser informanter i retning av både AP og PDF til allergier som en grunn først til å fullamme babyene i et halvt år, og siden til å gi dem morsmelk ved siden av fast føde. Denne ernæringsbaserte forklaringen bygger på en naturvitenskapelig, medisinsk forståelsesform, slik den blant annet kommer fram hos Nylander. På den annen side kan informantenes kvaler rundt amming, som Sofies behov for "avgrensethet" (slik hun så det "På kanten av moderskapet"), Odas kvalme ved å være tilgjengelig for babyen og Johannes beskrivelser av seg selv som "låst", forklares *psykologisk*. Amming handler derfor ikke bare om mors melk som ernæringsmessig vidunderkur, men også om psykologi; om nærhet og mødrenes relasjonell kompetanse.

Informanter jeg assosierer med både AP og PDF fullammer barna sine til rundt fem-seks-månedersalderen. Tilnærmingen til amming og morsrollen ser allikevel ut til å variere noe. Foreldre som praktiserer (grader av) tilknytningsomsorg, ser typisk ut til å beskrive mor og barn som i en symbiose, der morens kropp og grenser er "åpne" ved at barnet skal ammes så ofte og lenge "det selv føler behov for". Foreldre som er

mer inspirert i PDF retningen vektlegger struktur, rytme og morens "avgrensethet":
"rytmen skal være sove - spise - våken - sove" (Maria, se s 115).

Ulikhetene i forståelsen av mors "selv" skissert her, gjenfinnes i ulike psykoanalytiske modeller som beskriver forholdet mellom mor og barn på forskjellige måter. Jeg skal ikke gå grundig inn på disse modellene her, men bare skissere kort hvordan de kan relateres til ulike forståelser av mor og barn i mitt materiale.

Mor og barn. Psykoanalytiske innspill

Psykoanalytiske modeller beskriver fenomener og modeller på en abstrakt/teoretisk måte og kan muligens ikke anvendes direkte mot empiri, men med dette forbeholdet i hu vil jeg allikevel benytte meg av psykoanalyse for å få fram et analytisk poeng: På den ene siden kan mor og barn i barnets første halve leveår forstås som i en *sømløs symbiose* som etter de første månedene må brytes, for eksempel av far. Toril Moi⁶⁹ beskriver denne forståelsen slik:

First there is the original, blissful unity between mother and child. Then comes the inevitable separation which makes little boys lose touch with the maternal body forever, but luckily makes little girls more permeable, more open to merging with the world (Moi 1989: 190).

Moi knytter denne forståelsen til Nancy Chodorow og hennes arvtagere innen objektrelasjonsteorien, som med en *kulturelt fundert essensialisme* (ibid.: 191) forsøker å forklare jenters relasjonelle kompetanse vs. gutters sterkere autonomi og avgrensethet, på grunnlag av moren som den nærmeste for begge kjønn (se også kapittel tre).

Moi plasserer den innflytelsesrike amerikanske barnelegen og psykoanalytikeren D. W. Winnicott innen objektrelasjonsteorien. Filosofen og

⁶⁹ Sitatet er tatt noe ut av sin sammenheng, da det er klippet ut av en annen argumentasjonsrekke (se Moi 1989), men jeg anvender det for å få fram et analytisk poeng.

feministen Jane Flax trekker fram andre aspekter ved Winnicott, når hun vektlegger hans begreper om barnets psykologiske tilblivelse *som et produkt av sosiale relasjoner* (Flax 1990: 110). Winnicott ser for seg barnets "selv" i samspill med *den gode nok mor*, som psykiateren Finn Skårderud skriver det (2001: 74, Flax 1990: 18). Fram til barnet er ca. seks måneder, må moren gi barnet en oppimot "perfekt respons". Jane Flax vektlegger at dette må moren gjøre *uten å miste sin egen fornemmelse av separathet* (Flax 1990: 114). Hun må altså kunne lytte til barnet og stille barnets behov umiddelbart, og samtidig være i stand til å skille mellom sitt eget "selv" og barnets "selv". Barnet kan etter hvert krabbe og gå bort fra moren og komme tilbake igjen, og på denne måten øves på atskilthet og samspill uten noen absolutt brudd i mor-barnsymbiosen. Objektrelasjonsteorier der mor og barn er i symbiosens "blissfull unity", ser ut til å forutsette at det bare er barnets mor som kan være i denne symbiosen. Flax' framstilling av barnets tilblivelse i samspill med sine omgivelser ser ut til å åpne for at andre enn moren også kan være i samspill med barnet.

En "vestlig" personforståelse som forstår ethvert menneske som "prinsipielt løsrevet fra særegne og identitetsgivende fellesskap" (i Ravn 2004: 14-5) vil kunne plasseres som en motsats til symbiose-modellen. Antropologen Malin Noem Ravn undersøker i sin doktoravhandling blant annet hvordan endringer i "konseptualisering av den fremvoksende fosterkroppen ... kan betegnes som en økende 'personifisering' av fosteret" (ibid.: 6). Hun diskuterer om teknologiske virkemidler, som det å høre fosterets hjertelyd og ultralydundersøkelse, er med på å framstille også fosteret som et selvstendig "individ".

Kort sagt kan de skisserte forståelsene sies å beskrive relasjonen mellom mor og barn på tre ulike måter: for det første som en *symbiose*, for det andre som et *samspill* mellom barnet og omgivelsene, og for det tredje kan forholdet mellom mor og barn beskrives som et møte mellom to "egne" og adskilte individer.

Ved første øyekast kommer likheter til syne mellom symbiose-tenkningen og AP, på bakgrunn av AP-bevegelsens motstand mot adskillelse og brudd mellom barnet og foreldrene (moren). Likeledes kan PDF-teoriene sies å ha likheter med psykoanalytiske modeller som vektlegger barnets separathet, blant annet ved at barnet skal ligge i egen seng og finne søvnen selv (ikke ammes i søvn). Samtidig bygger AP på at barnet allerede som liten baby *har sin egen "stemme" som foreldrene må lytte til*. Ved at barnet tillegges denne *agens* får det stor makt som et atskilt "individ" i relasjonen. Dermed spiller AP paradoksalt nok både på metaforer om tilknytning/symbiose *og* barnets separathet. På samme måte kommer paradokser i PDF til syne, da det i selve betegnelsen ligger at det er *foreldrene som lærer barnet* dets vaner, for eksempel når det skal våkne og når det skal spise. Slik framstilles barnet i PDF både som atskilt individ *og* uten en egen stemme/bestemmelsesrett. Kan hende pendler de fleste av informantenes omsorgspraksiser et sted mellom disse ytterpunktene, slik for eksempel Johanne peker på at hun ser på boklige råd som en *veiledning* og ikke en lære, og slik Maria i praksis går vekk fra teoretiske prinsipper og blir mer pragmatisk i situasjoner når hun anser det som det mest praktiske. Ellingsæter (2005) hevder imidlertid at det nye "ammeregimet" fører til en omsorgspraksis som går ut over barnets forhold til far, for trenger barnet mest grunnleggende *pupp* eller *pappa*?

Barnets beste?

Ellingsæter (2005) poengterer at det økte fokuset på morsmelk i Norge er på kollisjonskurs med politiske tiltak for likestilling mellom foreldrene. Hun kritiserer en diskurs som bygger på at det et barn trenger aller mest - er *melk*, og bare *mors* melk. I et historisk perspektiv beskriver hun moderskapet som "tiltagende grenseløst" (ibid.: 382). Ellingsæters kritikk av denne "barnets beste"-diskursen forstår jeg ut fra at den

ikke ser ut til å ta hensyn til mors "selv", til hennes eventuelle behov for "avgrensethet" overfor barnet. Å være en god mor, hevder Ellingsæter, er i en norsk kontekst knyttet til melk, og ammepraksisene "overvåkes" (ibid.: 382) i foucaultisk forstand av profesjonelt helsepersonell.

Som en nyansering av Ellingsæters kritikk av det nye "ammeregimet", har jeg i kapitlet introdusert ulike tilnærminger til amming, som *arbeid*, *ernæring* og med et *psykologisk* og *relasjonelt* aspekt.

I forbindelse med det psykologiske aspektet, og nå snakker jeg ikke bare om amming, ser jeg de "nye" mødrene i en særegen stilling. Kanskje vil Chodorow ved hjelp av objektrelasjonsteorien argumentere for at jentene i kraft av sin relasjonelle kompetanse allikevel *har alt som skal til* for å favne det lille barnet; moderskapet forstås da som en forlengelse eller "fullbyrdelse" av en kompetanse jentene allerede har. Bjerrum Nielsen og Rudberg (1993) spør om de "nye" jentene har fått en større grad av autonomi enn de foregående generasjonene, og ved forfatterens betegnelse om ekteskap og moderskap som "virkelighetens mur" (ibid.: 139), synes de å forstå moderskapserfaringen *som et brudd* med jentenes økte autonomi. I min lesning av disse forfatterne, hevder de at den "nye" jentegenerasjonen ikke har mindre relasjonell kompetanse, men at kompetansen utøves i venninnefellesskap mer enn i forhold til (mann og) barn. Deres relasjonelle kompetanse ser ut til å utøves *mellom jevnbyrdige*. Er dette en annen kompetanse enn den som favner et barn?

Mine informanter hevder at de selv ikke har noen erfaring med barn; de har levd "babyfritt" i mange år og har, sier de, ikke lengtet etter å bli mødre. Nå er de mødre, og det er selvalgt. I et historisk perspektiv er de *veldig* mødre i barnets første år; det er deres fulltidsgeskjeft. Ellingsæter (2005) peker på en samfunnsutvikling der barn mer og mer oppfattes som *ikon*. Jeg stiller spørsmål ved om praksiser som vektlegger barnets stemme/bestemmelse dermed også *"løfter" barnet til morens*

jevnbyrdige? Dette ville være en måte å beskrive hvordan "nye" mødre bruker sin relasjonelle kompetanse i moderskapet: Barnet blir et ikon, får makt, forstås som "stort", og dermed blir det også et jevnbyrdig "individ" i samspill med sin mor. Barnets beste?

Ernæringsaspektet er framtrædende i en norsk diskurs om amming. WHO/Ammesenteret og helsestasjonene bruker argumenter om de helsemessige fordelene ammingen gir barnet, slik jordmora på helsestasjonen uttrykte at "det er flott med hver dråpe morsmelk som babyen får". De ernæringsbaserte argumentene framstår som forskningsbaserte og udiskutable, og synes å ha nådd inn til informantene, slik Sofie sier at hun vil amme "så lenge som mulig", begrunnet med at det er mye allergi i både hennes og barnefarens familie. Denne ammediskursen vektlegger mors rolle i kraft av at det er hun som har "råvaren".

En siste tilnærming til amming kan være å vektlegge *arbeidsaspektet* ved selve aktiviteten. Odas fortelling om kjæresten som insisterte på å ha enerett på handling, matlaging og klesvask, vitner om en kreativ arbeidsfordeling i mellom mor og far. Om moren ammet, så skulle sannelig han også ha sine eksklusive arbeidsoppgaver! Om amming forstås som mors *arbeid* (Fürst 1995) vekker det dessuten min medfølelse for Johannes venninne, Helene, som ikke var "ute" blant venninnene og *gjorde* moderskapet i det offentlige rom. Kanskje var det nok arbeid bare å "få det til" på hjemmebane? Eller så ammet hun slett ikke? Det ville i så fall være et valg eller en løsning som trolig ville utfordre barselgruppens hang til konformitet og likhetstankegang.

En historisk tilnærming til moderskapet legger for dagen både endring og kontinuitet. Bevegelser som ser "nye" ut, eksemplifisert med AP og PDF, ser ut til å være pendelbevegelser som slekter på tidligere rørelser, slik for eksempel PDF har store likhetstrekk med 50- og 60-tallets vekt på rutiner og klokkestyrt mating. AP kan

forstås som en motreaksjon på en slik rytme-ideologi, og likner slik på 70-tallets (i utgangspunktet) "frigjørende" relasjonelle holdning til barn og amming som "selvregulering".

I diskusjonen av (det norske) moderskapet, synes jeg å skimte noen *paradokser*. For meg kan det se ut som om moderskapet beveger seg innenfor og mellom ulike forståelsesformer av hva en *mor* er, hva en *kvinne* er, og hva en *person* er. *Personen*, i en sosialdemokratisk forståelse, synes å vektlegge *arbeideren*, den produktive bidragsyteren i det offentlige samfunn. Og det er gjennom "arbeidslinja" *kvinnertjener* opp rettigheter, for eksempel til fødselspenger og permisjonstid, slik Brandt, Bungum og Kvande (red., 2005) peker på. Det er den samme "linja" i politikken som ser ut til å kjempe mest iherdig for utbygging av barnehage til barn ned i ettårsalderen; mor skal ut i jobb igjen. Det offentlige, med vekt på ekspertkunnskap og pedagogikk, har i løpet av 1900-tallet tatt sin (?) økende del av ansvaret for barna (Blom 2004). For å stille paradokset på spissen; er en mor med Kristevas begreper "*alltid märkt*" - i kraft av sin relasjon til barnet, eller er hun fulltidsmor / *barnets første leveår* for så å bli "vanlig" igjen i arbeidet utenfor hjemmet, mens barnet tas hånd om av eksperter? Hva er barnets beste?

Kanskje er det ut fra denne sammenhengen Attachment Parenting, vokser i Norge, som en *motreaksjon* til et økende barne-ekspertvelde (Blom 2004)? Kan hende er bevegelsens vektlegging av tilknytningen mellom foreldre og barn en protest mot at pendelen er gått for langt i 1900-tallets endring av foreldrerollen, der mor og far blir "amatører" (ibid.) i samspill med "profesjonelle"? Tilknytningsomsorgen viser til tid, nærhet, sterke bånd, kroppskontakt og amming som gode verktøy i relasjonen mellom foreldre og barn. Slik jeg ser det, blir "prisen" at den kjønnsnøytrale betegnelsen "foreldre" med stor sannsynlighet henviser til *mor*.

Kapittel 8. "NYE" MØDRE?

Oppsummering og konklusjoner

For å svare på oppgavens hovedproblemstilling, *hvordan kommer ulike diskurser om moderskap og kvinnelighet til syne ved de "nye" mødrenes inngang til foreldreskapet, i en norsk urban kontekst*, har jeg benyttet teorier fra ulike tidsepoker og fagtradisjoner. Ved å anvende en av oppgavens grunnmetaforer på teoriene, vil jeg si at forholdet mellom teoriene er preget av *usamtidighet* (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1993). Teoriene er utviklet under ulike forhold, med forskjellige agendaer og hensikter, ut fra ulike *historiske situasjoner*. Nedenfor vil jeg gå nærmere inn på hvorvidt bruken av teorier som er "født" under andre forhold virker objektiviserende eller frigjørende for analysen, men først vil jeg oppsummere oppgavens hovedfunn.

Et historisk perspektiv er framtrædende i diskusjonen av oppgavens første delproblemstilling, som i et generasjonsperspektiv spør *hvordan de "nye" mødrene står overfor særegne utfordringer i møtet med moderskapet, og hvordan disse kvinnenes uttrykte motstand til moderskapet kan forklares*. Spørsmålet ble diskutert mest eksplisitt⁷⁰ i kapittel fem, "På kanten av moderskapet". Kapitlet tok utgangspunkt i de gravide informantene Oda og Sofie, og deres tilnærming til moderskapet.

I kapitlet viste jeg hvordan informantene på terskelen til moderskapet forbinder det å *ha et liv* mer med en "offentlig" sfære enn en "hjemlig". Sett i et historisk perspektiv er dette noe nytt, i hvert fall sett i forhold til "den hjemmeværende husmorens storhetstid" på 1950- og 60-tallet (Ellingsæter 2005), som tidsmessig sammenfaller med informantenes mødre/bestemødre. I kapitlet drøftet jeg også hvordan informantene tok avstand fra at *barnet skulle utgjøre hele livet*, og dette

⁷⁰ Som nevnt innledningsvis er det ikke vanntette skott mellom delproblemstillingene, da jeg har lagt vekt på å følge informantene tett i ulike situasjoner i stedet for kun å følge fenomenene løsrevet fra konteksten.

relaterte jeg til informantenes *erhvervede klassetilhørighet* i en "nyere" akademisk middelklasse. På den måten kan informantenes uttrykte motstand til "venninnere" og egne mødres måte å være mor på (der barnet utgjorde hele morens liv), være et uttrykk for klasserelatert avstandtagen, der middelklassen markerer distanse til arbeiderklassen. Dette diskuterte jeg opp mot en nordisk portvaktsdiskusjon om en *tilsynelatende klasseløshet* i Skandinavia.

I kapittel fem anvendte jeg noen antropologiske 70-tallsklassikere som på dikotomisk vis beskriver mannlighet og kvinnelighet/moderskap som eksempelvis natur vs. kultur, offentlig sfære vs. hjemlig sfære og stumhet vs. artikulasjon. Disse dikotomiske framstillingene anvendte jeg i diskusjonen av informantenes framstilling av svangerskap og barseltid som *tap av kontroll, og som et møte med "naturen" og det "private"*. Til tross for at det historisk sett har blitt enklere å kombinere moderskap og yrkesaktivitet (barnehage, likestillingstiltak), diskuterte jeg også en informants (Oda) frykt for at moderskapserfaringene skulle "besmitte" offentligheten når hun skulle tilbake i jobb og at hennes moderskapserfaringer slik kan betegnes som "stumme". I motsetning til Oda og Sofies "kulturerte" tilnærming til moderskapet, kan Gro Nylanders naturvitenskapelige og "biologiserende" stemme om moderskapet forstås som *larmende*, i betydningen synlig, tydelig, høylytt, og ikke *stum*. Nylander representerer en form for norsk "natur" som disse informantene som gravide tar avstand til, for eksempel når de vektlegger sin egen *uavhengighet* i forhold til barnet som skal komme, og når de som gravide omtaler amming som et "helvete". Motstanden Oda og Sofie uttrykker overfor moderskapet kan dermed forklares både ut fra deres *klassetilhørighet* og ut fra norske moderskapsdiskurser som anvender naturvitenskapelige og (for informantene) *fremmedgjørende beskrivelser* av moderskapet som "naturlig" og "hjemlig". Disse beskrivelsene kommer på kollisjonskurs med de "nye" sosiale og kulturelle mulighetene unge norske kvinner

står ovenfor med deltakelse i "kulturen" og "offentligheten", der *kontroll* er en betydningsfull verdi. Men vil svangerskapet og et barn nødvendigvis medføre tap av kontroll? Dette var et tema jeg tok med inn i kapittel seks.

I oppgavens andre delproblemstilling spurte jeg *hvordan moderskapet kan beskrives som en "ny" (subjektiv, psykologisk, kognitiv) erfaring i informantenes eget livsløp, på bakgrunn av at de er førstegangsfødende. Hvordan tolket informantene moderskapserfaringen sett i forhold til sitt eget "selv" og den gravide kroppen? Og hvordan kan ulike "vestlige" personforståelser sies å bli utfordret av moderskapet?* Disse spørsmålene ble hovedsakelig diskutert i kapittel seks, "Redusert til en mage". I diskusjonen rundt kvinnes forhandling av den gravide kroppen og "selvet", omtalte noen informanter (Johanne, Susanne) sin opplevelse av å bli *objektivisert*. Jeg diskuterte hvordan den voksende kroppen *blir sett av andres blikk*, og hvordan en informant (Siren) også opplevde at andre så henne som om hun, i kraft av svangerskapet, hadde en annen personlighet enn tidligere. Noen informanter artikulerte en ambivalent og *tvetydig* forståelse av seg selv/kroppen (Maria, Siren); de opplevde seg som seg selv - og ikke seg selv, den gravide kroppen som sin egen - og ikke sin egen, og moderskapserfaringen svingte mellom angst og glede. Jeg ga her eksempler på hvordan den gravide kroppen blant enkelte ble tolket som "ustyrlig" og forsøkt holdt innen "kontrollerte former" (Johanne), mens andre tolket den gravide kroppen som en ny mulighet for å "komme i form" ved å leve "sunt" (Susanne) eller som en ny form for kroppslig komfortabelhet (Jone). Slik ble den gravide kroppen forstått henholdsvis som en forlengelse eller et brudd/"pause" fra idealer om en *slank kvinnekropp*. I kapitlet diskuterte jeg også ulike personforståelser, kort sagt ved å framstille modeller av en person som henholdsvis et *avgrenset individ* eller en *sosial, relasjonell person*. Til tross av at jeg ventet å finne en *postmoderne* og "fragmentert" selvforståelse blant informantene (slik blant andre Helene Brembeck i en liknende

svensk undersøkelse fant det blant sine informanter, (Brembeck 1998)), så mine informanternes selvforståelse ut til passe bedre overens med *moderne* forståelser av selvet. Dette konkluderte jeg på grunnlag av informantenes uttrykk for at de fryktet å *miste seg selv* (Siren), at de ønsket å *bli "seg selv" igjen* (Siren, Johanne) og at de gjerne ville *få tilbake den "gamle" kroppen* (Siren, Johanne), som ble forstått som mer "seg selv" enn den "nye" åpne/åpnede morskroppen. Det ser med andre ord ut som om ulike "vestlige" og "ikke-vestlige", "moderne" og "postmoderne", "avgrensede" og "åpne" person- og kroppsforståelser lever side om side i informantenes livsverden.

Diskusjonene rundt morskroppens åpenhet og ulike personforståelser tok jeg med videre i oppgavens sjuende kapittel, "På den andre siden". Kapitlet belyste oppgavens tredje delproblemstilling, om den nye hverdagen som barselkvinner og småbarnsmødre og *hvordan ulike diskurser om "den gode mor" gjenfinnes i de "nye" mødrenes møter med moderskapet. På hvilke måter framstår og begrunnes enkelte diskurser i denne sammenhengen som mer normative og hegemoniske enn andre?* I kapitlet viste jeg hvordan moderskap i en norsk kontekst i økende grad knyttes til *melk, mors melk*, og jeg diskuterte hvordan diskurser om melk som "barnets beste" synes vanskelig å utfordre. Selv om (stort sett) alle informantene fullammet barna sine til de var fem og seks måneder gamle, kom det til syne ulike begrunnelser for ammepraksisene, som jeg knyttet til de institusjonaliserte bevegelsene *Tilknytningsomsorg, AP*, (Anne) og *Foreldrestyrt mating, PDF*, (Maria). Jeg viste at ulikhetene i disse bevegelsene kan knyttes til ulike forståelser av mors "selv" i barnets første seks måneder, enten som i en symbiose med barnet; åpen, grenseløs og alltid tilgjengelig (med melk), eller som i samspill med barnet; atskilt, avgrenset og med rutine- og klokkestyrt mating. De ulike omsorgspraksisene synes også å bringe med seg ulike syn på hva et barn er. AP synes paradoksalt nok å samtidig vektlegge symbiosen mellom mor og barn (ved ikke-bruddet, melken, bæringen, samsovingen)

og barnets ikon-aktige individstatus, da lytting til barnet er en sentral verdi; barnet skal lære foreldrene. På like paradoksalt vis kan barnet innen PDF-teorier både forstås som avgrenset og individuelt med et eget "selv" og som avmektig, da det er *barnets mor og far som skal lære barnet* dets behov og rytme.

I kapitlet diskuterte jeg også hvordan barselgruppene forholdt seg tause til ulikheter i ammepraksiser, og at ulikhetene ikke førte til noen diskusjon eller konfrontasjon mellom mødrene. Dette relaterte jeg til diskusjonen av likhet (og konfliktunngåelse) som nordisk portvaksbegrep. Dette portvaksbegrepet diskuterte jeg også i forhold til *barselgruppenes "nye" offentlige karakter*, med sitt synlige nærvær på kaffebarer og kafeer. Her pekte jeg på barselkvinnenes forventning om at moderskap ikke var noe som skulle utøves "isolert" og på "hjemmebane", men at det ble forventet at de "nye" mødrene skulle være med "ut", på kafeen eller på trening for å "ta vare på seg selv". Paradokser i dette kapitlet handlet dermed blant annet om "krav" til amming/symbiose vs. "krav" til utøvelse av moderskapet "front stage" (Goffman 1992 [1959]).

På bakgrunn av de oppsummerte funnene vil jeg konkluderende si at ulike diskurser om kvinnelighet og moderskap kommer til syne ved "nye" mødres inngang til foreldreskapet på flere måter. De "nye" mødrene i mitt materiale får barn på et senere tidspunkt enn de foregående generasjonene. Reproduksjonen kan kontrolleres i den grad at kvinnene får barn "når det passer", når alt annet er "på plass"; utdannelsen, karrieren, bostedet og et stabilt parforhold. De "nye" mødrene har rett til ett års betalt fødselspermisjon fra arbeidslivet, og mine informanter benytter seg stort sett av denne rettigheten. Til forskjell fra tidligere generasjoner synes denne "nye" kvinnegenerasjonen å ha sitt "selv" i større grad forankret i en "offentlig" sfære enn i en "hjemlig". Svangerskaps- og barselerfaringene beskrives følgelig av mange av

mine informanter som et "brudd" (natur, tap av kontroll, hjemlig sfære) i eget livsløp, og som en unntakstilstand før de igjen skal bli "vanlige" og "seg selv" igjen (kultur, kontroll, offentlighet). Mine informanter kritiserer mødre som *blir* i den hjemlige sfæren, og som *barnet blir alt for*, noe som kan relateres både til informantenes *klassetilhørighet* og/eller deres diskurs om at moderskapet også bør utspilles i det offentlige rom.

Paradoksene trer spesielt tydelig fram i en liminalfase, i *overgangen* til moderskapet, på den bakgrunn at informantene ikke har noen tidligere erfaring med små barn; "Jeg har aldri holdt en baby, jeg", sier Siren som høygravid. Bare uker senere går hun og de andre informantene inn i en tett relasjon med babyen, de leser om moderskap og orienterer seg om hva som er "rett" å gjøre. De ammer til barnet er ett år og mer. De "nye" mødrene later til å håndtere ulike personforståelser i et beggdelers-perspektiv; den avgrensede, autonome *og* den åpne, grenseløse. Så vil teoretikere og fagtradisjoner være uenige om moderskapserfaringer er noe genuint annerledes enn andre livserfaringer. Hadde feltarbeidet vart lenger og jeg hadde fulgt informantene tilbake til jobbsfæren, kunne oppgaven i større grad diskutert hvilken eventuell kompetanse de "nye" mødrene ville mene å ha med seg videre fra moderskapserfaringene.⁷¹

Virker analysen objektiverende eller frigjørende?

Det er den norske sosiologen Katrine Fangen som stiller spørsmålet i overskriften (Fangen 2004: 188). Jeg vil først diskutere muligheten for at anvendelsen av teorier utviklet under andre kulturelle og historiske forhold kan virke objektiverende og dermed *fremmedgjørende*. Til slutt vil jeg plassere den "nye" mødregenerasjonen i en større sammenheng, men også det med fare for å virke objektiverende.

⁷¹ se f.eks. Harding 1990 [1986].

Forgangne eller aktuelle teorier?

Noen av antropologiens klareste formulerte bilder av kvinnelighet og moderskap vokste fram i 70-åras "kvinnesaksalder". Noen av de mest kjente bidragene, som Ortners metafor om kvinnelighet og mannlighet som analogt til natur og kultur (1974), Rosaldos beskrivelser av de atskilte "offentlige" og "private" sfærer (1974) og Chodorows "objektrelasjonsteori" (1974), synes alle å sette "kvinnelighet" i en så nær forbindelse med "moderskap" at innholdet *i de to begrepene synes sammenfallende*. I Chodorows analyse, forklares henholdsvis *gutters autonomi* og *jenters relasjonelle evner* med at det er moren som er barnas første omgivelser; gutten skyves ned fra *mors* fang og oppøves i adskillelse, mens jenta blir i morens nærhet og øves slik i likhet og relasjonell kompetanse. Rosaldos beskrivelser av en hjemlig og en offentlig sfære bygger på at kvinner og barn ser ut til å bli plassert i den ene sfæren, og menn i den andre.⁷² Og Ortners metafor om kvinnelighet som *ansett som nær "natur"* tar utgangspunkt både i kvinnens fysiologi, hennes sosiale rolle og hennes hang til å befatte seg med det konkrete - *som potensiell mor*. Disse teoriene bruker moderskapet som en forklaring på kvinners underordning; *en kvinne er en mor*. Teoriene, eller metaforene, er beskrivelser av spesifikke, sterkt arbeidsdelte samfunn. Jeg spør meg om det i bruken av disse teoriene tas høyde for at de er beskrivende, og ikke normative? Kvinnene er på en beskrivende måte *ansett som*-de *er ikke* (ifølge Ortner 1974) nærmere naturen, i en normativ forståelse.

Forbindelsen og likhetstegnet mellom en *kvinne* og en *mor* er så godt som fraværende i senere akademiske arbeider, for eksempel inneholder Toril Mois *Hva er*

72 Kritikken av Rosaldos skille mellom en "husholdssfære" og en "offentlig sfære" handler om flere ting. En svakhet i hennes analyse kan være at empirien hun bygger resonnementet sitt på, kan hende bare har likhet på overflaten og dermed at det som betegnes som asymmetri mellom kjønnene bare er tilsynelatende. En annen kritikk går ut på at Rosaldo legger til grunn en implisitt forestilling om at sosiale felt som omslutter eller innkapsler andre, også framstår som overordnet. Endelig kan det innvendes mot Rosaldos analyse at begrepene "public" og "domestic" på en etnosentrisk måte gjenspeiler en vestlig måte å tenke på (Melhuus et al 1992, Seymour-Smith 1986: 289).

en kvinne (1998) én eneste referanse til "mor" i oppslagsordlista, og dén omhandler Beauvoirs beskrivelse av moderskapet. *Med prevensjon "fristilles"*⁷³ *det heterofile samleiet fra moderskapet/foreldreskapet*. Informantenes omtale av kontroll med reproduksjonen som en selvfølge - finner jeg interessant nettopp fordi det i et historisk perspektiv *ikke* er en selvfølge, men en endret betingelse for moderskapet (se f eks Blom 1976, Ekerwald 1993).

Noen *nyere* teorier synes også å bygge på et aksiom om asymmetri mellom kjønnene. Jeg forstår Bjerrum Nielsen og Monica Rudbergs avsluttende kommentarer i *Halløj tykke* (1993) på denne måten. Her beskriver de hvilke utfordringer de "nye" jentene står overfor, og spør hvor *usamtidigheten* kommer til å stå sterkest i denne generasjonen? Forfatterne tror disse jentene kommer til å oppleve en usamtidighet mellom på den ene siden sin egen opplevelse av at de "kan alt" og at kjønn dermed ikke er noen begrensning for dem (de ser på seg selv som *individer*, ikke kjønn), og på den andre siden at jentene går et sjokk i møte når de *"renner inn i virkelighetens mur"* (ibid.: 139). "Muren" er her relatert til moderskap, ekteskap og familieliv. Når Bjerrum Nielsen og Rudberg omtaler denne "muren" (eventuelt "veggen", taket, kjønnsmakten, asymmetrien) som en statisk og uforanderlig størrelse, forstår jeg det slik at de *motsier sin egen dynamiske analyse* av usamtidigheter som forandringens dialektikk. Argumentasjonen blir *tautologisk* når de har som både utgangspunkt og framtidsspådom at "nye" jentegenerasjoner møter "virkelighetens mur" - uansett. Beskrivelser av fortiden brukes slik som framtidens norm. På denne måten kan teorier som er utviklet under andre forhold virke fremmedgjørende, om teoriens beskrivelser av "virkeligheten" ikke lenger synes å stemme. Samtidig vil en teori som ikke har noe begrep om en "mur" kunne forstås som historieløs, forenklet. Dette

73 Ulike prevensjonsmidler oppgir ulik grad av "sikkerhet", derfor er graden av "fristilling" tilsvarende variabel.

dreier seg kan hende om så store spørsmål som en diskusjon om patriarkatet har mistet sin makt, eller om "muren" alltid finnes, med skiftende ansikt og nye uttrykk.

Et annet grep som kan virke fremmedgjørende, er å anvende *etiske begreper* i analysen, for eksempel slik jeg i oppgaven har brukt begrepet "middelklasse", til tross for at informantene ikke eksplisitt uttalte seg om klassetilhørighet. Mitt mål med dette er allikevel at det skal virke "frigjørende" å sette informantenes møter med moderskapet inn i en større sammenheng, og dermed øke analysens forklaringspotensial.

Typisk norsk å være god - om "flinke piker"

Det var daværende statsminister Gro Harlem Brundtland, etter det for Norges vedkommende svært vellykkede Albertville-OL i 1992, som uttalte at "det er typisk norsk å være god".⁷⁴ Det er et faktum at den "nye" norske kvinnegenerasjonen er "god"⁷⁵, i betydningen at de er "flinke piker". Til den kjensgjerningen hører det med noen omkostninger.

Mine informanter karakteriserer seg selv som "ressurssterke", flinke. I boka *Uro* (2001 [1998]) beskriver Finn Skårderud *de flinke barna*. Jeg er enig med Skårderud i at man ikke bør gjøre et problem av hva som faktisk ser ut til å fungere godt, men at det heller ikke nødvendigvis er fullt samsvar mellom at "de som har lykket, har *talenter* og *blir rost* for sine prestasjoner, [også] har en sterk og stabil *selvfølelse*" (ibid.: 54, min kursivering).

De "nye" mødrene i en "ny" middelklasse har kontroll på reproduksjonen, og på tross av at "selvet" og kroppen utsettes for kaos i graviditet og barseltid, ser mange ut til å komme inn i "kontrollerte former" etter noen måneder. Denne generasjonen lever med vissheten av at prosjektet "meg selv" er et hvert menneskes eget ansvar

⁷⁴ Se f.eks. <http://folk.uio.no/geirthe/Utenforlandet.html>.

⁷⁵ Norske kvinner er "gode" idet de er på både "sysselsettingstoppen" og "ammestoppen".

(Bjerrum Nielsen og Rudberg 1993). Jentene i dette samfunnssjiktet (ikke mine informanter spesifikt, men kategorien generelt) ser ut til å leve *kontrollert, men statistisk farlig*, blant annet med en økning i *spiseforstyrrelser* (ibid.) Fra en av NOVAs nye undersøkelser går det også fram at *tilfredsheten med kroppen blant unge jenter har minsket*.⁷⁶ En økning i *utbrenthet* spores også i de flinke jentene: "Et økende antall unge, og da særlig kvinner, *blir syke av egne prestasjonskrav*. De vil klare alt, helt til det sier stopp".⁷⁷

Jentene i den "nyere" middelklasse er flinke, de vil klare alt. Så vil historien vise hvordan de "nye" mødrene med sine blikk former den kommende generasjonen.

⁷⁶ Data bygger på NOVA undersøkelse "Ung i Norge", se www.nova.no.

⁷⁷ Dagbladet 2. februar 2007

Epilog. Mamma.

Mange av informantene forteller om et endret forhold til sin egen mamma fra gjennom svangerskapet og utgangen "på andre siden". "Vi har ikke hatt noe tett forhold før. Hun er så lik meg, så det ble litt slitsomt", ler Siren. Men moren hennes kom på besøk i ei uke da hun og mannen og babyen kom hjem fra sykehuset. "Jeg vet ikke hvordan det skulle gått uten henne. Jeg trodde jeg skulle begynne å grine da hun skulle dra. Det hadde jeg ikke trodd", sier Siren, med ett alvorlig. "Mamma sov på sofaen i ei uke. Jeg fikk helt panikk da hun skulle dra", forteller Oda. "Jeg er glad hun var der", forteller Laila: "Det er noen bånd som egentlig ligger der, det handler om urkvinnen, det går i arv som en slags hemmelig forening. Generasjonene går videre".

Informantene framstår i oppgaven ofte som selv-oppholdende, som selv-kontrollerende, selvstendige, flinke. Men også de trengte sin mamma, i midten, i kaoset, i kroppen som nettopp hadde født. "Jeg vet ikke hvordan det skulle gått uten henne". Mamma. Hun var der. De "nye" mødrene har på denne måten ikke nok med seg selv. "Eg er stor. Eg er stor, men ikkje så stor", skriver Odd Nordstoga i "Heim te mor" (2006):

Men Mor

Å Mor

Eg lengtar heim te Mor

Eg er stor

Eg er stor,

men ikkje så stor:

Eg lengtar heim te Mor.

Referanselitteratur

Andenæs, Agnes 1996: *Foreldre og barn i forandring*. Pedagogisk forum. Oslo

Andenæs, Agnes 2007: "Hva er best for barna?". Intervju på *Kilden*, informasjons- og dokumentasjonssenter for kvinne- og kjønnsforskning

Ardener, Edwin 1975: "Belief and the Problem of Women. The "Problem" Revisited", i Shirley Ardener (ed.) *Perceiving Women*. Malaby Press. London.

Barnes, John 1954: "Class and Committees in a Norwegian Island Parish." *Human Relations* 7: 39-58.

Beauvoir, Simone de 2000 [1949]: *Det annet kjønn*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Bjerrum Nielsen, Harriet og Monica Rudberg 1993: "'Halløj tykke!' Kontinuitet og forandring i psykologisk kjønn", i Drotner og Rudberg (red.) *Dobbeltblikk på det moderne. Unge kvinners hverdagsliv og kultur i Norden*. Universitetsforlaget PFI. Oslo.

Bjerrum Nielsen, Harriet og Monica Rudberg 2006: *Moderne jenter: tre generasjoner på vei*. Universitetsforlaget. Oslo.

Blom, Ida 1976: "Moderskap - i frivillighet og under ansvar", i Thordis Støren og Tone Schou Wetlesen (red.) *Kvinnekunnskap*. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo.

Blom, Kari 2004: *Norsk barndom gjennom 150 år. En innføring*. Fagbokforlaget. Bergen.

Bordo, Susan 1989: "The Body and the Reproduction of Femininity: A Feminist Appropriation of Foucault", i Jaggar and Bordo (eds.) *Gender/Body/Knowledge: Feminist Reconstructions of Being and Knowing*. Rutgers University Press. New Brunswick, N.J.

Bourdieu, Pierre 1995: *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Brandth, Berit, Brita Bungum, Elin Kvande (red.) 2005: *Valgfrihetens tid. Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*. Gyldendal. Oslo.

Brembeck, Helene 1998: *Inte bara mamma. En etnologisk studie av unga kvinnors syn på moderskap, barn och familj*. Etnologiska Föreningen i Västsverige. Göteborg.

Chodorow, Nancy 1974: "Family Structure and Feminine Personality", i Rosaldo and Lamphere (eds.) *Woman, Culture, and Society*. Stanford University Press. Stanford.

Cockburn, Cynthia and Susan Omrod 1994: "Masculinity and Technology - Making Meaning, Giving Value, Achieving Dominance", i (red.) Gunnarson og Trojer *Feminist Voices on Gender. Technology an Ethics*. Centre of Women's Studies, Luleå University of Technology 1994, ss. 122-131.

Csordas, Thomas J. 1999: "The Body's Career in Anthropology", i Moore (red.) *Anthropological Theory Today*. Polity Press. Cambridge.

Delaney, Carol 1988: "Participant Observation: The Razor's Edge", i *Dialectical Anthropology* 13, ss. 291-300.

Denzin, Norman 1989: "Strategies of Multiple Triangulation", i *The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Prentice-Hall, Inc, ss. 234-247.

Dingstad Pål E. 1998: "Modernitet og kontramodernitet. Foucault i diskusjonen om det moderne og det postmoderne", i Fürst og Nilsen (red.) *Modernitet. Refleksjoner og idébrytninger*. Cappelen Akademisk Forlag as, Oslo.

Douglas, Mary 1997 [1966]: *Rent og urent*. Pax Forlag AS. Oslo

Ekerwald, Hedvig 1993: "De unga kvinnorna och sextiotalets sexrevolution", i Kirsten Drotner og Monica Rudberg (red.) *Dobbeltblikk på det moderne. Unge kvinners hverdagsliv og kultur i Norden*. Universitetsforlaget PFI. Oslo.

Ellingsæter, Anne Lise 2005: "De "nye" mødrene og remoralisering av moderskapet", i *Nytt Norsk Tidsskrift*. 22(4), ss 373–383.

Ellingsæter, Anne Lise og Lars Gulbrandsen 2005: "Den lange veien - barnehage som reell valgmulighet", i Brandth, Bungum og Kvande (red.) *Valgfrihetens tid. Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*. Gyldendal. Oslo.

Eriksen, Thomas Hylland 1998: *Små steder - store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Universitetsforlaget. Oslo.

Eriksen, Thomas Hylland 2004: *Røtter og føtter. Identitet i en omskiftelig tid*. Aschehoug. Oslo.

[Ezzo, Gary](#) og Robert Bucknam 1999: *Babyguiden*. Prokla-media. Ottestad.

Fangen, Katrine 2004: *Deltagende observasjon*. Fagbokforlaget. Bergen.

Fauske, Halvor 1998: "Anthony Giddens: Identitet som selvrefleksjon", i Fürst og Nilsen (red.) *Modernitet. Refleksjoner og idébrytninger*. Cappelen Akademisk Forlag as. Oslo.

Flax, Jane 1990: *Thinking Fragments: psychoanalysis, feminism, and postmodernism in the contemporary West*. University of California Press. Berkeley.

Fleisje, Monica 2000: *Vitenskapeliggjøring av morsrollen. Etnopsykologiske betraktninger av hverdagslivet for nybakte mødre i en bydel i Oslo*. Hovedoppgave i sosialantropologi ved Universitetet i Oslo.

Foreldre og Barn, Hjemmet Mortensens forlag, utgaver fra 2004-6.

Frykman, Jonas og Orvar Løfgren 1994: *Det kultiverte mennesket*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Frøystad, Kathinka 2003: "Forestillingen om det 'ordentlige' feltarbeid og dets umulighet i Norge", i Marianne Rugkåsa og Kari Trædal Thorsen (red.) *Nære steder, nye rom*. Gyldendal Norsk Forlag AS. Oslo.

Fürst, Elisabeth L'orange 1995: *Mat - et annet språk. Rasjonalitet, kropp og kvinnelighet*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Fürst, Elisabeth L'orange 1998: "Poststrukturalisme og fransk feminisme. Julia Kristeva i fokus", i Fürst og Nilsen (red.) *Modernitet. Refleksjoner og idébrytninger*. Cappelen Akademisk Forlag as. Oslo.

Fürst, Elisabeth L'orange og Øystein Nilsen (red.) 1998: "Innledning", i *Modernitet. Refleksjoner og idébrytninger*. Cappelen Akademisk Forlag as. Oslo.

Fürst, Elisabeth L'orange og Hege Widerberg 2001: "Fettfobi og kvinnekropp", i *Kvinneforskning* 1/2001.

Gennep, Arnold van 1999 [1960]: *Rites de passage. Overgangsriter*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Giddens, Anthony 1996 [1991]: *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under sen-moderniteten*. Hans Reitzels Forlag. København.

Gilhus, Ingvild Sælid 1999: "Forord", i van Gennep *Rites de passage. Overgangsriter*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Goffman, Erving 1992 [1959]: *Vårt rollespill til daglig*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Graubard, Stephen 1986: *Norden - The Passion for Equality*. Norwegian University Press. Oslo.

Gullestad, Marianne 1989: *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Universitetsforlaget. Oslo.

Gullestad, Marianne 1996: *Hverdagsfilosofer. Verdier, selvforståelse og samfunnssyn i det moderne Norge*. Universitetsforlaget. Oslo.

Gullestad, Marianne 2001a: *Kitchen-table Society. A case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. Universitetsforlaget. Oslo.

Gullestad, Marianne 2001b: "Likhetens grenser", i Lien, Lidén og Vike (red.) 2001: *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Universitetsforlaget. Oslo.

Haraway, Donna 1988: "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", i *Feminist Studies*. Inc. 14 (3) 1988 ss. 575-599.

Harding, Sandra 1990 [1986]: "From Feminist Empiricism to Feminist Standpoint Epistemologies", i *The Science Question in Feminism*. Cornell University press. New York.

Hastrup, Kirsten 1990: *Nature and Policy in Iceland 1400-1800. An Anthropological Analysis of History and Mentality*. Clarendon Press. Oxford.

Heilmann, Mari Rysst 2000: *"Alle sier forskjellig". Innhold, overføring og endring av kunnskap og tradisjon i barneomsorgspraksis*. Hovedoppgave i sosialantropologi ved Universitetet i Oslo.

Hellevik, Ottar 2002: *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Universitetsforlaget. Oslo.

Howell, Signe og Marit Melhuus (red.) 1996 [1994]: *Fjern og nær. Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer*. Ad Notam Gyldendal. Oslo.

Howell, Signe 2001: "Feltarbeid i vår egen bakgård: Noen refleksjoner rundt nyere tendenser i norsk antropologi". *Norsk Antropologisk Tidsskrift* 12 (1-2): 16-24.

Hvinden, Bjørn 2005: "Fra likhet til valgfrihet?", i Brandth, Berit, Brita Bungum, Elin Kvande (red.) 2005: *Valgfrihetens tid. Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*. Gyldendal. Oslo.

Klausen, Arne Martin 1992: *Kultur. Mønster og kaos*. Ad Notam Gyldendal A/S. Oslo.

Kristeva 1990: "Stabat mater", i Witt-Brattström *Stabat mater. Julia Kristeva i urval*. Bokförlaget Natur och Kultur.

Lappegård, Trude 1999: "Akademikere får også barn, bare senere", i *Samfunnsspeilet* nr 5, 1999.

Larsen, Wenche 2000: "Frihet, likhet og ...? Det annet kjønn, take two. En samtale med Toril Moi", i *Kvinneforskning* 2/2000 ss.80-94.

Lien, Marianne, Hilde Lidén og Halvard Vike (red.) 2001: *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Universitetsforlaget. Oslo.

Martin, Emily 1992 [1987]: *The Woman in the Body. A Cultural Analysis of Reproduction*. Beacon press. Boston.

Mauss, Marcel 1985[1938]: "A category of the human mind: the notions of person; the notion of self", i Carrithers, Collins, Lukes (eds.) *The Category of the person : anthropology, philosophy, history*. University Press. Cambridge.

Mead Margaret 1961 [1928]: *Coming of Age in Samoa. A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilisation*. William Morrow. New York.

Melhuus, Marit, Ingrid Rudie og Jorun Solheim 1992: "Antropologien og kjønn", i Taksdal og Widerberg (red.) *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning*. Ad Notam Gyldendal. Oslo.

Mile, Kristin 2000: "Kampen om kvinnene". Publisert i Dagsavisen 4.oktober 2000.

Moi, Toril 1989: "Patriarchal thought and the drive for knowledge", i Teresa Brennan (ed.) *Between Feminism and Psychoanalysis*. Routledge. London and New York.

Moi, Toril 1998: *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Gyldendal. Oslo.

Moi, Toril 2000: "Innledning", i Simone de Beauvoir *Det annet kjønn*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Moore, Henrietta 1994: *A Passion for Difference. Essays in Anthropology and Gender*. Polity press. Cambridge.

Nordstoga, Odd (2006): "Heim te Mor", på CDalbumet *Heim te Mor*.

Nylander, Gro 2002a: *Mamma for første gang*. Gyldendal. Oslo.

Nylander, Gro 2002b: *På vei*. Gyldendal. Oslo.

O'Reilly, Andrea (ed.) 2004: "From Motherhood to Mothering: the legacy of Adrienne Rich's *Of Woman Born*". State University of New York Press. Albany, New York.

Ortner, Sherry B. 1974: "Is Female to Male as Nature is to Culture?", i Rosaldo and Lamphere (eds.) *Woman, Culture and Society*. Stanford University Press. Stanford.

Ravn, Malin Noem 2004: *En kropp: To liv. Svangerskapet, fosteret og den gravide kroppen - en antropologisk analyse*. Doktoravhandling ved NTNU.

Rosaldo, Michelle Z. 1974: "Woman, Culture, and Society: A Theoretical Overview", i Rosaldo and Lamphere (eds.) *Woman, Culture and Society*. Stanford University Press. Stanford.

Rosaldo, Michelle Z. and Louise Lamphere (eds.) 1974: "Introduction", i *Woman, Culture and Society*. Stanford University Press. Stanford.

Skårderud, Finn 2001: *Uro. En reise i det moderne selvet*. Aschehoug. Oslo

Solheim, Jorun 1997: "Forord", i Douglas *Rent og urent*. Pax Forlag AS. Oslo.

Solheim, Jorun 1998: *Den åpne kroppen. Om kjønnsymbolikk i moderne kultur*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Svingen, Annelene 1994: "Retten til lønnet fødselspermisjon i Norge og EF". Kvinnerettslige studier nr. 33, *Institutt for offentlig retts skriftserie nr 2/1994*.

Thorsen, Liv-Emma 1993: *Det fleksible kjønn. Mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinner 1920-1985*. Universitetsforlaget. Oslo.

Turner, Victor 1999 [1960]: "Midt imellom. Liminalfaser i overgangsriter", i Arnold van Gennep *Rites de passage. Overgangsriter*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Vike, Hallvard 1996 [1994]: "Norden", i Howell og Melhuus (red.) *Fjern og nær. Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer*. Ad Notam Gyldendal. Oslo.

Wadel, Cato 1991: *Feltarbeid i egen kultur*. SEEK A/S. Flekkefjord.

Waldén, Louisa 1994: "Those living sewing machines... ' or Is Male to Female as Technology to Humanism", i (red.) Gunnarson og Trojer *Feminist Voices on Gender. Technology an Ethics*. Centre of Women's Studies, Luleå University of Technology 1994 ss. 32-42.

Witt-Brattström, Ebba 1990: *Stabat mater. Julia Kristeva i urval*. Bokförlaget Natur och Kultur. Stockholm.

Young, Iris M. 2005: *On Female Body Experience*. University Press. Oxford.

Nettsteder:

Ammesenterets nettsider, under	www.rikshospitalet.no
Attachment Parentings nettsider	www.ap-norge.com
Babyrelaterte nettsider:	www.barnimagen.com
	www.babyforum.no/forum
	www.dinbaby.com .

Andre nettsteder:	www.ssb.no
	www.regjeringen.no/nb/dep/bld
	www.likestilling.no
	www.likestillingsombudet.no
	www.nova.no

		www.kilden.forskningsradet.no
		folk.uio.no/geirthe/Utenforlandet.html
		www.byantikvaren.oslo.kommune.no
		www.kaffebrenneriet.no
Aviser	Vårt Land	www.vl.no
	Aftenposten	www.aftenposten.no/nyheter
	Dagbladet	www.dagbladet.no
	Dagsavisen	www.dagsavisen.no